

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

НАУКОВІ ПОШУКИ

Збірник наукових праць молодих учених

Збірник засновано у 2009 році

Випуск 15

Суми
Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка
2018

УДК 37(082)

НЗ4

Друкується згідно з рішенням вченої ради
Навчально-наукового інституту педагогіки і психології
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
(протокол № 10 від 30 травня 2018 р.)

Редакційна колегія:

Сбруєва А. А., д. пед.н., проф.; (голов. ред.); **Огієнко О. І.**, д. пед.н., проф;
Осьмук Н. Г., к. пед.н., доц.; **Кривонос О. Б.**, к. пед.н., доц.;
Коваленко Н. В., к. пед.н., доц.; **Корж-Усенко Л. В.**, к. пед.н., доц.;
Чернякова Ж. Ю., к. пед.н., доц.; **Проценко І. І.**, к. пед.н., доц.;
Бикова М. М., к. пед.н., доц.; **Бойченко М. А.**, к. пед.н., доц.;
Будянський Д. В., к. пед.н., доц.; **Мартиненко Д. В.**, к. пед.н., доц.;
Сбруєв М. Г., к. пед.н., доц.; **Чистякова І. А.** к. пед.н., доц. (відп. секр.);
Шоломій Л. О., технічний секретар.

НЗ4 Наукові пошуки : зб. наук. пр. молодих учених. Вип. 15 /
за ред. проф. А. А. Сбруєвої. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка,
2018.–184 с.

Збірник містить наукові праці молодих учених, у яких подано
теоретичні та практичні результати наукових розвідок студентів, магістрантів,
аспірантів та викладачів Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка.

УДК 37(082)

©Колектив авторів, 2018

© Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2018

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І. ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА А. С. МАКАРЕНКА У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМ ДИТИНСТВА

Біда Т. М. Проблеми сімейного виховання в працях А. С. Макаренка.....	6
Карпенко М. Провідні педагогічні ідеї видатного педагога Антона Семеновича Макаренка	10
Кононова А. В. Виховання особистості в учнівському колективі засобами театрального мистецтва в педагогічній спадщині А. С. Макаренка.....	15
Макаренко К. С. Сучасна школа і педагогічні погляди Антона Семеновича Макаренка	19
Матюшенко І. Погляди Антона Семеновича Макаренка на роль батька у вихованні дитини в сім'ї.....	22
Самотуга І. С. Естетичне виховання у педагогічній системі А. С. Макаренка	26
Самотуга Ю. С. Патріотичне виховання у педагогічній спадщині А. С. Макаренка	33
Усатих І. С. Роль педагогічної спадщини А. С. Макаренка в сучасному екологічному вихованні учнівської молоді.....	39
Фіголь М.П. Використання досвіду А. С. Макаренка у вирішенні проблеми девіантної поведінки сучасного підлітка	44
Чуб Р.Т. Шляхи здійснення позитивного колективного впливу на особистість за А. С. Макаренком	48
Шамрай К. Феномен теорії колективу А. С. Макаренка.....	53

РОЗДІЛ ІІ. ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У НАВЧАЛЬНИХ ТА ПОЗАНАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Войтенко А. Колективне виховання та його вплив на розвиток особистості.....	58
Воронка Р. А. Хай-тек в національній системі освіти	62
Кривонос О. Б., Щапова А. Ю. Особливості проведення занять з фізичного виховання з використанням засобів оздоровчих видів гімнастики зі студентками	67
Нонка І.І. Ігрові технології як засіб розвитку творчих здібностей школярів на уроках у початкових класах.....	71
Ткаченко Є. Готовність студентів до здійснення організаційно-виховної роботи у літньому оздоровчому таборі	77

РОЗДІЛ III. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ ТА ПЕДАГОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Кривонос О.Б., Мазний А.В. Громадянське виховання молоді засобами музейної педагогіки	83
Процкова О. М. Творча діяльність студентів педагогічних закладів вищої освіти	87

РОЗДІЛ IV. ФІЛОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Осьмук А. С. Концептуальний аналіз твору як принцип сучасного перекладознавства (на прикладі роману Дж. Остен «Гордість і упередження»).....	93
Бикова М. М. Формування компетентності в англійському діалогічному мовленні в контексті полікультурної освіти	97
Панченко Ю.О. використання креолізованих текстів на уроках зарубіжної літератури як засіб формування ключових компетентностей учнів	102

РОЗДІЛ V. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОРІВНЯЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІКИ

Заєць М. Екологічне виховання за В. О. Сухомлинським.....	107
Семешин Е. В. Матеріальне становище студентів в другій половині 30-х – на початку 40-х рр. ХХ ст. (на прикладі Сумського державного педагогічного інституту)	112
Яценко Ю. В. Полікультурна освіта: до визначення сутності.....	117

РОЗДІЛ VI. СТУДЕНТСЬКІ ЕСЕ ЯК ТВОРЧИЙ РЕЗУЛЬТАТ УЧАСТІ У ПРОЕКТІ «МІЙ МАКАРЕНКО»

Передмова	124
Аніщенко М. Кожен повинен відповідати за свої вчинки	125
Бовкун М. Роль театру у житті колоністів	127
Бугрим А. Педагогічна майстерність педагога А.С Макаренка.....	129
Великодна К. Сила людини в колективі	131
Гавриленко А. Проблема авторитету і довіри у вихованні підростаючого покоління	134
Глущенко А. Театр як один із головних засобів естетичного виховання дітей	136

Диченко Л. Нові цінності життя колишніх правопорушників	139
Іжик Є. Вчитель – друг дітей	141
Ільченко Я. Операції внутрішнього характеру	144
Канаєва А. Азартна залежність.....	146
Коршикова К. Вірити в людину – це найголовніше!	148
Кравченко Є. Важливість морального виховання	150
Лагутін А. Педагог – професія особлива	152
Лук'янікова А. А. С. Макаренко – авторитет для майбутніх педагогів.....	154
Марченко Т. Принципи виховання	156
Мельник С. До проблеми морального виховання	158
Мизенко О. Злочин і покарання або система перевиховання Антона Семеновича Макаренка	160
Нагорна Ю. Новаторство Антона Семеновича Макаренка-педагога	162
Нємцев І. Значення особистого прикладу у формуванні характеру.....	164
Редя О. Гуртування колективу	166
Рибіна Я. Мої враження та аналіз твору «Педагогічна поема» Антона Семеновича Макаренка	168
Семешин Е. Проблема пияцтва та ігроманії в «Педагогічній поемі» А. С. Макаренка	171
Скрипка А. Есе за главою «Педагогічної поеми» Антона Семеновича Макаренка «Є ще лицарі на Україні»	173
Фененко А. Мотивація колективного інтересу як спонукальної сили.....	174
Хандюк Т. Повернення додому, або другий шанс	176
Чичикало Д. Кожна людина є особистістю	178
Яхненко Д. Авторитарний стиль виховання: чи завжди це доцільно?.....	180
Яценко Ю. Вибір змінює життя.....	182

РОЗДІЛ І

ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА А. С. МАКАРЕНКА У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМ ДИТИНСТВА

УДК 94(477):316

Біда Т. М.

Природничо-географічний
факультет

ПРОБЛЕМИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ В ПРАЦЯХ А. С. МАКАРЕНКА

У статті розглянуто погляди на проблеми сімейного виховання в працях Антона Семеновича Макаренка. З'ясовано місце сім'ї як інституту соціалізації за педагогічною системою педагога – А. С. Макаренка.

Ключові слова: сімейне виховання, сім'я, батьки, діти, родина, А. С. Макаренко.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення зазнають актуалізації проблеми виховання, загальнолюдських цінностей і норм міжособистісної взаємодії, адаптації людини в сучасному динамічному соціумі. Провідним соціальним інститутом, спроможним належно виконувати таке завдання, є сім'я, на розвитку, життєдіяльності, характері й динаміці функціонування якої позначаються історична епоха, національні особливості кожного народу.

У сім'ї формується соціальний статус дитини, прихильність до рідних, підґрунтя для становлення її переконань і світогляду, ціннісних орієнтацій, морально-етичних ідеалів, соціальної поведінки. Нинішня українська родина – цінна ланка суспільно-історичного й педагогічного піднесення людської цивілізації. Її духовний розвиток, з одного боку, відбувається за типовими для цього соціального інституту законами, з іншого – ці закони своєрідно взаємодіють із національними особливостями, зумовлюючи їх перетворення і обоюдне збагачення, певною мірою впливаючи на зміст, методи й засоби сімейного виховання.

Аналіз дослідження. Вітчизняна педагогічна думка значну увагу приділяє дослідженню спадщини В. Сухомлинського. Важливими, на наш погляд, є дослідження науковців М. Антонця, М. Библюк, С. Денисюк, Н. Дичек, І. Зязюна, Б. Лихачова, О. Коваль, В. Кумаріна, О. Пшеврацької та ін., які критично та творчо оцінюють доробок В. Сухомлинського, порівнюючи його погляди з іншими

педагогічними концепціями. За межами нашої держави педагогічну спадщину В. Сухомлинського досліджують М. Богуславський, І. Буєва, М. Гусаковський, М. Мухін, М. Библюк, С. Лашин, Л. Мілков та ін.

Вагомий внесок у розвиток теорії та практики сімейного виховання належить саме А. С. Макаренку, якого вважають одним із засновників сімейної педагогіки. Для нього сім'я – це єдиний колектив, причому колектив педагогічний і різновіковий. Педагог першим в Україні не тільки почав використовувати термін «педагогічна технологія», а й увів поняття технології організації виховного процесу. Він наголошував на важливості для свідомого та відповідального виховання таких процесів, як прогнозування, моделювання, планування, проектування, організація взаємин. Фундаментом його системи виховання була народна основа, рід. Сім'я, зокрема багатодітна, стала основою організаційної технології виховної діяльності колективу. Педагог думав, що виховання дітей – це одна з найголовніших сфер людського життя.

Мета статті: аналіз проблеми сімейного виховання в працях А.С. Макаренка.

Виклад основного матеріалу. Виховання – це складна, але все ж таки доступна будь-якій дорослій особистості напружена праця, котра потребує постійної уваги, щирості, справедливості. Виховання – ґрунтовна, систематична, відповідальна робота. Батьки мають чітко визначити конкретну мету виховання, деталізувати й продумати програму її досягнення. Правильно виховувати дитину набагато легше, ніж потім її перевиховувати [3, с. 97].

Справжня сутність виховання – не в розмовах з дитиною, не в прямій, а в опосередкованій дії на дитину – в організації сім'ї, життя дитини. Виховна робота – це насамперед робота організатора. У цій справі немає дрібниць [1, с. 211].

Отже, так склалося за життя, що А. С. Макаренко, педагог-новатор, не маючи своїх дітей написав «Книгу для батьків», планував видати не один, а чотири томи цієї книги. Живим джерелом його знань про специфіку сімейного виховання був не лише власний досвід виховання у своїй сім'ї прийомного сина й небоги, яких він виховував як рідних, а й спостереження за взаєминами дітей і батьків у тих сім'ях, куди його часто запрошували. В останні роки життя у нього

майже щоденно були бесіди з батьками-невдахами, він отримав близько 1500 листів від таких батьків.

Педагог закарбував, що найтяжче здійснювати виховання в тих сім'ях, де є лише одна дитина. Характерно, що до нього на перевиховання лише зрідка потрапляли діти з багатодітних сімей. Здебільшого «педагогічний брак» надходив з сімей одиноких, бо там, де росла дитина-одинок, концентрація надмірної батьківської любові діяла на неї згубно і була страшною помилкою в сімейному вихованні [6, с. 2].

Взаємини у великій родині стали для А.С. Макаренка первотвором організаційної структури відносин у колонії ім. М. Горького та комуні ім. Ф. Е. Дзержинського. Специфіка закритих виховних закладів, де вихователі і вихованці утворювали своєрідний аналог великої дружньої сім'ї, де від внеску кожного безпосередньо залежить і матеріальний добробут, і мікроклімат у колективі, і відчуття захищеності, підтвердила високу ефективність двох оригінальних ідей видатного педагога, проти яких часом виступають наші сучасники, що опротестовують доцільність їх використання у звичайних школах, тобто в навчальних закладах відкритого типу, а не навпаки: не виховних, та ще і закритого типу [4, с. 208].

Насамперед це ідея об'єднання колективу педагогів і колективу вихованців у єдиний колектив, який має бути колективом педагогічним, та ідея різновікових колективів. Зазначимо, що сім'я – це також колектив закритого типу, в якому органічно поєднуються обидві ідеї. Тут немає двох колективів – колективу батьків і колективу дітей. Сім'я є єдиним колективом, причому колективом педагогічним і різновіковим [4, с. 209].

Видатний педагог наполегливо рекомендував у кожній сім'ї задовольняти потреби перш за все батьків, і робити це відкрито. Якщо в сім'ї, наприклад, виникне проблема, кому в першу чергу пошити сукню – дочці чи мамі, то варто, не задумуючись, надати пріоритет мамі. Він був глибоко переконаний, що найкращі діти бувають у щасливих батьків. Діти мають бачити живий приклад сімейного щастя, сприяти його зміцненню і ділити разом з батьками [2, с. 67].

Хотілося б зазначити, що з метою правильного батьківського виховання вчений, педагог А. С. Макаренко просить батьків дотримуватися почуття міри у

всьому і передусім – у проявах любові до дітей. Надмірна любов може завдати великої шкоди не лише дітям, а й батькам. А. С. Макаренко сповідував ідею єдності виховної роботи школи, сім'ї та громадськості. Школа, за його переконанням, повинна вчити батьків правильному мистецтву виховання. Основною функцією школи є педагогічна освіта батьків, підвищення їх педагогічної культури, що передбачає не лише забезпечення їх знаннями, а й уміннями, оскільки навчити виховувати можна лише в практиці [5, с. 311].

У власній педагогічній творчості А.С. Макаренко спрогнозував основні напрями виховання: естетичне й етичне виховання, виховання почуття обов'язку, чесності й правдивості, фізичне виховання. Насамперед педагог думав про заохочення дитини змалечку до праці. Трудова участь дітей у сім'ї повинна розпочинатися в доступній дітям формі (у грі) [2, с. 142]. З віком трудові доручення треба ускладнювати й відокремлювати від гри, праця не повинна перетворюватися на гру. Після тривалих роздумів він прийшов до висновку, що «праця без освіти, що йде поряд, без політичного й суспільного виховання, що йдуть поряд, не приносить виховної користі, виявляється нейтральним процесом. Ви можете примусити людину працювати скільки завгодно, але коли водночас з цим ви не будете її виховувати політично й морально, коли вона не братиме участі в громадському й політичному житті, то ця праця буде просто нейтральним процесом, що не дає позитивного наслідку. Праця як виховний засіб можлива тільки як частина загальної системи» [2, с. 151].

Висновки. Антон Семенович Макаренко за свої роки життя розробив безліч принципів, котрі й на сьогодні є актуальними. Прикладом його принципів є загальні умови виховання в сім'ї, вплив її структури на дитину, роль авторитету й прикладу батьків у виховному процесі тощо. Концепцію сімейного виховання педагог описував у працях «Книга для батьків» та «Лекціях про виховання дітей», які педагог встиг прочитати по радіо, але в друкованому вигляді вони побачили світ вже після смерті автора. Коло проблем, що розглядаються в цих працях, досить широке: загальні умови сімейного виховання, виховне значення структури сім'ї та специфіка виховання однієї дитини, сімейний колектив та його особливості, роль батька й матері та їх авторитету у вихованні дітей, статеве виховання дітей, взаємозв'язок сім'ї і школи та багато інших. Погляди педагога

на значення сімейного виховання у розвитку дитини трансформувалися у процесі його педагогічної діяльності. Особливо важливим є те, що вони змінилися не лише через соціально-економічні зміни в суспільстві, в результаті набуття практичного досвіду, втілення ідей на практиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артемова Л. В. Історія педагогіки України / Л. В. Артемова. – К. : Либідь, 2006. – 419 с.
2. Волкова Н. П. Педагогіка для студентів вищих навчальних закладів / Н. П. Волкова. – К. : Академія, 2003. – 193 с.
3. Кумарин В. В. Педагогика: необходимость перемен / В. В. Кумарин // Коммунист. – 2001. – №15. – С. 97 – 107.
4. Макаренко А. С. Книга для родителей / А. С. Макаренко. – М. : Правда, 1991. – 458 с.
5. Макаренко А. С. Педагогическая поэма / А. С. Макаренко. – М. : ИТРК, 2003. – 720 с.
6. Ярмаченко М. Антон Макаренко – класик української педагогіки ХХ ст. / М. Ярмаченко // Педагогічна газета. – 2003. – № 2. – С. 3.

УДК 37.091.4 Макаренко

Карпенко М.

*Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка*

ПРОВІДНІ ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ВИДАТНОГО ПЕДАГОГА АНТОНА СЕМЕНОВИЧА МАКАРЕНКА

Стаття присвячена виокремленню та аналізу провідних педагогічних думок та ідей видатного педагога А. С. Макаренка. Автор наводить основні постулати технологічної педагогічної логіки, якості педагога, які були визначені майстром. У статті зазначаються принципово нові терміни, які Антон Семенович ввів у педагогіку.

Ключові слова: *вихователь, особистість, колектив, педагогічна майстерність, педагогічні ідеї, педагогічна істина, філософія виховання.*

Постановка проблеми. Сучасні макаренкознавці усвідомлюють, що епоха, коли жив і працював видатний педагог Антон Семенович Макаренко, наклала на його творчість певний ідеологічний відбиток. Тож потрібно відокремити в його педагогічних творах істину, відділити сутність від ідеологічного лушпиння, без якого жодна з праць Макаренка, як і інших педагогів радянських часів, не могла вийти у світ. Педагогічна система А. С. Макаренка за умови її глибокого об'єктивного осмислення, безперечно, послугує розвитку педагогічної науки і

буде корисною суспільству. Усе, що зроблено і написано Антоном Макаренком, є надбанням не лише української, але, безперечно, загальносвітової педагогічної науки і практики.

Актуальність проблеми дослідження зумовлена зацікавленістю у головних педагогічних думках та істині в працях видатного майстра Антона Семеновича Макаренка.

Аналіз актуальних досліджень. Праці видатного педагога Антона Семеновича Макаренка досліджують такі вчені, як: А. Бойко, Т. Бондар, М. Гриньова, А. Калінська, В. Моргун, І. Остапйовський, А. Самодрин, Л. Степанова, А. Фролов та інші. Дослідниками зроблено спробу порівняння ідей та підходів А. С. Макаренка та інших педагогів, проаналізовано унікальність його постаті саме в особливостях методології вирішення виховних завдань. Проте не до кінця пізнана методологія Макаренка, що зумовило розмаїття шляхів сучасного освоєння його спадщини.

Мета статті полягає у виокремленні провідних педагогічних ідей та думок у працях Антона Семеновича Макаренка.

Виклад основного матеріалу. З історії педагогіки добре відомо, що від того, як розумілося виховання тим чи іншим педагогом, багато в чому залежали його успіхи в педагогічній практиці і теорії. До педагогіки А. С. Макаренка виховання традиційно розумілося як вплив на особистість дитини, як діяльність вихователя. К. Вентцель, а слідом за ним П. Блонський піддавали критиці такий погляд на виховання. Проте тільки Макаренко з певністю не протиставляє виховання та розвиток дітей, розглядає їх в єдності, а головним завданням педагога вважає не вплив на дитину, а сприяння її розвитку, стимулювання вірного напрямку цього розвитку з метою розкриття сил і здібностей кожної особистості. «Вихователю повинен вміти організовувати, ходити, шуткувати, бути веселим, сердитим, вести себе так, щоб кожний рух його виховував» [3, 172].

Система роботи новатора Антона Макаренка є прикладом становлення педагога-майстра. Вона охоплює всі сторони всебічного розвитку особистості, а в її основі лежить гуманізм. У листі до М. Горького (22.11.1929 р.) А. С. Макаренко писав: «Не може бути виховання, якщо не зроблено центральну установку на цінність людини» [2]. Якості педагога-майстра за

Макаренком: гуманізм, любов і вимогливість до дітей; соціальна активність; педагогічний авторитет, що базується на широкій ерудиції та моральній чистоті особистості; педагогічний такт; діловитість, твердість волі; володіння технологією виховного впливу; комунікативні, організаторські здібності; здатність до педагогічної творчості, постійний пошук оптимальних шляхів розв'язку виховних проблем; педагогічна стійкість, вміння відстоювати своє право на творчість, відповідальність за справу виховання.

Розвиток особистості, за Макаренком, становить змістовну основу виховання. Не зрозумівши цього, ми не зрозуміємо головного в системі видатного педагога. Продовжуючи кращу традицію гуманістичної педагогіки, Макаренко стверджує: «Життя – головний вихователь дитини, і завдання вихователя полягає, перш за все, в організації цього життя, в насиченні його всім багатством людської культури і справді гуманних відносин людей». У цьому Макаренко бачить стратегію організації виховного процесу. Вихователь, якщо він хоче щастя дитині, якщо він хоче виховати повноцінну людину, не має права створювати їй тепличні умови, ховаючи її від реальної дійсності. Справжній гуманізм не в цьому. Надзавдання кожного вихователя, педагога, за Макаренком, полягає в тому, щоб розумно вести дітей по дорозі життя, ставлячи їх в позицію борців за краще життя на землі.

Видатний педагог закликає ніколи не забувати істини: «у виховній роботі немає дрібниць» – така макаренківська філософія виховання. Осмислити її – означає зрозуміти головне в педагогічному новаторстві Антона Семеновича. Також варто зазначити, що на початку 30-х років у художніх творах та інших працях Антона Семеновича все частіше з'являється незвична для педагогіки лексика: «педагогічне виробництво», «матеріал», «проекування», «продукт», «педагогічна майстерність», «педагогічна техніка» [2]. Величезна заслуга Антона Семеновича в тому, що він одним з перших зумів розгледіти народження педагогічних технологій і сформулював основні постулати технологічної педагогічної логіки. Наведемо ці принципові положення:

- жодна дія педагога не повинна стояти осторонь від поставлених цілей;
- кожен засіб повинен бути педагогічно доцільним;

- ніякий педагогічний засіб не може бути оголошено раз і назавжди корисним або шкідливим, окремий засіб може бути як позитивним, так і негативним;

- ніяка система виховних засобів не може бути встановлена раз і назавжди: вона змінюється і вдосконалюється в точній відповідності з розвитком дитини і поступальним рухом суспільства [1, 45].

Необхідно зауважити, що ми ще тільки приступили до осмислення цих постулатів і поки не навчилися використовувати їх при аналізі конкретних педагогічних фактів. Нам треба ще вчитися мислити по-макаренківськи. Також Антон Семенович ввів у педагогіку цілу низку принципово нових термінів. Серед них – «педагогічна техніка», «майстерність», «проектування або програма особистості», «виховний колектив», «тон і стиль життя колективу», «педагогічний колектив», «тривалість педагогічного колективу» «педагогічний центр», «ближня, середня і далека перспективи» та інші. Частина цих понять вже міцно увійшли в педагогіку. Інші перебувають у стадії осмислення. Проте ці поняття не просто нові назви для старих речей, вони – віддзеркалення нових педагогічних явищ, фактів, нових дій педагогів, напрямів виховної роботи.

Педагогіка, стверджував Антон Семенович, наука доцільна. Педагог повинен ясно собі уявляти, яким він бачить свого вихованця на виході. Він повинен проектувати особистість. При цьому повинні бути дві виховні програми. Одна – загальна, розрахована на всіх дітей. Усі вони, наприклад, повинні бути працьовитими, чесними, освіченими людьми. Але, крім цього, потрібна ще й програма, розрахована на конкретну дитину, що передбачає повне розкриття її особистих здібностей та інтересів. Крім того, Макаренку належить лаконічна, але дуже важлива формула: «Людина не виховується по частинах» [3, 209]. Ось так просто сформулював Антон Семенович основний закон розвитку особистості, виходячи з якого, він підійшов до побудови загальної програми. Вона являє собою конкретну характеристику особистості вихованця, причому особистості в її цілісності.

Педагог стверджував, що згуртований колектив дітей і педагогів (виховний колектив) в міру свого розвитку стає активним і могутнім вихователем особистості. Звичайно, людина виховується і для людей, для свого народу і людства. Але передусім вона виховується для себе, для свого щастя.

У Макаренка педагог не стоїть над колективом і особистістю. Він рівноправний член колективу, пов'язаний узами товариства з усіма його членами. У цьому діловому співтоваристві вихователь, якщо і виділяється, то тільки своєю педагогічною кваліфікацією, майстерністю. Творцем виховного процесу разом з педагогами є і діти, сам колектив навчально-виховного закладу. Так, колектив – також мета виховання. Про це прямо говорить Антон Семенович. Його ідеал – гармонія особистості і колективу.

Антон Семенович першим поставив у повному обсязі питання про майстерність у педагогіці. Для нього – це складний комплекс знань і умінь. Виступаючи одного разу перед вчителями, він сказав, що став справжнім вихователем, коли навчився вимовляти просту фразу «йди сюди» з 15-20 відтінками в голосі. Однак володіння такою акторською технікою не вичерпує майстерності педагога, хоча є одним з його елементів. Вихователь повинен уміти впливати на дітей безпосередньо.

Висновки. Отже, педагогічна творчість Антона Семеновича Макаренка – педагогіка реального гуманізму. Ім'я його завжди буде стояти в ряду найбільших педагогів-гуманістів минулого, таких як І. Песталоцці, К. Ушинський, Л. Толстой, С. Шацький. Педагогічний досвід Макаренка був прагненням допомогти знедоленим дітям. Саме педагогічний досвід є основним життєдайним джерелом і головним методом добування знань про виховання дітей і його закони, а також точним критерієм істинності цих знань. Педагогіка Макаренка народжувалася у самовідданій боротьбі за порятунок безпритульних дітей, за їх краще життя. І не можна забувати, що досвід – це єдність теорії та практики, а педагогічний досвід Антона Семеновича – найвища вершина сучасної педагогіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гриньова М. Спадщина А. С. Макаренка: колективне дослідження кафедри педмайстерності ПНПУ імені В. Г. Короленка / М. Гриньова, А. Ткаченко // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2013. – № 2. – С. 41–51.
2. Макаренко А. С. Некоторые выводы из моего педагогического опыта [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://antmakarenko.narod.ru/liter/vospm/vyv_opyt.htm
3. Макаренко А. С. Педагогічні твори в 8 т. / А. С. Макаренко. - Т.4 - М.: Педагогіка, 1983-1986. – 543 с.

УДК 37.091.4:37.091.3

Кононова А. В.

*Навчально-науковий інститут
культури і мистецтв*

ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В УЧНІВСЬКОМУ КОЛЕКТИВІ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ А. С. МАКАРЕНКА

У статті описані особливості виховання особистості в учнівському колективі засобами театрального мистецтва в педагогічній спадщині А. С. Макаренка. Досліджено проблему виховання та розвитку особистості в умовах колективу. Особлива увага приділяється театру та його виховним можливостям.

Ключові слова: виховання, колектив, учнівський колектив в педагогічній спадщині А. С. Макаренка, театральне мистецтво.

Постановка проблеми. Вивчення педагогічної спадщини відомого корифея педагогічної думки Антона Семеновича Макаренка дає можливість стверджувати, що великому педагогу вдалося винайти найкращий засіб виховання – учнівський колектив самих вихованців. Аналіз творів визначного освітянина та практика дозволяє визначити, що одним із ефективних засобів є театральне мистецтво, яке впливає на естетичний розвиток особистості та формує найголовніші загальнолюдські цінності, такі як людяність, доброта та емпатійність. Театр – вид мистецтва, який художньо освоює світ через драматичну дію, що здійснюється творчим колективом. У відомій всьому світу праці «Педагогічна поема» А. С. Макаренка зазначав, що саме: «...театр — це не наша розвага або забава, але наш обов'язок, неминучий громадський податок, відмовитися від сплати якого було неможливо» [4, с. 213]. Тому важливим в аспекті окресленої проблеми є дослідження у нашій науковій розвідці впливу театрального мистецтва на особистість дитини в колективі, на принципи самоврядування колективу.

Аналіз актуальних досліджень. Проблему виховання особистості в колективі за ідеями А. С. Макаренка висвітлено у працях багатьох дослідників нашого університету. Роль театрального мистецтва в педагогічній системі А. С. Макаренка досліджував Д. Будянський. Теорія колективу у теоретико-практичній спадщині А. С. Макаренка проаналізована у праці Г. Улунової. Педагогічну спадщину А. С. Макаренка досліджували О. Козлова, Н. Осьмук, М. Рисіна, А. Сбруєва.

Мета статті – висвітлення особливостей виховання особистості в учнівському колективі засобами театрального мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Проблема виховання та розвитку особистості розглядається багатьма науками, такими як психологія, філософія, етика, соціологія тощо. Але серед них педагогіка посідає одне з найважливіших місць. Останнім часом значної популярності набуває впровадження основ театральної педагогіки у процесі навчальної та виховної діяльності майбутніх педагогів. Концепцію виховання особистості в умовах колективу засобами залучення до творчості, театру відстоював славетний педагог Антон Семенович Макаренко.

Згідно з дослідженнями у педагогічній науці, колектив – соціальна значима група людей, які об'єднані спільною метою, узгоджено діють для досягнення мети і мають органи самоврядування. Його характеризують єдність цілей, високий рівень міжособистісного спілкування, згуртованість, внутрішня дисципліна, специфічні норми співжиття. Він є ланкою, що з'єднує особистість із суспільством. Виховання особистості в колективі є втіленням закономірностей розвитку суспільства, адже в колективних взаєминах створюються умови для її соціально-психічного розвитку. Відокремившись від колективу, людина опиняється в соціально-психологічному вакуумі, що значно ускладнює її розвиток [7].

Колектив, на думку А. С. Макаренка, характеризується такими ознаками як: 1) структура; 2) наявність загальних цілей, що слугують на благо суспільства; 3) суспільна діяльність, спрямована на досягнення цих цілей; 4) наявність органів, що координують діяльність колективу [8, с. 109 – 110].

Необхідно додати, що славетний педагог визначив закони життя дитячого колективу – це мажорний настрій, постійна бадьорість, готовність вихованців до дії, почуття власної гідності, гордість за свій колектив, уявлення про його цінність, активність, звичка до стриманості в словах, проявах емоцій, рухах [2].

Важливу роль відігравали у виховній системі А. С. Макаренка різні засоби виховання. Засоби виховання – це сукупність прийомів виховання; як правило, це предмети матеріальної і духовної культури, що використовуються у виховному процесі для вирішення конкретних виховних завдань. Засобами

виховання є різноманітні предмети культури і природи, художня самодіяльність, виставки, музеї, ігри, спорт, цікавий співрозмовник, художня література та інші книги, газети, журнали, радіо, телебачення, кіно, театр [3].

Театр – вид мистецтва, який художньо освоює світ через драматичну дію, що здійснюється творчим колективом. Театральне мистецтво – вид мистецтва, особливістю якого є художнє відображення життя за допомогою сценічної дії акторів перед глядачами [5]. Навчання й виховання учнів із застосуванням елементів театрального мистецтва здійснювали Сократ, Аристотель, Платон, Квінтіліан, Цицерон, Я. Коменський та інші. Метод театралізації у вітчизняній педагогіці практикували П. Могила, Ф. Прокопович, Г. Сковорода, В. О. Сухомлинський та інші [1].

Проте треба зазначити, що А. С. Макаренко одним із перших у вітчизняній педагогіці організував театральну справу максимально ефективно і використав виховні можливості цього жанру мистецтва. Адже театр, впливаючи на свідомість, духовно-емоційний світ людини, активно сприяє духовному зростанню, виховує ідейні і моральні переконання, стимулює соціально-перетворюючу діяльність, підвищує політичну культуру, культуру праці та побуту [6].

Театру А. С. Макаренко відводив значне місце у виховній роботі з вихованцями. У колонії ім. М. Горького він був засобом політичного, естетичного, художнього виховання, одним із видів суспільно-корисної діяльності. За допомогою театру колонія проводила велику культурно-просвітницьку роботу серед місцевого населення. У розділі «Театр» «Педагогічної поеми» Антон Семенович писав: «Я надавав великого значення театрові, бо завдяки йому значно поліпшувалася мова колоністів і взагалі сильно розширювались обрії» [4, с. 216]. Ось чому «майже весь вільний час ми приносили в жертву театру», зазначає Антон Семенович у тому ж розділі [4, с. 211].

Хоча театр у колонії був самодіяльним, А. С. Макаренко докладав багато зусиль для того, щоб в умовах обмежених матеріальних можливостей він працював на належному художньому рівні. Вистави викликали значний інтерес не лише з боку колоністської громади, але й мешканців навколишніх сіл і шанувальників театрального мистецтва Харкова, а деякі з них ставали

справжньою культурною подією, про що свідчили повні аншлаги й суперечки через квитки. «Тільки за один зимовий сезон колоністи поставили близько 40 п'єс» [4, с. 211]. Важливим виховним моментом у цих постановках було те, що разом із колоністами в них брали участь і педагоги: Антон Семенович Макаренко, Віктор Миколайович Терський та інші [1].

Висновки. Аналіз педагогічної спадщини А. С. Макаренка дав можливість з'ясувати важливість виховання особистості в учнівському колективі засобом театрального мистецтва. Оскільки театр є потужним механізмом впливу на формування та розвиток колективу та особистості в цілому. Адже важливо створити колектив – середовище, в якому діти вчилися б самі розв'язувати життєві проблеми. Саме театральна гра робить дитяче життя цікавішим, красивішим і непомітно для її учасників виробляє в них не тільки зовнішні сторони поведінки, як точність і акуратність, ввічливість і підтягнутість, але й якості, такі як: організованість, впевненість, дисциплінованість та почуття відповідальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Будянський О. Педагогічна спадщина А. С. Макаренка в контексті сучасної гуманістичної освіти: Тези Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Суми: СумДПУ, 2008 – 140 с.
2. Колектив та умови його формування. Колектив і його види. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://shag.com.ua>
3. Система засобів виховання [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://pidruchniki.com>
4. Макаренко А. С. Педагогічна поема / А. С. Макаренко. – К. : Радянська школа, 1977. – 507 с.
5. Театральне мистецтво [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://uk.wikipedia.org>
6. Театр як засіб виховання [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://bukvar.su>
7. Формування колективу, його вплив на виховання особистості. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://skaz.com.ua>
8. Улунова Г. Педагогічна спадщина А. С. Макаренка в контексті сучасної гуманістичної освіти: Тези Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Суми: СумДПУ, 2008 – 140 с.

УДК 371.091.4

Макаренко К. С.

*Природничо-географічний
факультет*

СУЧАСНА ШКОЛА І ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ АНТОНА СЕМЕНОВИЧА МАКАРЕНКА

У статті розкрито сутність колективу як найважливішої умови і засобу виховання за педагогічними поглядами Антона Семеновича Макаренка та актуальність цих поглядів в сьогоденні.

Ключові слова: освіта, А.С. Макаренко, педагогічна творчість, виховання.

Постановка проблеми. Вчення Антона Семеновича Макаренка про колектив є видатним внеском у педагогічну науку. Він доводив, що «колектив є контактна сукупність, яка базується на принципі об'єднання» [4, 108].

Тільки створивши єдиний шкільний колектив, можна пробудити в дитячій свідомості могутню силу громадської думки як регулюючого і виховного чинника дисциплінуючого виховного фактору.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема колективу стала предметом різнобічного наукового вивчення. Її тією чи іншою мірою розкривали А. В. Луначарський, С. Т. Шацький, В. М. Бехтерев, А. С. Заслужний, М. М. Пистрак та інші. Інтерес до педагогічної спадщини А. С. Макаренка характерний не тільки для дослідників з країн колишнього СРСР, але й для дослідників з країн далекого зарубіжжя. Педагогічну спадщину А. С. Макаренка вивчають у США, Великій Британії, Австралії, Канаді [4, 89].

На думку норвезького дослідника А. Роллу, значення для теорії і практики А. С. Макаренка настільки велике, що тільки наступні покоління оцінять її з гідністю. Дослідники творчості А. С. Макаренка з Росії, України, Білорусі, Німеччини, Угорщини, Польщі, Італії, В'єтнаму, Китаю, США, поєднані з 1991 р. в Міжнародну макаренківську асоціацію, повністю розділяють цю думку, прагнучи наблизити еру А. С. Макаренка скрізь, де є потреба в моральному здоровому поколінні.

Мета статті – довести, що вчення Антона Семеновича Макаренка є актуальним. Педагогічний досвід ХХ століття є різноманітним та багатограним. Саме тому перед будь-яким дослідником в першу чергу виникла гостра потреба

знаходження теоретичної основи, яка однозначно була б всезагальною формою розвитку. На мій погляд, такою всезагальною основою педагогічного досвіду ХХ століття може бути педагогічна творчість А. С. Макаренка.

Виклад основного матеріалу. Вся діяльність А. С. Макаренка, її високі виховні показники переконливо доводять, що «правильне виховання» має бути організовано шляхом створення єдиних, сильних і впливових колективів. Школа повинна бути єдиним колективом, в якому організовані всі виховні процеси, і окремий член цього колективу повинен відчувати свою залежність від нього – від колективу, повинен бути відданий інтересам колективу, відстоювати свої думки та прагнення і в першу чергу дорожити цими інтересами.

Поставивши перед собою завдання виховання нової людини, А. С. Макаренко спрямовував всі зусилля на те, щоб щодня вихованець був активним діячем товариства. Він акцентував увагу на чіткій спрямованості виховання, на необхідності виховувати колективіста, виховувати людину нової епохи.

А. С. Макаренко вважав, що в дитячих установах «повинні бути авторитетні, культурні, працездатні, хороші дорослі люди». Однак він заперечував надмірність виховного персоналу, який сковує можливості участі самих вихованців у виховному процесі, тобто не дозволяє їм бути не тільки об'єктом, але й суб'єктом виховання [3, 31].

Педагог писав, що колектив є не лише об'єктом, але й суб'єктом виховання саме у формі колективного реагування, бо в цій формі він отримує досвід активного захисту своїх інтересів. У колективному вихованні відточуються, скріплюються деталі для дуже важливого атрибута людського почуття відповідальності, без якого не може бути людини [1, 140].

З точки зору А. С. Макаренка, цілями загальнолюдського значення є виховання патріотизму, колективізму, общинності, соборності, правдивості, дбайливості, відповідальності, працездатності, щирості, прямої, поваги до іншої людини, її переживань і її інтересів. Доведено, що в сучасних умовах ці якості також мають загальнолюдську цінність.

Він виділив основні характеристики дитячого колективу: самоврядування; конституція колективу, писані і неписані норми життя і правила поведінки,

система вимог до особистості, а також режим; дисципліна; супідрядність; відповідальність; тон і стиль життя; етика; характер відносин у колективі; інтереси дитинства; традиції; взаємовідносини; сприятливий психологічний клімат; емоційний настрій [3, 105].

На думку А. С. Макаренка, колектив у своєму розвитку проходить декілька стадій: від створення, становлення до згуртування в єдину організацію з системою самоврядування і сформованими традиціями. Для управління і організації діяльності колективу Макаренко А. С. використовував різновікові загони, поради командирів, загальні збори, самоврядування.

Показником сформованого дитячого колективу Макаренко А. С. вважав внутрішньо колективні відносини, що мають особливі відмітні ознаки:

- мажор – постійна бадьорість, готовність вихованців до дії;
- відчуття захищеності кожного члена колективу;
- дружнє єднання його членів;
- активність, що проявляється в готовності до впорядкованої, ділової дії;
- звичка до гальмування, стриманості в емоціях і словах [2, 131].

Колектив розглядався як універсальний метод виховання, котрий є загальним і єдиним, у той же час дає можливість кожній окремій особистості розвивати свої здібності, зберігати свою індивідуальність. Макаренко А. С. розробив і апробував методику колективного виховання та технологію її втілення.

Висновки. Вчення А. С. Макаренка про колектив як найважливішу умову і засіб виховання має велике значення для сучасної школи. «Головна сила навчального закладу полягає в колективі однодумців-педагогів і учнів, спаяних спільністю ідей і інтересів».

Видатний педагог наголошував: «...Потрібно так побудувати оточуючий світ, щоб людина в ньому пізнавала і засвоювала все людське і була справжньою людиною». Отже, педагогічний досвід та ідеї А. С. Макаренка стали інноваційним імпульсом для розвитку педагогіки в усіх її основних вимірах: філософії освіти й виховання, методології, теорії та методики виховання і навчання, соціальної педагогіки, теорії і методики професійної освіти. Зокрема професійно педагогічної підготовки вчителя. Вдосконалення наукових засад педагогічної

майстерності вчителя. Його ідеї постають джерелом творчості й натхнення для багатьох вітчизняних й зарубіжних науковців і педагогів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Макаренко А. С. Лекции о воспитании детей. Соч.: В 7-ми т. – Т. 4. – М.: Издательство АПН, 1957. – 340 с.
2. Макаренко А. С. О воспитании. – М.: Издательство «Политиздат», 1988. – 175 с.
3. Павлова М. П. Педагогическая система А. С. Макаренко и современность. – М.: Издательство «Высшая школа», 1980. – 287 с.
4. Ярмаченко Н. Д. Педагогическая деятельность и творческое наследие А. С. Макаренко: Кн. для учителя.- К.: Издательство «Рад. шк.», 1989. – 191 с.

УДК 37.091.4:[37.035:316.362]-055.52

Матюшенко І.

Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка

ПОГЛЯДИ АНТОНА СЕМЕНОВИЧА МАКАРЕНКА НА РОЛЬ БАТЬКА У ВИХОВАННІ ДИТИНИ В СІМ'Ї

У статті розкрито погляди А. С. Макаренка на роль батька у вихованні дитини в сім'ї. Зроблений акцент на основні положення сімейного виховання, зокрема: авторитет, заснований на трудовому житті батьків, їх громадській діяльності та поведінці, на громадянському почутті батька і матері, на їх обізнаності з життям дитини й допомозі їй та відповідальності за її виховання.

Ключові слова: А. С. Макаренко, батьки, діти, сімейне виховання.

Постановка проблеми. На сьогодні соціально-економічні, політичні та інформаційні зміни в Україні, що супроводжуються новою парадигмою життєвих цінностей, ламанням усталених стереотипів життя, зумовлюють актуальність питання підготовки батька до виховної діяльності в нових педагогічних умовах. Сучасний батько стає не лише носієм суспільних норм, національної культури, традицій, моралі, що передаються з покоління в покоління і закріплюються в життєвому досвіді дітей, більше того, сьогодні він несе рівнозначну з матір'ю відповідальність за народження, розвиток і виховання нової людини перед державою, суспільством, народом. Реалізація психолого-педагогічної підготовки батька до виховання дитини в умовах сьогодення неможлива без вивчення розвитку теорії і практики підготовки батька до виховної діяльності в сім'ї та

дослідження його ролі у виховному процесі в контексті історико-педагогічної спадщини А. С. Макаренка.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженням ролі батька у вихованні дитини у сім'ї займалось багато вчених у минулому, але особливого значення набувають такі наукові дослідження в умовах сьогодення. Українська педагогічна наука, як минула (К. Ушинський, Я. Чепіга, С. Русова, Г. Ващенко, А. Макаренко, В. Сухомлинський, М. Стельмахович та ін.), так і сучасна (Т. Алексеєнко, М. Боришевський, В. Костів, В. Кравець, Т. Кравченко, О. Максимович, В. Постовий, Л. Повалій, У. Трубініна, М. Фіцула) вказує на важливість та доцільність наукового розгляду проблеми батьківського виховання.

Мета статті: розкрити погляди А. С. Макаренка на роль батька у вихованні дитини в сім'ї.

Виклад основного матеріалу. Сім'я, без сумніву, займає одне з вагомих місць в процесі формування особистості. Саме тому на сучасному етапі розвитку педагогіки постає питання про проблему сімейного виховання [1].

Сімейне виховання – це одна з форм виховання дітей, що поєднує цілеспрямовані педагогічні дії батьків з повсякденним впливом сімейного побуту. Педагогіка визначає такі головні напрями виховання дітей у сім'ї: національне, розумове, фізичне, трудове, естетичне, моральне [3].

Вагомий внесок у розвиток теорії та практики сімейного виховання здійснив відомий педагог радянського періоду А. С. Макаренко, якого вважають одним із засновників сімейної педагогіки. Йому вдалося розв'язати актуальну для того часу проблему «дефіциту» підручника для батьків – «Книги для батьків». На початку своєї педагогічної діяльності (в середині 20-х рр. XX ст.) А. С. Макаренко був прихильником дитячих будинків, проте пізніше сім'я стала основним об'єктом вивчення і дослідження у працях педагога, зокрема у «Книзі для батьків», «Лекціях про виховання дітей». Педагог торкнувся цілої низки проблем сімейного виховання: сім'я як незмінний обов'язковий фактор всебічного виховання дитини, умови виховання, структура сім'ї і її виховне значення, роль батька і матері у вихованні, види авторитету батьків, взаємозв'язок школи і сім'ї [6].

На думку А. С. Макаренка, структура сім'ї, її устрій інколи відіграють вирішальне значення у житті дитини, оскільки сім'я без батька найбільше завдає шкоди дітям [4].

На тлі традиційного тлумачення ролі батька у вихованні наступного покоління в українській сім'ї, А. С. Макаренко досить точно й без перебільшень окреслив діапазон його виховної ролі, хоча у доволі холодному забарвленні у «Книзі для батьків»: «Батько! Це центральна постать історії! Хазяїн, начальник, педагог, суддя й іноді кат, це він вів сім'ю з щабля на щабель, це він, власник, нагромаджувач і деспот, який не знав ніяких конституцій, крім божих, мав страшну владу, підсилену любов'ю». Разом з тим, педагог розкрив іншу світлу сторону батька як «домашнього тирана»: «Це він проніс на своїх плечах страшну відповідальність за дітей, за їх злидні, хвороби і смерть, за їх тяжке життя і тяжке вимирання...» [3].

За словами А. С. Макаренка, раніше постать батька була обтяжена владою і обов'язком, тому у відповідь своїй епосі педагог розглядав сім'ю як суспільно виховний колектив, в якому кожен є його рівноправним учасником та вважав батька лише старшим відповідальним членом цього колективу, де батьківська влада підпорядковується громадській, а його обов'язок – це перш за все зобов'язання перед суспільством. А. С. Макаренко зазначив: «Радянська сім'я не може бути батьківською монархією...», адже стосунки чоловіка й жінки вже не будуються з меркантильних міркувань, діти не очікують цілковитого матеріального благополуччя від батьків, батько перестає бути єдиною матеріальною опорою в соціалістичній сім'ї, тому відповідно і батьківський авторитарний стиль виховання молодого покоління стає пережитком минулого. У «Книзі для батьків» він неодноразово наголошує: «Обов'язок нашого батька перед дітьми – це особлива форма його обов'язку перед суспільством» [1].

Основою доброзичливого клімату в сім'ї є, за А. С. Макаренко, ставлення батька до матері й навпаки, ставлення батьків до дітей. З появою дитини у батьківському серці народжуються почуття відповідальності й усвідомленості сили свого прикладу. Діти стають для батьків своєрідним стимулом для них, щоб самовдосконалюватися, ставати чистішими, благороднішими, культурнішими та обізнанішими. Недарма педагог акцентує свою увагу на питанні самовиховання

батьків, вважаючи найголовнішим методом «батьківський контроль над кожним своїм кроком». Даній проблемі педагог присвятив лекцію для дорослих «Про батьківський авторитет», у якій здійснено психолого-педагогічний аналіз різних форм псевдо авторитетів, що піддаються осуду і критиці великим педагогом [3].

Найгіршим і найпоширенішим являється «авторитет любові», найаморальнішими є «авторитет підкупу», «авторитет доброти», «авторитет дружби», «авторитет придушення», «авторитет чванства», «авторитет педантизму», «авторитет резонерства». Натомість А. С. Макаренко пропагує авторитет, заснований на трудовому житті батьків, їх громадській діяльності та поведінці, на громадянському почутті батька і матері, на їх обізнаності з життям дитини й допомозі їй та відповідальності за її виховання, тому він підкреслює: «Тільки такі батьки, громадяни нашої країни, які живуть повноцінним життям, матимуть у дітей справжній авторитет» [5].

З метою правильного батьківського виховання педагог закликає батьків дотримуватися почуття міри у всьому, а передусім у проявах любові до дітей. Надзвичайна любов може завдати великої шкоди не лише дітям, а й батькам. Педагог вважає хибною думку, що «діти – квіти життя», тому стосовно цього пише: «Квіти життя – це добре та ними треба не лише милуватися, як «розкішним» букетом. Ні, наші діти зовсім не такі квіти. Наші діти квітнуть на живому стовбурі нашого життя, це не букет, це чудовий яблуневий сад... Важко, звичайно, не милуватися таким садом, важко не пишатися ним, а ще важче не працювати в такому саду. Будь ласка, займіться цим ділом: обкопуйте, поливайте, знімайте гусінь, обрізуйте сухі гілочки».

Автор «Книги для батьків» сповідував ідею єдності виховної роботи школи, сім'ї та громадськості. Школа, за його переконанням, повинна вчити батьків правильного мистецтва виховання. Основною функцією школи є педагогічна освіта батьків, підвищення їх педагогічної культури, що передбачає не лише забезпечення їх знаннями, а й вміннями, оскільки навчити виховувати можна лише в практиці, на прикладі [7].

Значущість міркувань і порад з питань сімейного виховання визначного педагога не втрачають своєї актуальності до сих пір, зокрема такі міркування Антона Семеновича: «Правильне виховання – це наша щаслива старість, погане

виховання – це наше майбутнє горе, це наші сльози, наша провина перед іншими людьми, перед усією країною» [4].

Висновки. Як бачимо, більшість задумів А. С. Макаренка співзвучні з ідеями сучасного виховання та нерідко перегукуються з положеннями нормативних актів про освіту в незалежній Україні. Кожен батько, кожна мати повинні добре знати, що вони хочуть виховати в своїй дитині. І при цьому треба завжди пам'ятати: ви народили і виховуєте сина чи дочку не тільки для вашої батьківської радості. У вашій сім'ї і під вашим керівництвом росте майбутній громадянин. І якщо ви виховуєте погану людину, біда від цього буде не тільки вам, а й багатьом іншим людям, усьому суспільству.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артемова Л. В. Історія педагогіки Україна: підручник / Л. В. Артемова. – К. : Либідь, 2013. – 419 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 2007. – 376 с.
3. Калениченко Н. П. А. С. Макаренко і питання сімейного виховання // Початкова школа. – №3. – 1998. – С. 13-15.
4. Левківський М. В. Історія педагогіки: посібник / М. В. Левківський. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 190 с.
5. Макаренко А. С. О воспитании / А. С. Макаренко. – М. : Политиздат, 2009. – 599 с.
6. Макаренко А. С. Педагогические сочинения в 8 т. / А. С. Макаренко. – М. : Педагогика, 1994. – 469 с.
7. Фіцула М. М. Педагогіка: навчальний посібник / М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2006. – 560 с.

УДК 37.015.31.:7]:37.091.4

Самотуга І. С.

*Навчально-науковий інститут
історії та філософії*

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СИСТЕМІ А. С. МАКАРЕНКА

У статті проаналізовано основні аспекти естетичного виховання видатного класика педагогіки А. Макаренка, з'ясовано погляд на процес естетичного виховання та вплив мистецтва слова на розвиток учнів.

Ключові слова: виховання, естетичне виховання, педагогіка, гуртки, оркестр.

Постановка проблеми. Проблема естетичного виховання сьогодні набуває особливої актуальності. Особистісна орієнтація сучасної освіти передбачає

залучення молодшої людини до естетичного досвіду людства, до творчої діяльності, що є основою естетичного розвитку особистості. У Національній доктрині розвитку освіти України в ХХІ столітті визначено основну мету освіти, спрямованої на естетичне виховання та всебічний розвиток людини як найвищої цінності суспільства, формування її духовних смаків, ідеалів та розвитку художньо-творчих здібностей.

Естетичне виховання займає важливе місце, вирішуючи насамперед завдання формування естетичного ставлення до життя, до праці, до природи, до мистецтва; виховання здатності розуміти та сприймати прекрасне в діяльності та мистецтві; вироблення загальноприйнятих норм поведінки.

Естетичне виховання, з одного боку, сприяє відродженню культурних традицій, а з іншого – забезпечує розвиток загальної культури підростаючого покоління й посилює інтерес до мистецьких творів, до національних звичаїв і обрядів [1, с. 97].

Розуміючи це, великої уваги естетичному вихованню у своїх закладах приділяв А. С. Макаренко – український педагог, досвід якого й понині не втратив своєї актуальності як у вітчизняній, так і в зарубіжній педагогіці.

Формування у вихованців розуміння прекрасного було предметом постійної уваги А. С. Макаренка. Це яскраво простежується в його художніх творах «Педагогічна поема», «Прапори на баштах», «Марш 30 року». Він неодноразово вказував на те, що вітчизняна педагогіка неможлива без естетичного розвитку вихованців [8, с. 122].

Аналіз актуальних досліджень. Наукові публікації останнього періоду засвідчують, що проблема естетичного виховання неодноразово порушувалася в розвідках сучасних дослідників, які вивчають різноманітні аспекти діяльності та творчості класика педагогіки А. Макаренка.

Так, зокрема ґрунтовно розкриті аспекти естетичного виховання в педагогічному досвіді А. Макаренка в розвідці І. Рибачук [8] «Музично-естетичне виховання в педагогічному досвіді А. С. Макаренка», де особливу увагу зосереджено на музиці як засобі виховного впливу на його вихованців. Варто згадати статтю «Історико-педагогічні передумови розвитку естетичного виховання на Україні» О. Гудовсек [1], яка досліджує еволюцію тлумачення

поняття «естетичне виховання», розглядає основні етапи формування та підходи визначення його змісту, вказує на тенденції вивчення даної проблеми, здійснює аналіз внеску провідними педагогами в розробку зазначеної теорії. У свою чергу, О. Федій [9] у розвідці «Педагогічна спадщина Антона Макаренка у світлі сучасних ідей естетотерапії» здійснила спробу вивчення виховної системи вітчизняного педагога в контексті естетотерапевтичної дії на вихованця, розглянула основні педагогічні принципи організації колективу та звернула увагу на ефективність використання естетотерапевтичних технологій, запропонованих А. Макаренком [4, с. 190].

Метою статті є аналіз поглядів педагога на роль естетичного виховання підростаючого покоління.

Виклад основного матеріалу. Педагогічна діяльність А. С. Макаренка ввібрала в себе кращі досягнення класичної та нової педагогіки. Його спадщина – досягнення всього прогресивного людства, яке прагне до гуманної освіти. Він вирішував складні педагогічні проблеми, які хвилюють нас і зараз. Тому ми впевнено говоримо «А. С. Макаренко – наш сучасник». Його розробки в педагогіці не втратили свого значення і сьогодні [5, с. 425].

Відомий педагог-новатор А. С. Макаренко визначав естетичне виховання як один з найважливіших напрямів виховання. Педагог велике значення надавав красі праці, естетичній цінності навчання, естетиці благородних вчинків. Він вважав, що найкращим важелем, що може повернути суспільство до культури, є прагнення до краси, яке природно закладене в кожній людині [1, с. 98].

Естетичне виховання надає певної спрямованості пізнавальній і творчій діяльності, розвитку і задоволенню духовних запитів у процесі багатогранної діяльності, охоплює всі сфери духовного життя особистості, яка формується. Воно нерозривно пов'язане з формуванням особистості, вважає Антон Семенович. У процесі естетичного виховання формуються естетична свідомість і естетична поведінка дитини [10, с.49].

Естетика – провідний компонент у педагогічній системі А. С. Макаренка, у його закладі кожен міг знайти собі заняття для розвитку здібностей [3, с. 70].

Намагаючись забезпечити постійний зв'язок зовнішньої та внутрішньої краси людини, А. Макаренко включив до програми естетичного виховання різні

види мистецтва (співи, музику, хореографію, літературу, театр, кіно, образотворче мистецтво), які були не лише засобами емоційного впливу, а й шляхом художньої освіти школярів [1, с. 98].

З метою надання кожному вихованцеві можливості вільного вибору, враховуючи інтереси дітей, педагог рекомендує запровадити в життя колективу (за принципом «краще менше гуртків, але зі справжньою роботою») близько 2 десятків гуртків: хоровий, драматичний, літературний, музичний, художній, «вільної майстерності», танцювальний, фото, природознавчий, радіо, фізико-хімічний, іноземних мов, спортивний, казок, шахи та шашки [9, с. 86].

Потужним засобом естетичного виховання було естетичне оздоблення комуни (велика кількість квітів як у приміщеннях, так і на всій території колонії і комуни). У комуні був гектар прекрасного квітника, краща в Харкові оранжерея. З великим естетичним смаком проводились у колонії свято першого снопа і свято праці. Сам А. С. Макаренко був різнобічно талановитою людиною: добре грав на скрипці, непогано малював, був талановитим режисером і актором, для річниці комуни він писав сценарії та п'єси. У виставах "Ревізор", "Ліс" грав роль городничого і Нещасливцева. Він піклувався про естетичну освіченість своїх вихованців. Зацікавившись "Євгенієм Онегіним", комунари провели теоретичну Онегінську конференцію. Запрошений професор-літературознавець прочитав лекцію про роман, музикознавець охарактеризував однойменну оперу П. І. Чайковського [2, с. 243].

А. С. Макаренко вважав обов'язковим мати свій оркестр у дитячому закладі. Вихованці А. С. Макаренка мріяли про особливий оркестр. Першим серед усіх навчальних закладів України став оркестр колонії ім. А. М. Горького. Оркестр комуни ім. Ф. Е. Дзержинського був одним із кращих у Харкові [8, с. 123].

Виконували твори Чайковського, Глінки, Рубінштейна, «Фантазію» Верді, «Військовий марш» Шуберта, «Фауст» Гуно, твори Ліста, Шопена, Россіні, Гулака-Артемовського [3, с. 72].

Вихованці теж навчились розуміти красу музики. Вона їх супроводжувала скрізь: на демонстраціях, в походах, на урочистих вечорах, у дні відпочинку. Велике значення в практиці виховання мала естетика урочистого строю з оркестром в різних подіях життя дітей. В епізоді, коли Вані Кальченку вручають

значок колоніста («Прапори на баштах»), А.С. Макаренко показав, які великі можливості для виховання поваги до людини відкриває музика [8, с. 123].

А.С. Макаренко добре розумів високе призначення, пізнавальну цінність та виховний потенціал літератури. Особливого значення він надавав питанням літератури для дітей та юнацтва [7, с. 98].

У своїх лекціях про виховання велику увагу Антон Семенович приділяв культурному вихованню дітей та красі простих на перший погляд речей. Культурне виховання потрібно починати з казок. Добре розказана казка – це вже маленький крок на шляху до естетично розвиненої особистості, вбачав Макаренко [10, с. 49].

Антон Семенович знав увесь роман О. С. Пушкіна «Євгеній Онєгін» напам'ять, любив поезію, міг багато декламувати вірші Ф. І. Тютчева, О. С. Пушкіна, Т. Г. Шевченка, І. А. Крилова, К. І. Чуковського. А.С. Макаренко був ерудованим і інтелігентним, досить приємною людиною, спілкування з ним викликало в людей позитивні емоції [2, с. 243].

Особливо велику увагу А. С. Макаренко приділяв хоровому співу. Він добре розумів, що спів викликає у дітей особливий настрій, допомагає організації колективу, виокремлював музично-хорове мистецтво як найбільш досяжне для будь-якого виховного закладу. Багато вихованців А. Макаренка підтверджують, що народні пісні в низці із кращими творами класичного мистецтва займали в житті колонії і комуни вельми почесне місце, оскільки талановитий педагог не міг не бачити їхнього виховного впливу. Українська народна пісня, танець, зокрема гопак, супроводжували традиції вихованців комуни [10, с. 49].

У програму естетичного виховання А. С. Макаренко додавав і красу одягу, мови, рухів, побуту, праці, відпочинку. Він високо цінив художню простоту, природність, почуття міри, не міг терпіти грубості, нетактовності, розхлябаності, хизування в роботі, рухах, розмові, вчинках. Він постійно намагався забезпечити єдність внутрішньої і зовнішньої краси людини, єдність етики й естетики. Шліфування емоційно-вольової сфери формувало у вихованців хороші естетичні смаки й високі людські ідеали, до яких вони прагнули не лише в період перебування в комуні чи колонії, але й усе своє життя [2, с. 243].

У поглядах Макаренка естетичне виховання здійснюється в естетичному ставленні до праці. Необхідно прагнути, щоб кожен відчував красу творчості, щоб улюблена праця володіла серцем і душею, щоб учень повно пізнав красу праці, він повинен побачити красиво виконану роботу, яка вабить око. Ці положення вчителів треба враховувати, коли він підбиває підсумки роботи, коли організує шкільні виставки «Умілі руки», «Свято праці», «День урожаю» тощо. Бо естетичне виховання з праці невіддільне як від організації трудового процесу, так і від продуктів праці [10, с. 149].

У педагогічній спадщині Антона Семеновича ми знаходимо орієнтири, цінності, необхідні для розвитку людини: гуманне суспільство, активну діяльність, красу, ідеал, гармонію людини й колективу. Метою своєї педагогічної діяльності Антон Семенович уважав виховання справжньої людини, яке здійснювалося як наслідок спрямовуючого впливу наставника. Свої методи виховання педагог організовував так, що перетворював процес виховання на співдружність дорослих і дітей, намагався, щоб вихованці відчували себе творцями системи заходів, які вони виконували з великим піднесенням, оптимістичністю, вірою в завтрашній день, у свої сили. Такий стиль поєднання керівництва з творчими зусиллями вихованців має неоціненне значення для кінцевих результатів виховної роботи і є добрим прикладом для сьогоденного покоління вихователів, які формують світогляд справжніх громадян нашої країни [6, с. 55].

Робота з естетичного виховання була не просто низкою заходів, вона пронизувала все життя дитячого колективу. Наприклад, залучення до мистецтва не обмежувалося діяльністю хору чи оркестру. Антон Семенович глибоко розумів, що естетичне задоволення і насолоду дає не тільки музика чи мистецтво взагалі. У будь-якому виді діяльності він учив бачити прекрасне в праці, дисципліні, у взаємовідносинах дітей, в одязі, в умінні культурно висловлюватися. Отже, у своїй творчості А. Макаренко не раз акцентує увагу на необхідності виховувати людину в красі, через красу і вести до найвищих досягнень краси світу, естетичного образу світу. «Найважливіше, що ми звикли цінувати в людині, – це силу і красу» [10, с. 152].

Висновки. Антон Семенович Макаренко не лише навчав дітей жити за законами краси, формував у підростаючого покоління естетичне ставлення до життя, а й сам був прикладом для наслідування. Він говорив: «Я повинен бути естетично виразним, тому я жодного разу не вийшов з непочищеними чобітьми або без пояса. Я теж повинен мати якийсь блиск, в міру сили та змоги, звичайно. Я теж повинен бути таким радісним, як колектив. Я ніколи не дозволяв собі мати сумне обличчя. Навіть, коли в мене були неприємності, коли я хворий, я повинен уміти не виявляти цього перед дітьми».

Отже, погляди педагога не втратили свого значення і сьогодні, коли неможливо виростити повноцінну особистість без виховання в неї почуття прекрасного.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гудовсек О. А. Погляди А. С. Макаренка щодо естетичного виховання дітей // Творча спадщина А. С. Макаренка в контексті інноваційного розвитку освіти XXI ст. – Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2013. – С. 93-102.
2. Дубасенюк О. А. Життя наповнене смыслом // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал. Суми. – 2013. – № 3. – С. 237-247.
3. Карпенчук С. Г. Педагогічні ідеї А. С. Макаренка: гуманістичні контексти // Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. – 2015. – Вип.2. – С. 63-74.
4. Лелюх І. Проблеми естетичного виховання в педагогічній спадщині Н. Волошиної та А. Макаренка / Витоки педагогічної майстерності. – 2013. – Вип.12. – С. 189 -195.
5. Максимюк С. П. *Педагогіка*: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2009. – 670 с.
6. Пшенична Л. В. Педагогічні ідеї А. С. Макаренка в практику сьогодення // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2013. – № 4 (30). – С. 53-63.
7. Сенчуріна Л. Є. А. С. Макаренко про виховну роль дитячої літератури // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2013. – № 4 (30). – С. 119-120.
8. Рибачук І. Г. Музично-естетичне виховання в педагогічному досвіді А. С. Макаренка // Витоки педагогічної майстерності: Збірник наукових праць ПДПУ ім. В. Г. Короленка. – Полтава, 2008. – С. 120-126.
9. Федій У. А. Педагогічна спадщина Антона Макаренка у світлі сучасних ідей естетотерапії // Витоки педагогічної майстерності: Збірник наукових праць ПДПУ ім. В. Г. Короленка. – Полтава. – 2008. – Вип. 5. – С. 83-91.
10. Ярита І. І., Єрьоміна Н. М. Деякі аспекти естетичного виховання в поглядах А. С. Макаренка // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2013. – № 7 (266). – Ч. І. – С.148-153.

УДК 37.035:175.15]:37.091.4

Самотуга Ю. С.

*Навчально-науковий інститут
історії та філософії***ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ А. С. МАКАРЕНКА**

У статті проаналізовано ідеї патріотичного виховання в педагогічній спадщині А. Макаренка, його вплив на розвиток особистості.

Ключові слова. Патріотизм, патріотичне виховання, педагогічна спадщина, виховання патріота-громадянина.

Постановка проблеми. У нашій країні різко зріс інтерес держави і громадськості до проблеми патріотичного виховання, що є закономірним відбиттям соціальної значущості цього виховного напрямку. Сьогодні суспільство розуміє, що для виховання любові до Батьківщини й формування патріотичних почуттів потрібна соціально організована діяльність [6, с. 111].

Виховання в української молоді патріотизму і реалізація ідеї патріотичного виховання набуває в сучасному українському суспільстві особливої актуальності, що зумовлено сукупністю чинників, провідними з яких є зовнішні, пов'язані з розширенням і поглибленням процесів глобалізації, міждержавної і регіональної міграції, інтеграції; а також внутрішні: суспільно-політичні, пов'язані з розвитком України як незалежної держави, демократизацією, появою багатопартійної системи, і соціально-економічні, зумовлені соціальними та економічними змінами, кризовими явищами, що спричинили певні труднощі щодо розвитку ціннісних орієнтацій у значної частини молодих людей, в соціальному розумінні суті патріотизму, осмисленні і реалізації технологій його формування.

Зміни в житті будь-якої країни накладають відбиток на визначення завдань і змісту всієї виховної роботи й патріотичного виховання зокрема. Патріотичне виховання учнівської молоді має відповідати загальному напрямку сучасної педагогічної науки, виховної роботи шкіл та соціального розвитку України. Нині перед нашою державою стоїть завдання виховання у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави [7, с.518].

Аналіз актуальних досліджень. З'ясовано, що в українській філософській та педагогічній традиції патріотизм органічно пов'язаний з моральними чеснотами, з самовідданим служінням Батьківщині. Вивчаючи дослідження педагогічної спадщини А. С. Макаренка за матеріалами численних публікацій всесвітньо відомих науковців Г. Ващенко, С. Русової, В. Сухомлинського, О. Сухомлинського, О. Кучерявого, а також публікацій останнього часу І. Беха, О. Кириченко, В. Шульги та інших, ми бачимо достойну оцінку результатів його педагогічних напрацювань, як одного з найвідоміших педагогів, який збагатив світову педагогіку і вніс великий доробок у теорію та методику навчання та виховання дітей. У дослідженнях макаренкознавців (Л. Гриценко, Т. Кораблевої, Л. Крамущенко, В. Моргуна, А. Повшедного, Д. Сочнева, І. Філіна тощо) розглядаються такі актуальні проблеми педагогічної творчості А. Макаренка, як: мета виховання, самоврядування, дисципліна, філософсько-етичні проблеми теорій колективу, сімейне виховання, психологія особистості, навчання та інше [7, с. 519].

Виклад основного матеріалу. Головна біда України сьогодні не у глибокій економічній кризі, а у духовно-моральній. Ми понад двох десятиліть ніяк не вирішимо, на якому ціннісно-нормативному ґрунті розбудовувати державу і суспільство. Адже не секрет, що за останні роки загальнолюдські цінності піддано сумніву. Тому основним завданням педагогів сьогодні є виховання молоді на принципах моральності, патріотизму, поваги і любові до своєї Батьківщини, залучення молоді до участі в громадських організаціях та рухах тощо [1, с. 23].

Виховання патріотизму – це цілеспрямована і систематична діяльність з формування у підростаючого покоління патріотичної свідомості, почуття вірності своїй Батьківщині [6, с. 112].

У вихованні патріотизму велике значення має правдиве висвітлення історії, культури, повернення до культурних надбань минулого, відкриття невідомих сторінок історичної спадщини. Розвиваючи ідеї патріотичного виховання, закладені в працях педагогів минулого, сучасна педагогічна наука визначає патріотизм як усвідомлення своєї історичної, культурної, національної і духовної приналежності до Батьківщини. Ідея патріотичного виховання була

однією з фундаментальних проблем в історії філософії і педагогіки. І хоча саме поняття «патріотизм» виникло значно пізніше, з початком формування нових буржуазних державних утворень, стародавні філософи, замислюючись над людським життям, над людською суттю, побудовою держави, так чи інакше піднімали питання, пов'язані з патріотизмом як моральною та соціально-політичною якістю [7, с. 112].

Проблема виховання громадянина постала перед суспільством тоді, коли виникла перша держава, саме тому актуальною вона лишатиметься, поки існує держава як соціальний інститут. Виховання у молодих людей почуття любові до своєї Батьківщини, активної громадської позиції, зміцнення державності нині визначені проблемами загальнодержавного масштабу. У цьому контексті ми звертаємося до педагогічної спадщини А. С. Макаренка, який практично довів нам, як виховати справжнього громадянина своєї держави [10, с. 60].

А. С. Макаренко – видатний український педагог, спрямував свою діяльність на виховання справжнього громадянина своєї Вітчизни – людину морально стійку, працьовиту, творчу, колективістську, всебічно розвинену. Його погляди на мету й основні завдання виховання відповідають вимогам сучасного Закону України «Про освіту», Державної національної програми «Освіта», Концепції національного виховання, в яких наголошується, що метою виховання в сучасній українській школі є всебічний розвиток особистості, розвиток її талантів і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору [4, с. 118-119].

«Я переконаний, що мета нашого виховання полягає не лише в тому, щоб виховати людину – творця, людину – громадянина... Ми повинні виховувати людину, яка зобов'язана бути щасливою», звучить міркування мудрого педагога [3, с. 118-119].

Основними елементами патріотизму в педагогічній системі А. Макаренка є моральна і правова культура, виражені в почутті власної гідності і дисциплінованості, внутрішній свободі особистості, у повазі й довірі до інших громадян, у почутті обов'язку перед Батьківщиною, відповідальності, честі [6, с. 112].

Оскільки на початку 30-х років виховання в тодішньому СРСР було комуністичне, заідеологізованим, інфікованим, то це не могло не позначитися й на формуванні патріотизму в закладі А. Макаренка (Комуна імені Ф. Дзержинського). Проте більшість дотриманих традицій (віддання урочистих рапортів біля прапора; бережливе ставлення до герба, гімну; урочистий порядок виносу прапора; урочисті дотримання державних свят тощо) формували почуття взаємної відповідальності, віру в майбутнє, оптимізм [8, с. 77].

Серед засобів формування патріотизму в досвіді А. Макаренка чітко вирізняються перш за все суспільно-корисна діяльність, продуктивна праця колоністів, екскурсії, відвідування театрів, музеїв (у м. Харкові) та інші. Природно, що до реалізації згаданих засобів учений підходив системно [2, с. 89].

А. Макаренко підкреслював, що патріотизм проявляється не тільки в героїчних вчинках, від дійсного патріота потрібен не тільки «героїчний спалах, але й тривала болісна, натискна робота, часто навіть дуже важка, нецікава, брудна» [7, с. 520].

А. С. Макаренко стверджує, що життя – головний вихователь дитини, і основна задача вихователя складається в організації цього життя, у насиченості його усіма барвами людської культури та гуманних відносин людей. У цьому А. Макаренко бачить стратегію організації виховного процесу. Але це твердження «життя виховує» має ще одне значення. Він пояснює його так, що будь-яка спроба відгородити дитину від потужного впливу життя суспільства і підмінити цей природний процес домашнім дресируванням є безглуздом.

Вихователь, якщо він бажає щастя дитині, якщо він хоче виховувати повноцінного громадянина, не має права здійснювати йому тепличні умови, ховаючи його від реального життя, дійсності.

Зараз ми бачимо, як освітяни намагаються якомога більше дати вихованцям інформації, яку вони сприймають тільки теоретично, і як втілювати вивчене у житті, як творчо розвиватися учні не знають. Бо метод словесної педагогіки не завжди дієвий. Вихованці мають розвинути в собі за період навчання здатність до дій, прагнути допомагати суспільству, як вважав А. С. Макаренко, це сприятиме розвитку особистості в цілому. Реалізуючи набуті теоретичні знання у практиці, вихованець втілюватиме у життя свої

навички і уміння, які дозволятимуть йому втілювати у практику якомога більше того, що він хоче і може зробити [10, с. 59-60].

Школа повинна виховувати, вважав він, відданих Батьківщині патріотів, освітніх людей, кваліфікованих працівників, людей, що володіють почуттям обов'язку й честі, що усвідомлюють своє достоїнство, що мають організаційні навички, дисциплінованих, бадьорих і життєрадісних. А. Макаренко вважав виховання патріотизму у дітей провідним напрямом своєї педагогічної діяльності: «...Кожний виховний крок у нас повинен бути пронизаний патріотичним вихованням, і якщо це не так, то це виховання.... Нікуди не годиться. Якщо мені говорять, що в мене все добре, але не має патріотичного виховання, то я повинен це розуміти так, що вся робота зовсім нічого не варта». На думку видатного педагога, виховувати патріотизм у дітей важливо через формування організаторських навичок, які найбільш потрібні для справжнього патріота своєї країни, зокрема почуття відповідальності «за доручену справу, взаємодопомогу, прагнення до раціоналізації й удосконалення виробництва тощо». Кожен учень повинен бути сміливим, мужнім, чесним, працьовитим патріотом. Все це доноситься і виховується у них через виховання колективу, програму людського характеру, участь у виробничій практиці [7, с. 519].

У становленні громадянської особистості особливу роль набувають національні традиції, які дозволяють їй пізнати особливості української ментальності, розвивають любов до Батьківщини. Опанування традиціями – важливе надбання еволюційного розвитку особистості у сходження до громадянськості [9, с. 80].

«У теорії і практиці А. С. Макаренка весь педагогічний процес підкорявся єдиній меті – вихованню гідного громадянина», також особливу увагу педагог приділяв «самопочуттю людини в колективі, характеру її колективних зв'язків і реакцій», а серед якостей особистості «виділялися дисциплінованість, готовність до дій і гальмування, принциповість тощо». Усі ці риси «синтезуються в якостях діяльної і відповідальної людини». Результати виховання справді були позитивними – усі вихованці А. С. Макаренка стали гідними громадянами своєї Батьківщини, виявивши героїчні вчинки під час Великої Вітчизняної війни [11, с. 338].

На основі аналізу теоретичної спадщини А. Макаренка можна стверджувати, що повноцінний громадянин й патріот для нього – це людина, яка активно демонструє позитивні моральні цінності в ділових і міжособистісних стосунках із людьми; той, хто працює осмислено, відчуває себе господарем своєї країни; який володіє економічною грамотністю, уміє управляти виробничим колективом; готовий долати об'єктивні й суб'єктивні труднощі на шляху до соціально- ціннісної мети; сім'янин, що успішно виховує власних дітей; адекватно оцінює свою соціальну значущість і тому володіє почуттям власної гідності [6, с. 113].

Велике значення праць А. С. Макаренка в розробці цілей виховання. Для кожної епохи і для кожного покоління, вважав педагог, мета виховання повинна визначатися діалектично, тобто її потрібно знаходити у вимогах суспільства в даний час. А. С. Макаренко з граничною точністю визначив цілі виховання, виконав завдання формування людини – борця, патріота, трудівника, колективіста з високим почуттям соціальної відповідальності й дисципліни [5, с. 256].

Висновки. На думку А. Макаренка, патріотичне виховання, як складова національної системи виховання, завжди було і є одним із найважливіших напрямів освіти і виховання особистості. Особливого значення він надавав знанню рідної мови, історії, літератури, формування почуття патріотичного обов'язку, любові до рідного, праці на користь суспільству.

«Виховати громадянина – значило виховати патріота, сформувати в нього такі якості, які б свідчили про належність цієї молодой особи до великої держави».

ЛІТЕРАТУРА

1. Дмитренко М. С. Виховання громадянина – основа формування особистості // Педагогічна спадщина А. С. Макаренка та В. О. Сухомлинського: історія та сучасність. – 2013. – С. 23–25.
2. Додурин С. М. Національно-патріотичне виховання студентів агротехколеджу // Національна освіта у контексті творчості А. С. Макаренка. – Житомир, 2005. – С. 88-98.
3. Карпенчук С. Педагогічні ідеї А. С. Макаренка: гуманістичні контексти. – 2014. – С.118–123.
4. Клімова Н. Ідеї А. С. Макаренка в світлі сучасних підходів до виховання особистості // Витоки педагогічної майстерності. – 2013. – Вип.12. – С. 118 – 123.

5. Максимюк С. П. Педагогіка: Навчальний посібник – К.: Кондор, 2009. – 670 с.
6. Міма Н. О. Взаємозв'язок трудового і патріотичного виховання в педагогічній спадщині // Вісник ЛНУ ім. Т. Шевченка. – 2013. – №7. – С.111 – 114.
7. Миколаєнко А. Є. Патріотичне виховання учнівської молоді в педагогічній спадщині А. Макаренка // Молодий вчений. – 2017. – №2. – С.518 – 521.
8. Петроковський Р. Р. Виховання патріотизму старшокласників // Національна освіта у контексті творчості А.С. Макаренка. – Житомир, 2003. – С.77-79.
9. Сахневич І. Д. Громадянське самовизначення учнів ПТУ // Національна освіта у контексті творчості А. Макаренка: Зб. наук. праць / За ред. проф. М. В. Левківського. – Житомир: ЖДЦНТІЕІ, 2003. – С.79-83.
10. Ткаченко А. С. Виховання громадянина як елемент підготовки вихованців до життя в педагогічній спадщині А. С. Макаренка // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2014. – Вип. 36. – С.59 – 63.
11. Ткаченко А. С. Про підготовку вихованців до життя і сучасність // Витоки педагогічної майстерності. – 2013. – Вип.11. – С.337–340.

УДК 37.091.4:[37.035:502/504]-053.6

Усатих І. С.

*Факультет іноземної мови
та слов'янської філології*

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ А. С. МАКАРЕНКА В СУЧАСНОМУ ЕКОЛОГІЧНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Статтю присвячено розгляду проблем екологічного виховання в контексті використання педагогічної спадщини А. С. Макаренка у виховній діяльності позашкільних навчальних закладів.

Ключові слова: *освіта, виховання, екологія, А.С. Макаренко, педагогічна творчість.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку системи освіти в Україні характеризується освітніми інноваціями, спрямованими на збереження досягнень минулого і водночас на модернізацію системи освіти відповідно до вимог часу, новітніх надбань науки, культури і соціальної практики. Характерною особливістю цього періоду розвитку педагогічної освіти є пошук нового змісту, форм, методів і засобів навчання, виховання й управління; розгортання широкої експериментальної роботи, спрямованої на впровадження освітніх інновацій.

У нинішніх умовах ми неодноразово звертаємося до досвіду педагогів-класиків, оскільки саме він забезпечує нас знаннями як вітчизняного, так і світового досвіду щодо організації освітньо-виховного процесу.

Особливої уваги привертає педагогічна спадщина А. С. Макаренка. Теоретичні положення та практична діяльність А. С. Макаренка, його художньо-педагогічні твори «Марш 30-го року», «Педагогічна поема», «Прапори на баштах», «Книга для батьків», «Методика організації виховного процесу», «Проблеми шкільного радянського виховання» та ін. широко відомі у вітчизняній та світовій педагогіці. Треба зауважити, що деякі аспекти діяльності А. С. Макаренка потребують більш глибокого висвітлення. На нашу думку, в педагогічній літературі приділено недостатньо уваги вивченню екологічних аспектів виховної роботи відомого педагога.

Особливо це важливо сьогодні, в умовах складної екологічної ситуації, що виникла в Україні. Тому все більшої актуальності набуває виховання підростаючого покоління в гармонійному співіснуванні з довкіллям, бережливим ставленням до нього, з готовністю до охорони і раціонального використання природних ресурсів.

Мета статті – проаналізувати основні напрями взаємодії людини з довкіллям на основі педагогічних творів А. С. Макаренка; розглянути перспективні можливості їх творчого використання в сучасній екологічній освіті та вихованні молоді в позашкільних навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. Внесок педагога-новатора в розробку теорії виховання висвітлено в багатьох дисертаційних дослідженнях, монографіях, статтях. Деякі аспекти проблеми виховання молоді засобами природи у педагогічній спадщині А. С. Макаренка розглядалися в працях Р. М. Бескіної, М. Д. Віноградової, М. Ф. Гетьманця, Л. Ю. Гордіна та інших. Значущість досвіду Антона Семеновича зі створення системи виховання дітей і молоді, що ґрунтується на принципах справжнього гуманізму, досліджувалась І. А. Зязюном, М. Ю. Красовицьким, В. П. Струманським, М. Д. Ярмаченком [1; 3; 4; 5].

Аналіз освітньо-виховної системи А. С. Макаренка свідчить, що у формуванні гармонійно розвиненої особистості педагог надавав важливого значення охороні та збереженню навколишнього середовища. Так, серед

основних напрямів взаємозв'язку особистості вихованця з навколишньою природою педагог виділяв наступні:

- виховання любові до рідної землі, вміння її обробляти, вирощувати сільськогосподарські культури;
- застосування таких форм і методів навчально-виховної роботи, як екскурсії, туристські походи, які сприяли спілкуванню вихованців з природою і мали першочергове значення у формуванні характеру.

Особливої уваги Антон Семенович приділяв розвитку естетичних почуттів вихованців. Навіть при обмеженій кількості коштів силами вихованців будувалися оранжереї та насаджувалися квітники на території колонії та комуни, прикрашалися квітами учбові приміщення. Догляд за рослинами сприяв як розвитку естетичного сприйняття світу та гуманного ставлення до природи, так і формуванню практичних навичок догляду за рослинами [3, 260-266].

Важливою стороною уявлень А. С. Макаренка про людину є його впевненість у тому, що в кожному закладено прагнення до краси. На його думку, тільки краса зможе людину зробити добрішою. Красу Антон Семенович розглядав як основний засіб розвитку почуттів вихованців, тонкощі їх емоційної сфери. Педагог надавав великого значення роботі у сфері «відчуттів» особистості, її «самопочуття», «емоції». На думку А. С. Макаренка, розуміння світу прекрасного, цінування його, привнесення краси в життя та боротьба з тим, що порушує закони краси, – це найважливіші вимоги до культури особистості і умова формування її духовної сфери [4, 79].

Аналізуючи досвід А.С. Макаренка, актуальність положень його педагогічної системи в сучасних умовах важко переоцінити. Так, І. С. Котенева виокремлює форми й методи естетико-екологічного виховання А. С. Макаренка:

- сільськогосподарська праця, робота на фермі, в оранжереї, пасіці;
- робота з екологічного благоустрою колонії і її околиць: посадка алей і саду, квітників, проріджування лісу, очищення берегів ріки й озера;
- селекційна робота із тваринами й рослинами;
- засвоєння агрономічних, зоотехнічних, метеорологічних й ін. знань, читання відповідної науково-популярної літератури;
- спілкування з селянами прилеглих сіл, засвоєння народної культури, філософії та моралі трудової діяльності, поведінки в природі;

- прищеплювання вихованцям санітарно-гігієнічних норм, формування здорового способу життя, загартовування природними факторами;
- естетизація трудової діяльності: впровадження свят, ритуалів, традицій, пов'язаних з господарською діяльністю: походи, спів, прогулянки по околицях, подорожі й екскурсії;
- заняття фізичною культурою, проведення спортивних свят, змагань;
- читання художньої літератури, бесіди, знайомство з фольклором;
- заняття естетичною діяльністю в різних творчих кружках і колективах.

Дослідниця вважає, що взаємодія людини з природою здатна вирішувати не тільки педагогічні завдання, затверджуючи гуманістичні цінності й ідеали, але й медико-терапевтичні проблеми, знімаючи психофізіологічну напруженість і відновлюючи психічну рівновагу [2, 135-136].

У зв'язку з дослідженням вищеозначеної проблеми доцільно детальніше зупинитися на специфічних можливостях використання надбань педагогічної спадщини А. С. Макаренка в роботі позашкільних навчальних закладів з метою формування екологічної культури учнівської молоді.

Позашкільна освіта має деякі переваги над шкільною, серед яких головними є широкі можливості щодо вільного вибору улюблених занять, забезпечення потреб особистості у творчій самореалізації, створення умов для здобуття додаткових знань, умінь, навичок за інтересами, можливості набуття досвіду дослідницької, практичної природоохоронної, конкурсної та проектної діяльності. Одночасно вона тісно пов'язана з місцевими екологічними умовами, що надає можливість максимально наблизити навчально-виховний процес до потреб охорони рідного краю, залучивши до такої діяльності якомога більшу кількість учнів. Таким чином, вони не лише вивчають і обговорюють екологічні проблеми та шляхи їх вирішення, а й беруть активну участь у виконанні конкретних завдань з охорони навколишнього середовища.

Оскільки екологічна культура вважається набутою характеристикою особистості, то в її формуванні провідна роль належить освіті і вихованню, а в структурі останніх – відповідному змісту, який є запорукою формування пізнавальної складової екологічної культури. Для формування екологічної культури необхідно враховувати знання і вміння, здобуті учнями не з одного, а з

кількох предметів, навіть, з кількох циклів предметів. Саме такі знання набувають діти в позашкільних закладах еколого-натуралістичного напрямку. Насамперед це знання з основ природничих наук, зокрема екологічних, біологічних, сільськогосподарських, лісгосподарських, медичних і хімічних. Учні отримують відомості з природознавства, екології, ботаніки, селекції, землеробства, ґрунтознавства, лісництва, медицини тощо. Знання ці мають інтегрувати та доповнювати базовий програмний матеріал.

Але лише знань природних закономірностей, уміння спостерігати і досліджувати довкілля недостатньо для гармонійного співіснування з довкіллям. Необхідно набувати прикладні знання і практичні навички ощадливого використання природних ресурсів, гуманного поводження з рослинами і тваринами, збереження власного життя і здоров'я тощо. Формуванню екологічних вмінь та навичок, розвитку практичної складової екологічної культури сприяє наявність розширеного поля для проведення пошукової та науково-дослідницької діяльності за обраним профілем. Наявність дослідних лабораторій, навчально-дослідних земельних ділянок, живих куточків, учнівських лісництв створює оптимальні організаційно-педагогічні та дидактичні умови для наукових досліджень, духовного та інтелектуального розвитку творчо обдарованих і талановитих дітей. Вони набувають досвіду власної творчої діяльності з екології, розв'язання творчих завдань, формуються вміння проведення самостійних наукових досліджень та потреба у творчій самореалізації і духовному самовдосконаленні. У процесі систематичного залучення вихованців гуртків, творчих об'єднань позашкільних навчальних закладів до пошукової, дослідницької та експериментальної діяльності відбувається розвиток творчої складової екологічної культури.

Не менш важливим є формування у дітей соціальної компоненти екологічної культури, яка спрямована на виховання та розвиток загальної культури особистості, здатності до співпраці, самореалізації та самовизначення, формування кращих особистісних якостей (відповідальності, чесності, працелюбності), забезпечує формування активної життєвої позиції особистості. Також вона характеризує взаємодію людини з суспільством, соціумом, іншими людьми [1, 48-56].

Розглянуті у статті положення дозволяють стверджувати актуальність порушеної проблеми і недостатність її розв'язання в педагогічній літературі та необхідність подальшої розробки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бескина Р. М., Виноградова М. Д. Идеи А. С. Макаренко сегодня / Р. М. Бескина, М. Д. Виноградова. – М.: Знание, 1988. – 80 с.
2. Биковська О. В. Позашкільна освіта: теоретико-методичні основи : моногр. / О. В. Биковська. – К. : ІВЦ АЛКОН, 2008. – 336 с.
3. Гетманец М. Ф. Некоторые проблемы изучения наследия А. С. Макаренко / М. Ф. Гетманец // Творческое наследие А. С. Макаренко и современная школа : Тезисы докладов и сообщений на Республиканской научно-практической конференции, посвящённой 100-летию со дня рождения А. С. Макаренко. – Сумы, 1988. – С.192 – 193.
4. Гордин Л. Ю. О «Педагогической поэме» / Л. Ю. Гордин // Народное образование. – 1986. – № 4. – С. 76–79.
5. Зязюн І. А. Гуманістична сутність майстерності А. Макаренка / І. А. Зязюн, І. Ф. Кривонос, Н. М. Тарасевич // Педагогіка і психологія. – 1998. – № 1. – С. 18–43.
6. Котенєва І. С. А. С. Макаренко про естетико-екологічне виховання молоді / І. С. Котенєва. – Луганськ: Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № 7 (266), Ч. І, 2013. – 133 – 138 с.
7. Макаренко А. С. О моем опыте / А. С. Макаренко // Пед. соч. в 8 т. – М.: Педагогика, 1984. – Т. 4. – С. 260 – 266.
8. Морозов В. В. Цель воспитания – человеческая личность, человеческий характер / Владимир Морозов // Социальная педагогика. – 2015. – №1. – С. 75 – 80.

УДК 37.091.4

Фіголь М. П.

*Природничо-географічний
факультет*

ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ А. С. МАКАРЕНКА У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ СУЧАСНОГО ПІДЛІТКА

У даній статті розглянута проблема девіантної поведінки сучасних підлітків, оскільки це досить поширене явище і педагогам з ним доводиться стикатись і шукати шляхи вирішення. У статті пропонується ідея використання досвіду попередників шляхом аналізу їх праць та застосування цих знань в навчально-виховному процесі.

Ключові слова: *освіта, виховання, А.С. Макаренко, педагогічна творчість, підлітки, девіантна поведінка.*

Постановка проблеми. Проблема девіантної поведінки осіб підліткового віку була відома і актуальна здавна. І в наш час це явище є досить поширеним.

Кризові явища в політичній сфері зумовлюють складне матеріальне становище населення, несприятливий психологічний клімат у сім'ях, що позначається на поведінці дітей. Організація профілактики девіантної поведінки учнів у підлітковому віці – це обов'язок будь-якого педагога, оскільки ми відповідальні за те, що нас чекає в майбутньому. Стикаючись з різними формами девіантної поведінки у сучасних підлітків, приходиться розуміння того, що наше суспільство майбутнього охопила морально-ціннісна криза. І вирішувати її чи ні вирішувати нам, проте потрібно пам'ятати народну мудрість «Що посієш, те й пожнеш».

Аналіз досліджень і публікацій. Аналізуючи дослідження науковців з даної теми, варто відмітити, що проблема корекції відхилень у поведінці учнів стала предметом досліджень багатьох учених. Внесок у вирішення даного питання внесли І. Бех, О. Кононко, Г. Кумаріна, Л. Виготський, Е. Беккер, Є. Леммерт, Е. Дюркгейм, М. Рожкова. Проте треба зауважити, що ще недостатньо висвітлене питання щодо шляхів вирішення девіантної поведінки дітей.

Мета дослідження – розглянути шляхи вирішення проблеми девіантної поведінки сучасних підлітків.

Виклад основного матеріалу. Під девіантною поведінкою розуміють соціальне явище, виражене в масових формах людської діяльності, що не відповідають офіційно встановленим чи фактично сформованим у даному суспільстві нормам. Підлітковий вік можна назвати найскладнішим етапом у розвитку особистості, оскільки в цей період відбувається не тільки становлення свідомої поведінки, а й формується ціннісна сфера особистості. Цінності відіграють важливу роль у виборі життєвого шляху, а також у формуванні світогляду людини, її думок та переконань. Рано чи пізно дана проблема постає перед будь-яким педагогом і більшість не в змозі вирішити проблему, оскільки питання корекції поведінки є дуже складним і вимагає чимало сил. Як з ним впоратись і чи можливо це взагалі, на мою думку, доцільно розглянути, використовуючи досвід попередників. Це питання дуже глибоко досліджував на власному досвіді А. С. Макаренко.

А. С. Макаренко був прихильником активного виховання, керувався принципом, що «людину треба не ліпити, а кувати». Він вважав, що

неможливо виховати мужню людину, якщо не поставити її в такі умови, де вона могла би себе проявити. Так було і з його вихованцями, спільна праця об'єднувала колектив, зближаючи їх, а це важливий момент у процесі виховання. А як казав педагог: «Організація колективу, організація вимог до людини, організація реальних, живих прагнень людини з колективом – ось зміст виховної роботи» [1, 255]. А якщо згадати про те, що провідною діяльністю підлітків є спілкування з однолітками, то можна зробити висновок, що більшість часу особистість проводить в колективі. Тому, виховуючи окрему особистість, треба турбуватись і про її оточення, оскільки в цей період розвитку колектив впливає чи не найбільше на поведінку особистості. Як на мене, назва глави в «Педагогічній поемі» «Ни одна блоха не плоха» має глибокий зміст, і те, що А. С. Макаренко забрав дивакуватого Ваську Поліщука в колонію, показує, що шанс має кожен. У колонії нікого не тримали, і давали можливість реалізувати себе поза її стінами, проте на той момент варіант перебування в колонії був далеко не найгіршим.

У сучасній педагогічній практиці часто педагоги використовують такий вид діяльності як КТС – колективні творчі справи. Це допомагає дітям відчувати себе відповідальним за результат групової роботи. Знаходимо підтвердження цьому у словах А. С. Макаренка: «Школа повинна бути єдиним колективом, в якому організовані всі виховні процеси, і кожен член цього колективу повинен відчувати свою залежність від нього – від колективу, повинен бути відданий інтересам колективу, відстоювати ці інтереси і в першу чергу цінувати ці інтереси». Аби організувати дітей, та ще й не просто дітей, а важковиховуваних, треба мати велику силу, як духовну, так і силу слова. Та це є далеко не в кожного. Важливу роль в набутті авторитету педагога серед колоністів зіграло те, що він подавав приклад, а як ми знаємо це – «золоте правило». І скоріш за все, якби він просто віддавав накази, нічого не роблячи сам, ніхто б ніколи не дізнався, що був такий педагог.

Відхилення від загальноприйнятих норм поведінки в підлітків часто спостерігається тому, що вони прагнуть заявити суспільству про себе в будь-який спосіб. У главі є цікавий вислів: «У природі все так добре влаштовано, що і людина якось стане в нагоді». Це говорить про те, що кожна людина потрібна

для чогось. І відокремлювати одних дітей від інших не варто. Аби втілити педагогічну складову в життя важковиховуваної дитини, не обов'язково нав'язувати їй те, що суперечить її інтересам, адже знання приходять з досвіду кожного дня. Так, зрозуміло, чому в неблагополучних сім'ях діти стають важковиховуваними, але якщо дитині приділяється багато часу і батьки беруть участь у вихованні, то чому і в таких сім'ях це трапляється? Антон Семенович це пояснював так: «зниженість і розпещеність наших дітей така ж небезпека, як і шкурництво, злодійство та брехня». Велика відповідальність і на плечах батьків, оскільки саме вони будуть пожинати плоди своєї праці. Виховати дитину – це є великий труд. І тут є доречним вислів: «Гарних людей можуть виховати лише щасливі батьки» [1, 364]. Тож будь-яка дитина має право бути вихованою та потрібною. А педагог має вміти з вірою, любов'ю та гуманізмом виконувати своє покликання.

Висновки. Отже, на основі розглянутого вище можна сказати, що нестача позитивного впливу на підлітків зі сторони батьків, педагогів, однолітків призводить до того, що часто у більшості дітей формою вияву емоцій є агресія, котра тягне за собою негативні прояви в поведінці. Звичайно, є багато причин, чому це виникає, оскільки ми живемо в умовах, коли щохвилини відбуваються зміни і не завжди вони позитивні, що звичайно ж, позначається на психологічному стані населення. Ще однією важливою причиною є те, що фізіологічні зміни, котрі відбуваються в цей період, впливають на психологічний стан особистості, проте сподіватись, що це пройде з віком, було б дуже дивно і зовсім не коректно зі сторони педагога. При перших проявах необхідно проаналізувати ситуацію та спланувати свої дії. Потрібно бути готовим до підвищення агресивності, ворожості, тривожності, проте це лише проявляється захисна реакція та емоційна напруженість дитини. Аби вирішити це питання, знадобиться чимало терпіння, проте підійшовши комплексно, переглянувши всі методи виховання та навчання, котрі застосовувались педагогом, підібравши найефективніші, та працюючи з усім колективом одночасно, педагог повинен розпочати діяти. Звичайно, це дуже добре, коли у педагога є досвід, та він може на нього спиратись, проте кожна нова ситуація потребуватиме нових підходів, ідей та дій. Тому, проаналізувавши дану проблему, ми розуміємо, що

перспективами подальших досліджень є пошук все нових і нових шляхів вирішення, створення певної методики, шаблону, котрий, звичайно, буде змінюватись в залежності від ситуації, проте хоча б задасть напрям педагогу, в якому йому необхідно рухатись.

ЛІТЕРАТУРА

1. Макаренко А. С. Педагогическая поэма / А. С. Макаренко – М., 1963. – 427 с.

УДК 37.091.4:159.923.2:316.45

Чуб Р. Т.

*Навчально-науковий інститут
педагогіки і психології*

ШЛЯХИ ЗДІЙСНЕННЯ ПОЗИТИВНОГО КОЛЕКТИВНОГО ВПЛИВУ НА ОСОБИСТІСТЬ ЗА А.С. МАКАРЕНКОМ

У статті обґрунтовується актуальність педагогічних ідей А. С. Макаренка щодо реформування форм і методів виховання дітей та підлітків у сучасних загальноосвітніх закладах. Доводиться необхідність створення сприятливих соціально-педагогічних умов у процесі виховання, спрямованих на розвиток активності, самостійності та ініціативності особистості.

Ключові слова: А. С. Макаренко, колектив, колективне виховання, навчально-виховний процес, особистість.

Постановка проблеми. Кризові явища охопили усі сфери життя сучасного суспільства. Переважна більшість людей у своїй діяльності керується принципом індивідуалізму, але для певних цілей, яких поодинці не досягти, необхідно кооперуватися, домовлятися та реалізувати поставлену мету. Останнім часом у багатьох навчальних закладах намагаються «відтворити» систему дитячого самоврядування. Воно сприяє формуванню саморозвитку та самореалізації особистості, виховує патріотичність, стимулює дитину до соціальної творчості, вмінню удосконалювати себе в інтересах суспільства, створює умови для творчої співпраці. Як ефективно організувати дитяче самоврядування? У пошуках відповіді на питання виникає необхідність переосмислення досвіду минулого, зокрема того, що стосується науково-педагогічної спадщини А. С. Макаренка – педагога-новатора, який не тільки руйнував застарілі погляди і традиції в педагогіці, а й невпинно розробляв нові методи, прийоми та організаційні форми виховання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Педагогічна система А. С. Макаренка багатогранна та вивчається макаренкознавцями усього світу в різних аспектах. Широке коло питань, які оцінюють діяльність та аналізують педагогічні погляди педагога, висвітлено у працях зарубіжних науковців Л. Гриценко, І. Іванова, В. Кумаріна, А. Левіна, Г. Хілліга, Л. Фрезе, А. Фролова та українських вчених Н. Абашкіної, Н. Дічек, І. Зязюна, І. Кривоноса, В. Моргуна, М. Ніжинського, Н. Ничкало, М. Окси, М. Євтуха, М. Ярмаченка.

Багато західних дослідників, наприклад, Г. Мебус, М. Ланге, В. Настайнчик, Б. Каскі розглядають педагогічну систему А. С. Макаренка як форму «тоталітарної» педагогіки. Водночас сучасна російська дослідниця Л. Гриценко зазначає, що таке трактування ідей педагога свідчить про «незнання або грубе спотворення дійсного досвіду А. С. Макаренка» [3, с. 51].

Однак й західні вчені, які визнають та позитивно оцінюють виховну систему А. С. Макаренка, зокрема науковці Л. Гудман, Е. Мус, Е. Хаймпель, І. Рюттенауер, Ф. Лоуренс, В. Зюнкель та інші вважають, що колектив має велику цінність у вихованні. Наприклад, Ф. Лоуренс стверджує, що колектив – це засіб, за допомогою якого досягаються інтереси особистості в суспільстві [7, с. 434-239], а Л. Гудман підкреслює, що у саме в системі А. С. Макаренка саме колектив допомагає кожному знайти свій власний шлях [2, с. 132].

Такі вчені, як Л. Фрезе, Т. Глантц, П. Валентин, Х. Віттіг, також визнають, що в колективах А.С. Макаренка було приділено велику увагу розвитку індивідуальності та враховувались інтереси кожної людини. Однак ці вчені вбачають причину такої позитивної виховної системи саме в особистості А. С. Макаренка, в його професійних та людських якостях і педагогічному таланті [3, с. 51].

Мета статті – на основі аналізу спадщини видатного педагога ХХ століття А. С. Макаренка виокремити шляхи здійснення позитивного колективного впливу на особистість.

Виклад основного матеріалу. Виховання має чітко визначену мету – формування людини. А те, який зміст вкладається в поняття «людина» в кожному конкретному випадку залежить від суспільства та оточення. А. С. Макаренко з цього приводу писав: «У всякому разі праця без освіти, що йде поряд, без політичного й суспільного виховання, що йдуть поряд, не

приносить виховної користі, виявляється нейтральним процесом. Ви можете примусити людину працювати скільки завгодно, але коли водночас з цим ви не будете її виховувати політично й морально, коли вона не братиме участі в громадському й політичному житті, то ця праця буде просто нейтральним процесом, що не дає позитивного наслідку. Праця як виховний засіб можливий тільки як частина загальної системи» [4, с. 112]. Підкреслимо, що, на думку педагога, така праця швидко й легко стає автономною механічною дією. Це, в свою чергу, призводить до презирства до навчання і цілковитої відсутності планів на майбутнє. Адже відомо, що мале мотиваційне значення праці з самообслуговування, велика втомлюваність, малий інтелектуальний зміст роботи, бідна за соціальним змістом реміснична праця самі по собі не можуть бути шляхом повноцінного виховання.

Відповідно спілкування педагогів і учнів повинно базуватися на дружніх взаєминах. На повазі вчителя до особистості учня, вірі в його сили та можливості, єдності і спільності інтересів обох сторін. Колектив учителів, і колектив учнів мають утворювати одне ціле – педагогічний колектив.

«Найголовнішою формою виховної роботи я вважаю колектив», – зазначав А.С. Макаренко у своїй лекції «Методи виховання». Зауважимо, що педагог розумів велику різницю між натовпом і колективом: «Колектив – не натовп... Колектив є соціальним організмом, отже, він має органи управління і координування» [5, с. 48]. Дійсно, на нашу думку, для того, щоб створити справжній сильний колектив, необхідно вкласти не тільки багато матеріальних ресурсів, а й неабияких людських зусиль.

«Надзвичайно багато шляхів і засобів для того, щоб натовп перетворити в загальні зібрання. Це не можна робити як-небудь штучно, і це не можна зробити за один місяць... Але зате колектив один раз створили, і якщо його берегти, якщо за ним, за його рухом уважно стежити, то такий колектив може зберігатися століття. І такий колектив... повинен бути дорогоцінним, найбагатшим інструментом виховання», – відмічав А.С. Макаренко у тій же лекції про методи виховання [4, с. 121].

Педагог зауважував, що робота з колективом – це надзвичайно кропітка робота, яка потребує постійної уваги, пильності: «Але такий колектив, звичайно, легко і розвалити. Ось коли разом об'єднується, з одного боку, така могутня сила

дитячого колективу, могутності майже неперевершеної, і, з іншого боку, ряд помилок, ряд змін керівників – дуже скоро можна теж колектив звернути в натовп. Але чим більше колектив живе, чим міцнішим він стає, тим більше він схильний продовжувати своє життя» [4, с. 121].

Хочемо звернути увагу на питання співвідношення в колективі педагогів з різним досвідом учительської роботи: колектив учителів, сформований з учителів одного віку, чи то старих, чи молодих, завжди буде слабким колективом. У кожній школі має бути декілька поколінь учителів, щоб у колі досвідчених була юнь, яка тільки-но приступає до роботи. Саме в таких випадках, на думку педагога, відбувається містерія педагогіки: молодь вчитиметься в старих педагогів і те, що вона вчитиметься – покладає й на них відповідальність за її віддану роботу.

Може видатись, що колектив не дає шансів для розвитку людської індивідуальності, що колектив є інструментом пригнічення особистості. З цим можна було б погодитися, але тільки якщо забути про те, що насправді у колонії ім. Горького чи комуні ім. Дзержинського, якими керував А.С. Макаренко, такої проблеми і близько не було. Навпаки, ці колективи були істинною «єдністю різноманіття», кожен колоніст був дійсно унікальною особистістю, свідченням чого є не тільки любовно виписані індивідуальні образи колоністів в «Педагогічній поемі», а й їхні реальні долі. І вони б ніколи не стали такими особистостями, якби не правильно створений колектив, який тільки й здатний народжувати сформовані особистості.

Отже, за нашим переконанням, живий колектив виявляється необхідним середовищем, тими умовами, без яких людина не може діяти як людина і є необхідністю, а не бажаним інструментом виховання та управління. На думку А. С. Макаренка, при доборі колективу варто піклуватися і про те, щоб у ньому були люди різної вдачі, різних темпераментів та характерів. У своїй лекції «Педагогіка індивідуальної дії» педагог піднімав питання щодо співвідношення в колективі учителів чоловіків та жінок. Він застерігав про те, що переважання в колективі учителів певної статі негативно відбивається на дітях, не сприяє правильному статевому вихованню. У наші дні діяльність жіночих учительських колективів породила явище фемінізації, коли у

хлопчиків під впливом жіночого оточення формуються жіночі риси характеру та поведінки. Дійсно, такі риси, як мужність, відважність, витривалість, відповідальність, марнослів'я тощо, з'являються у підлітків та юнаків здебільшого від безпосереднього спілкування з чоловіками – батьками, вчителями та ін. Відсутність же в школі вчителів-чоловіків, збільшення сімей, де діти виховуються без батьків – все це і призводить до того, що учні-хлопчики одержують однобоке виховання з боку жіноцтва.

Висновки. Останнім часом саме слово «колектив» і поняття, яке воно виражає, набуло дещо негативного відтінку. Повноцінне існування людини поза людським колективом, поза певною групою, спільнотою людей неможливе. Отже, на основі аналізу спадщини А. С. Макаренка ми виокремили шляхи здійснення позитивного колективного впливу на особистість, а саме: ідеї взаємної поваги і дружнього колективу педагогів та учнів. Соціально-психологічний клімат формується в колективі поступово, але, одержавши достатню визначеність і виразність, стає відносно самостійним фактором життя колективу і впливає на продуктивність навчання класу й окремих учнів, на самопочуття кожного члена колективу та ступінь прихильності його до колективу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іноземцев В. А. Виховна педагогіка А. С. Макаренка / В. А. Іноземцев, С. Е. Мороз // Витоки педагогічної майстерності. – 2014. – С. 153 – 156.
2. Інноваційність ідей А. С. Макаренка в педагогіці ХХІ століття / за ред. О. А. Дубасенюк: монографія. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. – 304 с.
3. Колективність як фундаментальний організаційний принцип у педагогічній концепції А. С. Макаренка / К. А. Москаленко // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2012. – № 1. – С. 51 – 55.
4. Макаренко А. С. Методи виховання / А. С. Макаренко // Твори в 7 т. Т. 5. – К.: Рад. шк., 1954. – 510 с.
5. Макаренко А. С. О моем опыте / А. С. Макаренко. Пед. соч.: В 8 т. – М.: Просвещение, 1983–1986. – С. 48.
6. Goodman L. A.S. Makarenko: Russian teacher. / L. Goodman. – London, 1949. – С. 132.
7. Lawrence F. Makarenko – Pioneer of Communist Education / F. Lawrence. – The Modern Quartely, 1953. – V.8. – № 4. – С. 230 – 240.

УДК 37.091.4:316.45

Шамрай К.

Факультет іноземної мови
та слов'янської філології

ФЕНОМЕН ТЕОРІЇ КОЛЕКТИВУ А. С. МАКАРЕНКА

У статті здійснено спробу розкрити внесок А. С. Макаренка в розвиток теорії колективу, визначити сутність її феномену, що полягала в чіткому структуруванні колективної моделі виховання, її науковому обґрунтуванні та перевірці на практиці.

Ключові слова: педагогічна думка, виховання, теорія колективу, педагогічний колектив, А. С. Макаренко.

Постановка проблеми. Досвід вітчизняної освіти ХХ століття має світове значення як культурний і загально-цивілізаційний феномен, що здатний стати рушійною силою на сучасному етапі розбудови національної системи освіти. Знаковою постаттю в педагогіці донині залишається видатний педагог-практик – Антон Семенович Макаренко. І хоча останнім часом педагогічна діяльність А. Макаренка все частіше піддається критиці, науковці сперечаються щодо переваг і недоліків його педагогічної системи, проте всі вони визнають, що він був безсумнівно реформатором педагогічної думки, який здійснив переворот у сфері виховання та навчання.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Досвід та творча спадщина А. Макаренка стала предметом численних розвідок вітчизняних та зарубіжних дослідників. Серед них науковці з України, Росії, Польщі, Німеччини та багатьох інших країн (Н. Дічек, В. Федяєва, А. Ткаченко; М. Богуславський, Л. Гриценко; О. Левін, М. Библюк; Г. Хілліг та ін.).

Свідченням зацікавлення широкого наукового загалу творчістю видатного педагога є формування окремого напрямку у світовій педагогіці, що почав формуватися ще у ХХ столітті і отримав назву «макаренкознавство».

Мета статті – розкрити внесок А. С. Макаренка в розвиток теорії колективу, визначити сутність її феномену.

Виклад основного матеріалу. Антон Семенович Макаренко – всесвітньо відомий педагог і письменник, ідеї якого особливо актуалізує те, що розроблена ним педагогічна система була не лише теоретично описана й обґрунтована, а й блискуче втілена у власній практичній діяльності.

Видатний вітчизняний педагог ХХ століття залишив багату творчу спадщину – понад 150 творів (романів, повістей, оповідань, п'єс, сценаріїв, науково-публіцистичних статей), які вважаються фундаментальними у педагогіці. А. Макаренко висунув низку принципово нових ідей: програма виховання, педагогічне проектування, поєднання наукової освіти з продуктивною працею, формування характеру, виховання на кращих традиціях радянського народу, виховний колектив, педагогічний колектив, дисципліна і самоврядування, розвиток особистих відносин дітей і вихователів, авторитет педагога, педагогічна майстерність і техніка тощо.

У 20–30-х роках ХХ століття педагог сформулював і розв'язав два нерозривно взаємопов'язаних завдання. Перше і головне – як повернути десоціалізовану безпритульну дитину до повноцінного життя у суспільстві. Друге, й не менш важливе завдання – серед суцільних руїн тогочасного суспільства побачити паростки нового, незнаного до тих пір суспільного співтовариства.

Погодимось з думкою сучасних науковців, що однією з його найгеніальніших праць є «Педагогічна поема», яку варто сприймати як «книгу з педагогіки», «художній маніфест нового виховання» [6, 17]. У досить незвичній формі педагог показав поетичну, піднесену і прекрасну сутність виховання нової людини, яка будує новий, кращий устрій життя, у всіх його основних проявах (у сферах економіки, соціального управління, культури, загального духовного розвитку).

А. Макаренко став першим дослідником і педагогом-практиком, хто чітко розділив виховання й навчання у школі, продемонструвавши, що це два принципово різних педагогічних явища, а відтак здійснюватися вони мають по-різному. Будучи прибічником соціальної методики виховної роботи, педагог розглядав її як окрему галузь педагогіки, «яка має свою логіку, порівняно незалежну від логіки роботи освітньої», при цьому наголошуючи, що «школа повинна бути єдиним колективом, в якому організовані всі виховні процеси». Тож виховання, за А. Макаренко, це вироблення стійких звичок позитивної поведінки у колективі, це «перетворювальна діяльність, спрямована на зміни психічного стану, світогляду і свідомості, знань і способів діяльності, особистості, ціннісних орієнтацій вихованців» [3].

Вміючи бачити в кожній людині її особливості, індивідуальність, Антон Семенович разом з тим вважав, що особистість людини не можна розглядати поза суспільством, окремо від нього. Як відзначає історик педагогіки Є. Мединський, саме А. Макаренко відійшов від біологізації поняття «колектив», наситивши його соціальним змістом, розглянувши особистість і суспільство в їх діалектичній єдності [1, 396]. Виходячи з цього положення, у своїй педагогічній системі А. Макаренко надавав великого значення проблемі виховання в колективі й через колектив. «Задача нашого виховання зводиться до того, щоб виховати колективіста», – стверджував А. Макаренко у статті «Деякі висновки з мого педагогічного досвіду» [2].

І хоча радянські педагоги активно працювали над питанням розвитку особистості у дусі колективу, проте фактично лише Антон Семенович не тільки розвинув ці прагнення, проте і створив унікальну систему колективних відносин, обґрунтувавши її та скерувавши на практичне застосування. Одним із головних досягнень А. Макаренка стало не лише обґрунтування певних педагогічних ідей, але й перевірка своїх здобутків, успішний досвід використання запропонованих методів виховання молодого покоління в дусі колективізму на практиці.

У творах видатного педагога колектив представлений у різних аспектах: колектив єдиний, колектив класу, колектив первинний, колектив педагогів, колектив контактний, колектив збірний, колектив сімейний, колектив шкільний [4, 297].

А. Макаренко наголошував: «Колектив – це соціальний живий організм, який через те і організм, що він має органи, що там є повноваження, відповідальність, співвідношення частин, взаємозалежність, а якщо нічого цього немає, то немає і колективу, а є просто юрба або зборище» [7, 226]. Відтак у своїй педагогічній концепції педагог виокремив та обґрунтував основні ознаки (наявність спільної соціально цінної мети; спільна діяльність, спрямована на досягнення цієї мети; відносини відповідальної залежності; наявність органів самоврядування тощо), закони розвитку (руху; паралельної педагогічної дії; спадкоємності поколінь), шляхи формування і методик використання виховних можливостей дитячого колективу.

Оригінальністю вирізнялися підходи А. Макаренка щодо проблеми взаємодії вихованців і вихователів. Педагог стверджував, що «колектив учителів і колектив дітей – це не два колективи, а один колектив, і, перш за все, колектив педагогічний». Відтак «виховний колектив» А. Макаренка – це єдиний трудовий колектив вихованців і педагогів, всіх працівників освітнього закладу, що є рушієм становлення та розвитку особистості й індивідуальності.

Щодо структури педагогічного колективу, педагог зазначав, що він повинен бути різновіковим та різностатевим. Тому керівникам освітніх закладів треба подбати про те, щоб у кожній школі було декілька поколінь учителів, що сприятиме збагаченню кожного з них життєвим досвідом, педагогічною культурою, професійною майстерністю.

Значну увагу Антон Семенович приділяв проблемам педагогічної майстерності. Він вважав, що педагог повинен відповідати певним вимогам: бути патріотом своєї батьківщини; мати гарну підготовку; бути ініціативним, активним й енергійним; бути другом для вихованців; ставити певні вимоги до себе і вихованців; працювати творчо; уміти аналізувати свою роботу і вивчати досвід роботи колег; мати педагогічний такт. Прагнення до постійного самовдосконалення – це шлях до успіху кожного педагога, який у межах колективу повинен уникати шаблонності, експериментувати, відкривати кращі методи впливу на учнів.

Педагогічні ідеї А. Макаренка, зокрема його теорія колективу, не втратили своєї актуальності й на сучасному етапі розвитку педагогічної думки та реформування освітньої галузі. Дослідники та педагоги, взявши за основу ідею колективізму А. Макаренка, аналізуючи його творчу спадщину та педагогічну діяльність, розробляють такі інноваційні концепції, як гармонізація єдності інтересів особистості, колективу й суспільства, суб'єкт-суб'єктні виховні стосунки, цілісність виховного та педагогічного процесів тощо.

Висновки. Отже, до сьогодні педагоги не досягли однастайності у сприйнятті педагогічних ідей А. Макаренка. Зарубіжні і вітчизняні дослідники, вивчаючи його систему колективного виховання, відзначають важливість та неповторність його внеску, проте більшість визначають її як ефективну лише за умов існування радянського або тоталітарного суспільства. Проте

макаренкознавці впевнені, що більшість помилково сприймають й тлумачать погляди видатного педагога, адже у діяльності А. Макаренка дитина-людина визначалась не як гвинтик великої машини, а як індивідуальність. Його педагогічна система пронизана ідеєю піклування про особистість дитини, що полягала в можливості розвитку, а не придушенні внутрішніх проявів дитини, піклуванні колективу про правильність формування особистості дитини і, у відповідь піклування дитини про свій колектив. Тож феномен теорії колективу А. Макаренка полягає в чіткому структуруванні колективної моделі виховання, її науковому обґрунтуванні та доведенні успішності у ході практичної діяльності.

Перспективним бачиться здійснення аналізу наукових праць сучасних зарубіжних науковців щодо проблеми колективізму та застосування теорії колективу у практичній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Константинов Н. А. История педагогики: учебник для студентов педагогических институтов / Н. А. Константинов, Е. Н. Медынский, М. Ф. Шабаева. – 5-е изд., доп. и перераб. – М.: Просвещение, 1982. – 447 с.
2. Макаренко А. С. Деякі висновки з мого педагогічного досвіду // Твори : в 7 т. Т. 5. – К.: Радянська школа, 1954.
3. Макаренко А. С. Педагогические сочинения : в 8 т. Т. 5 / А. С. Макаренко ; сост.: Л. Ю. Гордин, А. А. Фролов. – М.: Педагогика, 1985. – 336 с.
4. Сараєва О. Погляди А. Макаренка на формування дитячого колективу в світлі сучасних підходів / О. Сараєва // Витоки педагогічної майстерності. – 2013. – № 11. – С. 295–299.
5. Фонотов М. С. Времена Антона. Судьба и педагогика А. С. Макаренко. Свободные размышления / М. С. Фонотов. – Челябинск : Издательство Игоря Розина, 2013. – 210 с.
6. Фролов А. А. Наследие А. С. Макаренко : современная разработка и перспективы (в аспекте методологии). Критический анализ. – Нижний Новгород : НГПУ, 2009. – 35 с.
7. Якименко С. А. С. Макаренко про колектив та його вплив на виховання особистості / С. Якименко // Витоки педагогічної майстерності. – 2013. – № 11. – С. 352–355.

РОЗДІЛ II

ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У НАВЧАЛЬНИХ ТА ПОЗАНАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

УДК 37.091.4:316.45:37.015.311

Войтенко А.

Навчально-науковий інститут
педагогіки і психології

КОЛЕКТИВНЕ ВИХОВАННЯ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ

У статті висвітлено погляди А. Макаренка на необхідність взаємин особистості та колективу. Виокремлено головні риси колективу, що здійснюють вплив на розвиток особистості кожного вихованця. Підкреслено необхідність виховання дитини в колективі, який чинить системний вплив на гармонійний розвиток особистості.

Ключові слова: колектив, виховання, особистість, гармонійний розвиток, система А. Макаренка.

Постановка проблеми. Сучасні умови розвитку суспільства ставлять перед особистістю низку вимог: гуманістичні цінності, громадянськість, патріотизм, комунікабельність, толерантність, формування яких відбувається під час усебічного спілкування дітей один з одним, їх різнопланової діяльності. Особливу роль у цьому посідає дитячий колектив як середовище становлення й розвитку особистості дитини, що здійснює різноманітний вплив і є основою взаємодії через колективні зв'язки.

Розвиток сучасної освіти передбачає системне використання функціонального підходу до формування особистості. Процес становлення та формування особистості – це засвоєння нею соціальної ролі. У результаті особистість виступає як фізична, соціальна складова світу. Зрозуміти учня і допомогти йому реалізувати себе як особистість неможливо без опори на колектив [5, с.52].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема взаємин особистості й колективу впродовж тривалого часу хвилювала багатьох філософів, психологів, педагогів. До проблеми виховання в колективі і виховного впливу колективу на особистість зверталось багато радянських і українських учених: І. Бех, В. Бойко,

О. Бондаренко, Д. Воронін, М. Головкова, О. Киричук, А. Макаренко, Р. Немов, В. Сухомлинський, В. Турин, М. Фіцула, В. Шпалінський та ін.

Мета статті – виокремити провідні риси колективу та проаналізувати їх системний вплив на гармонійний розвиток особистості.

Виклад основного матеріалу. У радянські роки проблемі освіти та виховання значну увагу приділяли багато педагогів, одним з них був А. Макаренко.

Основоположним принципом його педагогічної системи став принцип виховання в колективі. Колектив розглядався ним як універсальний метод виховання, що є загальним і єдиним, та давав можливість кожній окремій особистості розвивати свої здібності, зберігати свою індивідуальність.

А. Макаренко вважав, що впливати на окрему особистість можна, діючи на колектив, членом якого є ця особистість. Це положення він називав «принципом паралельної дії». У цьому принципі реалізується вимога колективу – «усі за одного, один за всіх». «Принцип паралельної дії» не виключає, однак, застосування «принципу індивідуальної дії» – прямого, безпосереднього впливу педагога на окремого вихованця. Одним з найважливіших законів колективу Антон Семенович вважав «закон руху колективу», він розробив і апробував методику колективістського виховання, технологію її втілення [2, с. 31-35].

Головною педагогічною настановою в системі А. Макаренка було створення правильного колективу та забезпечення його гармонійного впливу на особистість.

Основний принцип життя колективу – особистості не готуються до майбутнього життя в ньому, а вже живуть ним.

А. Макаренко виділив риси колективу, які можуть здійснити вплив на особистість:

– колектив об'єднує людей не тільки спільною метою і спільною діяльністю, а й загальною організацією праці: кожен член колективу щоденно повинен виявляти себе в праці, а тому особливим завданням активу є виховання в кожного поваги до праці, до відпочинку і занять інших. Це виховання передбачає не тільки засвоєння правильних уявлень, а й вироблення правильних звичок;

– колектив є частиною всього суспільства і пов'язаний з усіма іншими колективами, тому через колектив кожен його член долучається до суспільства. А це визначає розуміння школярем почуття дисципліни, обов'язку, честі, можливість гармонії особистих і загальних інтересів;

– колектив – живий соціальний організм. Він «народжується», живе, розвивається, перестає існувати. Це життя повинно бути радісним, цікавим, наповненим працею, пізнанням, романтикою, грою [3, с. 182].

Виховна система колективу ґрунтується на основних видах діяльності, що становлять єдине ціле: навчання, громадська поведінка, праця; естетичний, творчий, військово-спортивний відпочинок. Кожен з цих видів діяльності був організований на вищому рівні, мав колективний характер і максимально сприяв розвитку особистості. Види розвитку діяльності:

– естетично-художня, зокрема театральна, в якій кожного тижня брав участь увесь колектив;

– літературна (кореспондентами газети довжиною 40 метрів були всі члени колективу, а саму газету робили за одну годину);

– творча, що через студію образотворчого мистецтва охоплювала всі види діяльності;

– військово-підготовча; спортивна (змагання між загонами, класами та іншими колективами);

– дозвільна (ігрові розваги, екскурсії, походи) [2, с. 31-35].

У процесі різноманітної діяльності колективу кожен його член розвиває в собі потребу бути уважним до інтересів інших людей, потребу високої моральності, тобто бажання збагачувати духовне життя. Спільна діяльність є відправним пунктом розвитку, становлення, самовизначення особистості. Також значну роль відіграє у цьому високорозвинений колектив, особливо для тих дітей, які за особистісним розвитком значно відстають від колективу. У цьому разі колектив піднімає особистість до свого рівня. Розвинутий первинний колектив є важливим інструментом педагогічного впливу на індивідуальність [4, с. 360].

Педагог вважав, що виховні засоби можна використовувати тільки з досвіду й тільки згодом застосовувати до них такі науки, як психологія, біологія тощо. Жоден вихователь не має права діяти самостійно, на свій ризик і відповідальність.

Велику увагу він приділяв створенню активу. Для виховання активу А. Макаренко організував різні види діяльності в колективі, залучаючи органи самоврядування. За допомогою широкої сітки самоуправління кожен член колективу навчався й підкорявся товаришу, і водночас вчився керувати колективом. Діти перебували і в позиції відповідальності, й залежності, і взаємодопомоги [1, с. 162].

Висновки. Колектив учнів – необхідна складова виховання самостійної особистості. За його допомогою в учнів виховується любов до всього живого, повага до старших, громадянський обов'язок, почуття гордості за свою країну та багато інших якостей, які мають виховуватися в дітей.

Завдання сучасної школи, вчителя ХХІ століття – створити умови, які сприяли б формуванню гармонійно розвиненої особистості. Колективні форми роботи допомагають учневі розвиватися, відчувати важливість свого місця в навчально-виховній системі, у якій кожен займає певну позицію, має основну мету й завдання, що, в свою чергу, спрямоване за задоволення спільних потреб, єдиної колективної норми й мети.

ЛІТЕРАТУРА

1. Каменева Н. С. Розвиток спадщини А. С. Макаренка про виховання особистості в колективі / Н. С. Каменева // Педагогічні науки / Н. С. Каменева. – Житомир: Вісник Житомирського державного університету, 2009. – С. 160-163.
2. Любар О. О., Стельмахович М. Г., Федоренко Д. Т. Історія української школи і педагогіки: Навчальний посібник / За ред. О. О. Любара. – К.: Знання, 2003. – С. 360.
3. Макаренко А. С. С любовью и тревогой / Сост., вступ. ст., прим. А. К. Романовского, А. Т. Губко. – К.: Издательство УСХА, 1989. – С. 182.
4. Морозов В. В. Сочетание коллективного и индивидуального в воспитательной методике А. С. Макаренко / В. В. Морозов. // Воспитание школьников. – 2005. – №7. – С. 52–59.
5. Рибалка В. Теорія розвитку особистості у колективі: За спадщиною А. Макаренка // Психолог. – 2005. – № 28. – С. 31-35.

УДК 37.091.3:141.7

Воронка Р. А.

Навчально-науковий інститут
історії та філософії

ХАЙ-ТЕК В НАЦІОНАЛЬНІЙ СИСТЕМІ ОСВІТИ

У статті проведений філософський аналіз стану освіти в західній цивілізації, та на теренах Українського суспільства. Описані досягнення сучасної науки та їх застосування в світі. Якщо наука є двигуном сучасного суспільства в світі, то вона повинна стати і двигуном сучасного Українського суспільства. Хай-тек, як інноваційні технології, сьогодні є засадою майбутнього прориву сучасної України до добробуту. Реформи в освіті повинні проводитися не тільки за формою, але й за суттю.

Ключові поняття: Хай-тек, глобалізація, НБІК, система освіти, нові технології.

Постановка проблеми: ХХІ століття є століттям великих наукових досягнень, людство вийшло на новий рівень розуміння світу, суспільства та свідомості. Глобалізаційні процеси торкаються всіх сфер людського життя, в тому числі й системи освіти як в широкому розумінні цього слова, так і у вузькому, як світової освіти цивілізованих країн, так і національної освіти країн, які знаходяться в стані економічного розвитку. Болонський процес є тому підтвердженням. Досягнення наукового знання є «двигуном» розвитку сучасної цивілізації. Науковці вважають, що наука є «нервовою системою» сучасної цивілізації. Країни, які зрозуміли що за наукою майбутнє, вже сьогодні вкладають грошові ресурси в розвиток науки та популяризацію наукових досягнень в суспільстві через освіту. Японія, США, Китай, Росія, та країни Західної Європи зорієнтувалися, що за технологіями майбутнє.

Як зауважує Т. Кравченко: «на II міжнародному конгресі ЮНЕСКО «Освіта та інформатика» було зазначено, що для повноцінного функціонування сучасного високорозвиненого і конкурентоздатного суспільства необхідно, аби 40-60 % дорослого населення мало вищу освіту, а вчені повинні складати 2-5 % від загальної чисельності населення» [1].

Мета статті: Проаналізувати досягнення в світовій науці та визначити поняття Хай-тек.

Виклад основного матеріалу: Хай-тек (англ. High technologi, high teih. hi-tech): високі технології, – найбільш нові та прогресивні технології сучасності: нано-, біо-, інформаційно-комунікативні технології [2, с. 237].

Добробут українського суспільства залежить, в левовій його частині, від розвитку науки та технологій. Конфлікт на сході нашої країни довів, що не в живій силі є успіх у захисті нашого суспільства та територіальної цілісності країни. Технологічні розробки є підставою успіху в сучасних конфліктах. Комп'ютеризація, відео-спостереження, електронні засоби прослуховування та придушення засобів зв'язку стають невід'ємними елементами сучасної боєздатності національної армії. Таким чином суспільство та влада повинна зрозуміти, що наука є тим фундаментом, на якому можна будувати наш спільний дім.

Реформи в сучасній системі освіти повинні проходити на двох рівнях, на рівні форми та суті. По-перше, на рівні форми освітнього процесу, сюди необхідно ввести новітні досягнення цивілізованих країн, методи трансляції суспільного досвіду наступному поколінню, залучати технології Майкрософту, ГУГЛ, Хай-тек [3, с. 133-140], зокрема інформаційні носії, взяти на озброєння найкращі технології, що полегшують освітній процес, відео, аудіо, інтернет, голографія та інші досягнення. Сучасні технології є майбутнім національного освітнього процесу, зокрема за голографічними класами та віртуальною реальністю, за допомогою яких учні зможуть здобувати нові знання, вміння та навички. Військові розробки повинні стати не тільки надбанням армії, але й громадянського сектору, суспільства. Симуляційні прилади та віртуальні кімнати повинні стати одним із елементів університету та сучасної школи. Ми вважаємо, що вища школа повинна мати при своїх закладах школи, ліцеї, дитсадки, де студенти зможуть застосувати в конкретній ситуації (класі, групі, майстерні) здобуті на лекціях та семінарах знання.

По-друге, на рівні змісту сучасна система освіти повинна бути динамічною, знання сьогодні є «швидкопсувним продуктом», знання у сфері військових технологій поновлюються кожні два роки на 100 %, а в цивільному секторі кожні 5-7 років. Національна система освіти повинна швидко адаптуватися до нових знань. У навчальній програмі повинні викладатися знання не кінця XIX – початку XX століття, а то і XVII ст., а новітні відкриття XXI століття. Цьому процесу можуть суттєво допомогти новітні технології. Хай-тек це не якесь абстрактне поняття, а наша реальність, в якій живе глобальна цивілізація та українське суспільство [2, с. 143-144].

Приклади можливого застосування Хай-тек в освіті подані в таблиці.

Таблиця 1 [4].

<i>Префікси</i>	<i>Рівні організації матерії</i>	<i>«Актори нано-масштабу»</i>	<i>Одиниці</i>	<i>Технології</i>
<i>нано-</i>	<i>природа речовини</i>	<i>атом</i>	<i>найдрібніша частка хімічного елементу, що є носієм його властивостей</i>	<i>АМК – атомно-молекулярне конструювання – новий підхід до конструювання матеріалу з принципово новими властивостями (матеріали «на замовлення»)</i>
<i>біо-</i>	<i>природа життя</i>	<i>ген</i>	<i>структурна і функціональна одиниця спадковості живих організмів</i>	<i>отримання гібридних матеріалів – можливість вводити в конструювання неорганічних матеріалів біологічну частину (біоорганічний матеріал)</i>
<i>інфо-</i>	<i>Інформаційний обмін</i>	<i>біт</i>	<i>одиниця вимірювання інформації</i>	<i>отримання принципово нової інтелектуальної системи – можливість у гібридному матеріалі використовувати інтегральну схему (модуль, що програмується)</i>
<i>когно-</i>	<i>природа розуму</i>	<i>нейрон</i>	<i>структурно-функціональна одиниця нервової системи</i>	<i>«олюднення» пристроїв та систем, що створюються, – використання алгоритмів (програм), заснованих на вивченні функцій мозку</i>

Отже, сучасна національна освіта повинна будуватися на досягненнях найбільш розвинутих країн, зокрема у сфері науки. Можливо твердження автора будуть утопічними для сучасного контексту української науки, але Хай-тек повинні бути орієнтиром її розвитку. Наука є центральною нервовою системою сучасного суспільства, а освіта є руховим апаратом усього тіла українського суспільства.

Освіта якісно визначає буття людини та суспільства [5, с. 11]. Для поглибленого розуміння треба визначити, що таке суспільство як система, та визначити його елементи. Суспільство – це сукупність всіх форм і способів взаємодії та об'єднання людей. Як зазначалося, суспільство є системою. Суспільство як система взаємозв'язків і взаємодії індивідів має певну структуру.

Структура суспільства має два аспекти. По-перше, це те, що має назву «соціальної структури суспільства», тобто сукупність «мікросоціумів» – соціальних груп, спільнот, котрі є суб'єктами соціального життя. По-друге, це є система основних сфер життєдіяльності суспільства (матеріально-економічна, соціально-політична і духовно-культурна). І відповідних до них суспільних відносин (економічних, політичних, правових, моральних, релігійних тощо) [6. 8]. Суспільствознавці на сучасному етапі виділяють декілька видів суспільств.

Класифікація суспільств:

1. Суспільства, що виробляють всі необхідні для життєдіяльності та розвитку наукові знання, високі технології, послуги та існують за їх рахунок.
2. Суспільства, що створюють високі технології на основі імпорту та виробляють самі наукові знання, та відповідні артефакти та послуги.
3. Суспільства, що існують за рахунок імпорту сучасних технологій та експлуатують свої природні ресурси.
4. Суспільства, що імпортують техніку, повністю залежні від інших суспільств.

Кожен може зрозуміти, на якому рівні знаходиться наше суспільство.

Отже, українське суспільство повинно зрозуміти, що розвиток та благополуччя подальших поколінь буде залежати від вибору інноваційного шляху розвитку.

Якщо Україна вибрала західний тип цивілізації, то потрібно зрозуміти, що західна цивілізація – це високотехнологічне та інформаційне суспільство, в якому немає місця аутсайдерам. Влада та українське суспільство повинні усвідомити та прийняти рішення, чи бути ресурсним додатком цивілізованих країн, чи повноцінним геостратегічним партнером у всіх сферах життєдіяльності західних суспільств та держав: політиці, культурі, економіці, технологічному розвитку, науці та освіті.

Понад того, потрібно зрозуміти, що освіта є послугою, за яку люди платять свої гроші. У західному світі йде велика боротьба за свого клієнта, освітня сфера не є винятком. Сучасні інтелектуальні гіганти відкривають свої наукові ресурси для вільного доступу. Сьогодні студент має можливість обирати де йому

навчатися. Е. Мариносян у статті «Образование и прогнозирование в образовании в эпоху пост – пост...» зазначає, що вищі навчальні заклади відкривають безкоштовні освітні курси на базі MOOK – платформах (Массовые открытые онлайн курсы). MOOK це всесвітньо розповсюджена форма організації дистанційного навчання в мережі інтернет – проект [7].

Проведене американською газетою «The New York Times» опитування експертів показало, що активне розповсюдження безоплатної освіти від великих вузів може призвести до закриття малих коледжів. У 2013 р. на базі однієї британської школи (George Stephenson High School) відкрита перша в світі «хмарна школа» [7]. Сьогодні Clod-школи є розповсюдженим явищем. Перелік вузів розширюється з дня на день, Масачусетський технологічний інститут, університети Стенфорда, Принстона, Пенсильванії та Мічиган пропонують освіту онлайн та дипломи своїх ВУЗів [7].

Висновки: Отже, можемо узагальнити, без освоєння Хай-тек розвиток національної освіти є примарним та ілюзорним. Уже сьогодні потрібно запроваджувати у зміст освіти сучасні наукові знання, та використовувати в освітньому процесі Хай-тек технології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кравченко Т. О. Сучасне суспільство в контексті цивілізаційного поступу (філософський аналіз) / науковий журнал. Філософія науки: традиції та інновації. № 2(16) 2017. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка 224 с.
2. Мариносян Т. Э. Образование и прогнозирование в образовании в эпоху пост-пост... // Философские науки – 11/2016 г.
3. Соціальна філософія: навчальний посібник для студентів усіх форм навчання ВНЗ/під редакцією В. О. Цикіна. – Суми: СумДПУ, 2002. – 148 с.
4. Фещенко Т. С., Шестакова Л. А. Конвергентный подход в школьном образовании – новые возможности для будущего: ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ Выпуск № 11(65) Ноябрь 2017 г.
5. Цикін В. А. Філософія освіти – стратегія прориву в майбутнє: монографія/ В. О. Цикін, І. А. Бріжата. – Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2012. – 256 с.
6. Цикін В. А., Наумкіна О. А. Філософія освіти: постнекласичний підхід: монографія. – Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2009. – 232 с.
7. Цыкин В. А. Философская интерпретация НБИКС цивилизации: монография/ В. А. Цыкин. – Сумы: ФЛП Цёма С. П., 2016. – 240 с.

УДК 378.016:796]:796.41-055.2

к.п.н., доцент Кривонос О. Б.,

Щапова А. Ю.

Навчально-науковий інститут

фізичної культури

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ЗАСОБІВ ОЗДОРОВЧИХ ВИДІВ ГІМНАСТИКИ ЗІ СТУДЕНТКАМИ

У статті розглядається методика занять з фізичного виховання з використанням сучасних засобів оздоровчої гімнастики, яка сприяє покращенню рівня фізичної підготовленості студенток. Подано такі засоби оздоровчих видів гімнастики як: стретчинг, шейпінг, каланетику. Залежно від підбору серії вправ і темпу рухів заняття мають спортивну або оздоровчу спрямованість.

Ключові слова: методика, фізична підготовленість, оздоровча гімнастика, заняття, студенти.

Постановка проблеми. Не дивлячись на поліпшення системи фізичного виховання у навчальних закладах, останніми роками в Україні спостерігається погіршення стану здоров'я студентської молоді. Основними причинами цього погіршення є стрімке зростання науково-технічного прогресу, збільшення обсягу наукової інформації, яка подається в навчальному процесі, що значно понизило рухову активність студентів, тому фахівці з фізичного виховання занепокоєні проблемою загальної фізичної підготовленості студентської молоді.

Аналіз наукових досліджень показує, що ефективним засобом підвищення фізичного стану і стану здоров'я студентів є виконання фізичних вправ. Їх регулярне використання і загартування підвищують життєвий тонус організму, його природний імунітет, покращують функції вегетативних систем, працездатність і попереджають старіння [3, с. 368; 4, с. 214; 5, с. 272].

Важливим завданням сьогодення є пошук ефективних видів та форм фізичного виховання, які сприяли б формуванню здорового способу життя молоді.

Одним з таких загальнодоступних видів фізичного виховання для сучасної молоді є оздоровча гімнастика, яка сьогодні набуває все більшого розповсюдження не лише у спортивних клубах, а й у різних навчальних закладах [1, с. 22-25].

Отже, велика кількість пропозицій і рекомендацій обумовлюється тим, що дослідження в цьому напрямі є новими, ще без достатнього наукового обґрунтування та узагальнення. У науковій літературі недостатньо сформована належна увага комплексній дії різних сучасних видів оздоровчої гімнастики на фізичний стан і здоров'я студенток, що становить теоретичний і практичний інтерес для фахівців оздоровчого спрямування. Це положення зумовило актуальність і необхідність нашого дослідження.

Аналіз досліджень і публікацій: Сучасні вчені досліджують вплив занять з фізичного виховання на фізичний розвиток. Так, питання з теорії фізичної культури, фізичного виховання різних груп населення розглядає О. Дубинська, Т. Круцевич досліджує теорію і методику фізичного виховання, Н. Москаленко обґрунтувала методику використання степ-аеробіки в урочних формах для дівчат 13-14 років; О. Томенко досліджує неспеціальну фізкультурну освіту учнівської молоді. Але питання впливу занять з фізичного виховання з використанням засобів оздоровчих видів гімнастики на рівень фізичної підготовленості студенток в науковій літературі висвітлено недостатньо.

Метою статті є дослідження особливостей впливу занять з фізичного виховання з використанням засобів оздоровчих видів гімнастики на рівень фізичної підготовленості студенток.

Основний виклад матеріалу. У дослідженні брали участь 30 студенток віком 18-19 років. Було сформовано експериментальну і контрольну групи чисельністю по 15 осіб в кожній. Контрольна група займалася за загальноприйнятою програмою, а експериментальна група займалася два рази на тиждень, тривалістю 80 хвилин за розробленою та впровадженою нами методикою занять з використанням засобів оздоровчих видів гімнастики.

Залежно від підбору серії вправ і темпу рухів заняття мали спортивну або оздоровчу спрямованість.

Для початкового рівня оцінки фізичної підготовленості студенток контрольної і експериментальної груп в наших дослідженнях були використані показники тестування, такі як: біг 100 м (сек); біг 2000 м (сек); нахил тулуба вперед з положення сидячи, (см); підймання тулуба в сід за одну хв., (разів); згинання та розгинання рук в упорі лежачи, (разів); стрибок у довжину з місця, (см); човниковий біг 4х9м, (сек).

Як показали результати дослідження, контрольна та експериментальна групи не відрізняються за рівнем фізичної підготовленості.

Враховуючи результати констатувального експерименту, нами була розроблена та впроваджена методика занять з використанням сучасних видів оздоровчої гімнастики. Методика занять була розрахована на 6 місяців (макроцикл). Цей період проведення занять складався з 3-х середніх періодів – мезоциклів, кожен з яких тривав 2 місяці та складався з окремих тижневих мікроциклів.

Перший період (жовтень-листопад) – початковий, другий період (грудень-січень) – тренувальний, третій – (лютий-березень) – формуючо-розвивальний період. Методика створена таким чином, щоб на кожному окремому занятті застосовувалось широке коло різних сучасних засобів оздоровчої гімнастики, що не вимагає використання коштовного інвентарю та обладнання, такі як: сучасні танцювально-хореографічні вправи аеробного характеру; вправи з використанням стандартного та нестандартного обладнання (використання гімнастичних лав, обручів, скакалок, палиць, м'ячів та іншого); силові вправи аеробіки (памп-аеробіка); вправи для розвитку гнучкості з одночасним відновленням функціональних систем організму (пілатес, стретчинг, оздоровча йога).

Кожне окреме заняття мало традиційну структуру (підготовча, основна та заключна частини).

Метою підготовчої частини була підготовка організму до основної частини заняття. Вона містила такі вправи: варіанти кроків на місці і з переміщенням у поєднанні з рухами руками, елементи гімнастичних і танцювальних кроків; загальнорозвивальні вправи у поєднанні з елементами танцю.

В основній частині – вирішення поставлених завдань на кожне заняття. Основна частина містила аеробний компонент, тобто аеробні вправи оздоровчої гімнастики: такі як танцювальні комбінації аеробних кроків і їх варіацій, біг, стрибки у поєднанні з рухами руками, і загальнорозвивальний компонент, в який були впроваджені вправи для формування гармонійної фігури і розвитку фізичних якостей у різних вихідних положеннях з предметами та без.

Метою заключної частини заняття було відновлення систем організму та психічних процесів після фізичного навантаження. Були задіяні вправи стретчингу, асани йоги, дихальні вправи та інші.

На заняттях ми використовували такі засоби оздоровчих видів гімнастики як: стретчинг, шейпінг, каланетику.

Після проведення занять в експериментальній групі за розробленою нами методикою ми провели повторне тестування.

Результати дослідження показали, що в експериментальній групі в осіб, які систематично займалися різними вправами оздоровчої гімнастики, збільшення показників розвитку фізичних якостей відбувається гетерохронно, тобто неоднаково. Значно змінилися параметри гнучкості при нахилі тулуба вперед – цей приріст склав 34,4 %. Пояснюється це тим, що в комплексах занять було використано велику кількість вправ, які пов'язані з рухливістю в суглобах (амплітудно-махові, статичні з розтягуванням м'язів та ін.).

Застосування методик розвитку динамічної сили з різних напрямів силової аеробіки дозволило також збільшити силу в згинанні та розгинанні рук в упорі лежачи на 32,2 %, а також тест: піднімання в сід за 1 хв. на 20,1%.

Показники стрибка в довжину з місця і човникового бігу в контрольній та експериментальній групі істотно не відрізняються, тому що в програмі занять були відсутні вправи швидкісно-силової спрямованості.

Однак вимірювання показників аеробних циклічних рухів (біг 100 м) показало, що в експериментальній групі показник збільшився на 7,2 %, а в контрольній – лише на 2,5 %.

Показники аеробних можливостей (біг 2000 м) значно збільшились на 12,6 % в експериментальній групі, а в контрольній групі цей показник не має значних змін – 4 %.

Висновки. Дані сучасних досліджень дають змогу судити про недостатній фізичний розвиток і фізичну підготовленість студенток. Тому запровадження в навчальний процес фізичного виховання інноваційних технологій з використанням засобів оздоровчої гімнастики дає змогу сформувати мотиви і інтереси, які визначають позитивне ставлення студентів до занять фізичними вправами, сприятиме підвищенню ефективності, оптимізації процесу фізичного виховання студенток. Результати дослідження показали, що сучасні види

оздоровчої гімнастики загалом призводять до поліпшення показників фізичної підготовленості студенток.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрюшенко Л. Б. Ритмическая гимнастика в процессе физического воспитания студентов вуза / Л. Б. Андрюшенко, И. В. Лосева, Т. Г. Вялкина // Теория и практика физической культуры. – 2004. – №5. – С. 22-25.
2. Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання. Методика фізичного виховання різних груп населення / Т. Ю. Круцевич. – К.: Олимпийская литература, 2012. – Т. 2. – 368 с.
3. Кудра Т. А. Фитнесс: Американская концепция достижения здоровья средствами физической культуры. История, идеология, методология и перспективы развития / Т. А. Кудра. – Владивосток: Межд. гуманит. ун-т им. Г. И. Невельского, 2003. – 214 с.
4. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів / Б. М. Шиян. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. – Ч. 1. – 272 с.

УДК 373.3.015.31:001.891.5

Нонка І. І.

*Навчально-науковий інститут
педагогіки і психології*

ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

У статті розкрито сутність поняття творчість і творчі здібності. Проаналізовано формування творчих здібностей за допомогою інноваційних ігрових технологій та способи їх використання на уроках у початкових класах. Наводяться приклади шляхів та завдань, що сприяють розвитку творчих здібностей школярів.

Ключові слова: *здібності, творчі здібності, інноваційні технології.*

Постановка проблеми. Сучасне життя постійно змінюється, підштовхуючи школу так само до змін. Її розвиток вимагає нових форм організації навчального процесу, нових методів та технологій узгодження системи освіти з вимогами сучасного життя та з потребами особистості. Творчість формується у молодших школярів на всіх уроках, частинах уроку, позакласний і позашкільний час вона є невід'ємним підсвідомим елементом всього навчального-виховного процесу. Без формування творчих здібностей молодших школярів не можливий освітній процес взагалі. Тому розвиток творчості дітей є актуальною проблемою сьогодення.

Педагогічна діяльність і педагогічна творчість є взаємопов'язаними явищами, то варто розглядати способи подолання інертності в навчально-виховному процесі та шляхи розвитку творчості кожного вчителя.

На початку XXI століття особливо гостро стоїть питання про розвиток творчих здібностей учнів. Ця проблема є однією з головних з проблем у навчально-виховному процесі молодших школярів, яка з плином часу не втрачає своєї актуальності, потребуючи постійної уваги і подальшого розвитку. Саме сьогодні перед освітнім процесом постає головне завдання – виховання творчої особистості починаючи з початкової школи. У Законі України «Про освіту» зазначено «Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових та фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору» [4].

Метою статті є виявлення особливостей розвитку творчих здібностей учнів на уроках у початковій школі шляхом використання ігрових технологій.

Аналіз останніх досліджень. Розвиток творчості школярів є не лише актуальною проблемою сьогодення, а й популярною. Цьому питанню присвячено багато наукових праць з психології, педагогіки та філософії, в яких зазначається важливість розвитку творчої особистості майбутнього вчителя, що є важливою педагогічною умовою розвитку власної творчості та творчості його майбутніх учнів. Проблема творчості знайшла відображення у багатьох науках та розглядається вченими: Н. Леонтьєвим, С. Рубінштейном, В. Крутецьким, В. Пономарьовим. Більшість авторів (Д. Богоявленська, Н. Кичук, С. Сисоєва, Н. Кузьмина, В. Андрєєв) розглядають творчість як індивідуально-психічні здібності людини, що відповідають вимогам творчої діяльності [3, с.1].

Творчі здібності формуються протягом усього життя людини, але з досліджень Т. Байбари, Д. Богоявленської, Л. Виготського, Ю. Гільбуха, Л. Лозової випливає, що саме молодший шкільний вік є найсприятливішим для творчого розвитку дітей, їх здібностей до творчості. У цей період активно розвивається уява, фантазія, мислення, в тому числі творче та критичне.

Виклад основного матеріалу. Загальний розвиток і творчі здібності розвиваються взаємопов'язано. У процесі навчання молодший школяр повинен

мати можливість отримати знання і розвинути свої здібності, зокрема творчі. О. Грушко виділяє такі педагогічні умови, за яких можна досягти успіху в розвитку творчих здібностей школярів на основі цілеспрямованої роботи: на основі особистісно-орієнтованого характеру взаємодії вчителя і учнів стимуляція розвитку творчих здібностей; використання інноваційних технологій, які забезпечать самостійну активність учнів у процесі творчої діяльності; системність роботи з учнями в умовах творчого розвивального середовища [2, с. 20].

Творчість є важливою умовою сучасного вчителя, перед яким стоїть завдання – виховати дитину гармонійно розвинену, яка здатна успішно жити в сучасному світі, який швидкоплинно змінюється. В. Моляко, досліджуючи досвід роботи Н. Кузьміної, зазначає, що автор вважає, що творчість – специфічна форма взаємодії людини зі світом, яка, окрім задоволення, створює передумови для духовного розвитку [6, с.23].

Творчість – необхідна умова становлення особистості школяра, його саморозвитку, самоосвіти та вдосконалення. Творчі здібності – це складні психолого-педагогічні явища, якими насамперед повинен володіти вчитель, для того щоб, по-перше, бути прикладом, по-друге, добирати доречний і цікавий матеріал відповідно програми та Державного стандарту з врахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів певного класу [1, с. 56]. Творчі здібності формуються протягом усього життя. Молодший шкільний вік є найсприятливішим для творчого розвитку дітей, тому що в цей період розвиваються уява, фантазія, образне, творче мислення школярів [2, с. 2].

Розвиток творчих здібностей – це спроможність виконувати завдання в різних нестандартних ситуаціях, розвиток мислення – вміння порівнювати, узагальнювати, перетворювати звичайні знання в гнучкі, нестандартно аналізувати ситуацію. О. Музика стверджує: «здатність людей до творчості підвищує адаптованість людства в цілому» [5, с. 37].

Розвивати творчість означає виховувати в учнів інтерес до знань, самостійність у навчанні, що допоможе їм у майбутньому дорослому житті.

Оскільки сучасний світ бурхливо змінюється, сформувати творчу креативну особистість традиційними шляхами та технологіями неможливо. Тому зараз на

уроках у початкових класах ми широко застосовуємо інноваційні технології як засіб розвитку творчості особистості.

Розвиток творчих здібностей молодших школярів під час використання інноваційних технологій дозволить сформувати таку особистість, яка буде здатна до самопізнання та самовдосконалення.

За визначенням Г. Кравченко: «Інноваційні технології – радикально нові чи вдосконалені технології, цілеспрямований системний набір прийомів, засобів організації навчальної діяльності, що охоплює весь процес навчання від прогнозування гіпотези та завдань до одержання кінцевої мети» [5, с.15-19].

Інноваційні технології дозволяють подати навчальний матеріал не традиційно, по-іншому. Вони сприяють розвитку гармонійно розвиненої особистості, розкриваючи перед нею широкі можливості для розвитку здібностей.

Особлива роль у розвитку творчості дітей належить іграм. Ігрові технології належать до інноваційних технологій, хоча і почали ними користуватися дуже давно, але ігри урізноманітнюються, удосконалюються, з'являються нові. Ігрові технології набувають поширення у навчально-виховному процесі під час різних уроків і у будь-якій їх частині. Ігрова технологія займає передове місце у навчально-виховному процесі, адже гра – особлива форма взаємовідносин дитини з оточуючою дійсністю.

Один з найпоширеніших засобів і методів розвитку творчих здібностей є гра. Вона не тільки є засобом зацікавлення школярів і створення оптимістично-гуманної атмосфери, але й містить такі елементи як суперництво, лідерство, непередбаченість ситуацій, завзяття. Гра сама по собі є творчим процесом, тому при застосуванні такого методу формуються творчі здібності та паралельно розвиваються загальні. Різновиди гри на уроці можуть виконувати будь-які функції, домінуючою з яких є мотиваційна. У грі формуються майже всі психологічні та особистісні особливості дитини: спритність, допитливість, зацікавленість, кмітливість, воля, активність і, звичайно ж, розвиваються творчі здібності. Використання елементів гри стимулює розвиток пам'яті, образного мислення, сприяє формуванню дружніх стосунків між дітьми, позитивному

ставленню до праці, подоланню дитячого егоцентризму, а також розвитку емоційності на емпатії.

Гра перетворює учня в суб'єкта педагогічного процесу, забезпечує формування принципів певної діяльності, яка імітується, вольових якостей, цілісного досвіду, необхідного в майбутньому житті.

У молодшому шкільному віці продовжують закладатися основи творчої діяльності дитини, які проявляються і в самому задумі – виборі теми гри, знаходження способу реалізації задуманого, а також у тому, що учні не наслідують побачене, а з великою щирістю і безпосередністю передають думки і почуття, показують своє бачення щодо навколишньої дійсності.

Гра – творча діяльність. В. Рогозіна, досліджуючи досвід С. Русової, висловлює думку про те, що в іграх дитина наче перевіряє свої переконання, враження, перетворює їх за своїм розумінням, кожен самостійно вигадану дитиною гру можна вважати витвором її генія [7, с. 24-27]. Ці слова означають, що гра – це творчий процес, який розкриває та зміцнює творчі сили дитини, формулює її як унікальну особистість.

Гра, розвиваючи психічні, фізичні сили дитини, сприяючи освоєнню навколишнього світу і людських відносин, пробуджує, залучає її творчий потенціал. Гра дає можливість проявити творчу активність, спрямувати зусилля на досягнення мети, привчає до певних дій, до відповідальності перед її учасниками.

Особливе місце займають ігри, які створюються самими дітьми. Їх називають творчими, або сюжетно-рольовими. У цих іграх школярі відтворюють у ролях все те, що вони бачать навколо себе в житті і діяльності дорослих. Творча гра найбільш повно формує особистість дитини, тому є важливим засобом виховання. З усього різноманіття методичного інструментарію використання ігрових технологій на уроках у початковій школі забезпечує формування комунікативних мовленнєвих умінь, поглиблює пізнавальні можливості учнів, створює ситуацію успіху. Уроки з елементами гри сприяють розвитку думки, мислення, мовлення. Вони характеризуються активністю, динамічністю, емоційністю, колективністю, змагальністю, тому вони в повній мірі сприяють розвитку творчості дітей.

Для того, щоб все ж таки отримати позитивний ефект при впровадженні інноваційних технологій у навчально-виховний процес, потрібно дотримуватися низки педагогічних умов, серед них такої, що педагогічні технології мають відповідати віковим та індивідуальним особливостям школярів, не повинні впроваджуватися в освітній процес спонтанно, повинні відповідати принципу доступності, послідовності, а також бути націленими на кінцевий результат тощо.

Висновки. Отже, творчість вчителя породжує творчість учня. Використовуючи інноваційні методи роботи, вчитель формує творчу особистість, розвиває творчі здібності школярів, які матимуть міцні і гнучкі знання та будуть успішно застосовувати їх на практиці. В умовах навчання важливим є усвідомлення і використання методів, котрі спрямовані на стимулювання творчої активності молодших учнів стосовно розвитку їх творчих здібностей. Адже позитивні зміни у сучасній школі можливі лише за наявності творчого, цілеспрямованого вчителя, готового виховувати інноваційну особистість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонюк О. Розвиток творчого потенціалу учня // Початкова освіта. -2013. – №7. – С. 10 – 11.
2. Грушко О. В. Розвиток творчих здібностей молодших школярів у процесі мовленнєвої діяльності: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09 / Ін-т педагогіки АПН України. – Київ, 2005. – 20 с.
3. Данько Н. П. Розвиток творчих здібностей молодших школярів / Н. П. Данько // Початкова школа. – 2013. – № 4. – С.1-2.
4. Закон України «Про освіту» від 01.09.2017 р. // Відомості Верховної Ради, 2017, № 38-39, ст. 380.
5. Кравченко Г. Ю. Інноваційне навчання та його місце у внутрішньо-шкільній науково-методичній роботі з учителями початкових класів / Г. Ю. Кравченко // Науково-методичний супровід модернізації початкової освіти: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 3-4 груд. 2002 р. / Луган. ін-т післядиплом. пед. освіти, Луган. держ. пед. ун-т. – Луганськ, 2002. – С. 220).
6. Моляко В. О. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень: колективна монографія / В.О. Моляко (ред.), О. Л. Музика (ред.). – Житомир: Рута, 2006. – 320 с.
7. Рогозина В. Педагогические условия развития творческих способностей на уроке // Воспитание школьников. – 2007. – №4. – С. 28-30.

ГОТОВНІСТЬ СТУДЕНТІВ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ЛІТНЬОМУ ОЗДОРОВЧОМУ ТАБОРІ

У статті розглядаються організаційні основи педагогічної діяльності у літньому оздоровчому таборі. Акцентовано увагу на тому, що готовність до роботи в дитячих оздоровчих таборах розуміється як складне багатоаспектне особистісне утворення, що є фундаментальною умовою успішного здійснення ефективного дозвілля, відпочинку й оздоровлення школярів.

Ключові слова: літній дитячий оздоровчий табір, готовність до роботи в дитячих оздоровчих таборах, функції діяльності в дитячому оздоровчому таборі.

Постановка проблеми. Особливо актуалізується ця проблема стосовно фахівців освітньої сфери, оскільки саме вони відповідають за готовність підростаючого покоління жити, працювати, творити в сучасному швидко-змінному світі, сміливо реалізувати власні стратегії поведінки, самостійно й нетрадиційно мислити, здійснювати моральний вибір та нести за цей вибір відповідальність і перед собою, і перед суспільством загалом. Професійна діяльність соціального педагога є досить складною системою взаємопов'язаних між собою дій у школі та в позашкільних закладах, підпорядкованих загальним закономірностям процесу виховання.

Сучасні умови розвитку суспільства, які зумовили взаємодію всіх його виховних сил, потребують конкретизації моделі педагога нового типу, педагога компетентного, активного, спроможного координувати виховну діяльність у мікросередовищах різного типу.

Мета статті полягає в характеристиці готовності педагога до роботи в оздоровчому таборі, що впливає з основних функцій його діяльності.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Проблема діяльності табору оздоровлення та відпочинку постійно привертає увагу науковців. Зокрема, глибоко й різнобічно розв'язуються питання управління позашкільним педагогічним процесом (М. Грицан, В. Сагарда, Т. Сущенко та ін.). На формуванні особистісних рис соціального педагога в таборі відпочинку та оздоровлення і на його психологічній підготовці наголошували І. Гуппал, М. Дік, Е. Козлов,

Л. Корнева, А. Кузнецов, В. Новікова, Е. Рогов, М. Сисоєва, Г. Чернишова та ін. Методику підготовки студентів до організації та проведення дозвілля в оздоровчому таборі розробляли О. Ілліна, Є. Коваленко, В. Солова, Н. Стрельнікова, О. Столяренко, М. Хойхін, Н. Яковець та ін. Водночас теоретичний аналіз наукових праць свідчить, що до цього часу залишилися недостатньо з'ясованими функції діяльності педагога в літньому оздоровчому таборі.

Виклад основного матеріалу. Організація літнього відпочинку дітей є складовою частиною безперервного та послідовного процесу виховання. Дитячі заклади оздоровлення і відпочинку створюють умови для педагогічно обґрунтованого, змістовного та цікавого дозвілля дітей, дають можливість їм творчо розвиватися, духовно та інтелектуально збагачуватися, розширювати світогляд. Виховна робота в дитячому оздоровчому таборі передбачає розумне поєднання відпочинку, праці, спорту з пізнавальною, естетичною, оздоровчою діяльністю. Зміст, форми і методи роботи соціального педагога в цьому позашкільному закладі визначаються його статутом, педагогічним колективом, ґрунтуються на принципах ініціативи й самодіяльності дітей та учнівської молоді, демократії та гуманізму, розвитку національних та культурно-історичних традицій, пріоритетності загальнолюдських духовних досягнень та цінностей. Контингент дітей у таборі різний за рівнем вихованості, загальним розвитком, інтересами, ідеалами, світоглядом. Тому бути педагогом, вожатим у літньому оздоровчому таборі – це бути поруч і трохи попереду, що означає вміти організувати творче колективне життя дітей, пробудити в них ініціативу, самостійність.

Мета виховної роботи табору, а саме: сприяння фізичному, творчому, духовному та інтелектуальному розвитку дітей, – реалізується через такі завдання, як:

- долучення дітей до соціального досвіду, створення у таборі відносин співпраці та співтворчості;
- розвиток творчого потенціалу дитини, залучення її до колективної та індивідуальної діяльності;
- методична і практична допомога вихователям та керівникам гуртків щодо організації та проведення заходів.

Основи організаторської роботи, її особливості, закони й правила розглядає О. М. Лутошкін. Він визначає організаторські вміння як здатність

людини швидко й ефективно застосовувати на практиці організаторські знання, діяти з урахуванням накопиченого досвіду й певної ситуації, що склалася. При цьому організаторські знання тлумачаться ним як сукупність відомостей у галузі організаторської роботи, розуміння цілей, задач діяльності, знання особливостей особистості й колективу, правил організаторської роботи. Теоретичний аналіз вітчизняної та зарубіжної психолого-педагогічної літератури, результатів досліджень педагогічної діяльності дозволив встановити певні вимоги до особистості педагога як організатора виховного процесу. До організатора висуваються наступні вимоги: компетентність, активність, ініціативність, наполегливість, самовладання, працездатність, спостережливість, самостійність, організованість, комунікабельність, здатність швидко приймати рішення, здатність до рефлексії, відповідальність. Необхідно також виділити специфічні властивості організатора. Специфічними властивостями організатора можна називати психологічні особливості, що відрізняють людину, яка успішно здійснює організаторську діяльність, від людини, яка не проявляє схильності до цієї діяльності. Важливою з цього приводу є думка Л. І. Уманського. Він виділяє такі якості: психологічна вибірковість, практично-психологічна спрямованість розуму, психологічний такт, суспільна енергійність, вимогливість, критичність, схильність до організаторської діяльності.

Крім названих вище умінь і якостей, якими повинен володіти організатор, для успішної організаторської діяльності необхідні ще й знання. Це знання фундаментальних ідей, концепцій, закономірностей і законів функціонування педагогічних явищ, провідних педагогічних теорій, основних категорій і понять; сутності, принципів, змісту, форм, методів і практичного досвіду навчально-виховної роботи; теорії й основних принципів організаторської діяльності; загальної та вікової психології; знання, які відображають рівень загальної культури та наукової ерудиції вчителя; знання групи, з якою працюєш; справи, яку організовуєш.

Готовність студентів до роботи в літніх таборах формується в процесі професійного навчання. Тому підготовку студентів до роботи в літніх оздоровчих таборах розуміємо як важливий складник загальної професійної підготовки, результатом якої є позитивне ставлення до професії, усвідомлення мотивів і потреб студентів у роботі в дитячих таборах, наявність професійно-важливих

якостей особистості, її соціальної зрілості, почуття відповідальності за власну діяльність, а також відповідні знання, вміння і навички.

Змістом підготовки студентів до роботи в літніх таборах є:

- ознайомлення з умовами побуту, правилами внутрішнього розпорядку, традиціями оздоровчого закладу, планування роботи дитячого колективу, формування органів самоврядування;

- вивчення специфіки проявів вікових та індивідуальних особливостей дітей, стану їхнього здоров'я, умов життя та виховання;

- організація самообслуговування, колективно-творчої діяльності за всіма напрямками виховання (розумового, морального, естетичного, трудового, фізичного, екологічного);

- забезпечення активного відпочинку дітей, дотримання режиму проведення санітарно-оздоровчої та індивідуальної виховної роботи з ними.

Організовуючи відпочинок і дозвілля школярів, майбутні педагоги в дитячому оздоровчому таборі виконують досить багатопланові функції. Домінуючою, на наш погляд, є організаторська функція, оскільки, організовуючи діяльність дітей, учителів і батьків, соціальний педагог має вміти створювати відповідні педагогічні ситуації та задіяти в них вихованців у ролі активного суб'єкта. Уміння організувати – це мистецтво виховання, мистецтво залишатися одночасно рівноправним учасником спільної діяльності і непомітним її керівником. Аналіз специфіки діяльності соціального педагога дав змогу виявити наступну його функцію – комунікативну, змістом якої є встановлення особистих і ділових контактів, із батьками, школою, громадськими дитячими й молодіжними організаціями, залучення їх до соціалізуючого процесу в мікросоціумі, налагодження взаємозв'язків та взаємодії між різними соціально-виховними інститутами при організації виховної діяльності.

Окрім організаторської і комунікативної, педагог виконує й діагностичну та прогностичну функції. Що стосується першої з них, то потрібно відзначити, що педагог постійно вивчає особистість вихованця, динаміку розвитку його окремих якостей, міру й спрямованість впливу тимчасового мікросередовища, всі позитивні і негативні фактори, які впливають на особистість. Ставлячи такий «діагноз», педагог проектує і прогнозує процес виховання на період табірної

зміни, а також діяльність усіх інституцій щодо керівництва процесом соціального становлення особистості.

Починати організовувати виховну роботу у літньому оздоровчому таборі необхідно з організації самоврядування. Самоврядування – це самодіяльність, що спрямована на керівництво, розробку, прийняття і виконання рішень, від яких залежить життя і діяльність колективу. Самоврядування не означає повного невтручання вчителів у справи учнів. Воно вимагає вмілого керівництва і підтримки: допомоги учням у визначенні початкової структури самоуправління, тобто органів шкільного і класного колективу та їхніх функцій; розвитку в учнів організаторських умінь (уміння планувати роботу, розподіляти доручення, аналізувати результати своєї діяльності та ін.). З цією метою можуть використовуватися ділові, імітаційні ігри, аналіз проведених заходів.

Організовуючи учнівське самоврядування, треба дотримуватися певних правил, що є реалізацією основних принципів виховного процесу. Для того, щоб самоврядування стало реальним механізмом життєдіяльності і розвитку колективу, кожної особи в ньому, необхідним є створення низки умов і виконання наступних вимог:

- участь у самоврядуванні всіх членів колективу (дітей та дорослих), а не вузького кола активу та вихователів;
- самоврядування – механізм постійної дії, а не тимчасова дія чи короткочасна гра;
- обов'язкова співпраця з органами самоврядування дорослих; підтримувати вихованців, на рівноправних умовах співпрацювати з ними;
- наділяти учнів реальними правами і обов'язками, пов'язаними з прийняттям і реалізацією важливих рішень, які впливають на життя всього табору; самоврядування не повинно перетворюватися у гру, вихованці мають відчувати реальні наслідки своїх дій;
- не обмежувати самоврядування окремими заходами (наприклад, днем самоврядування), важливо забезпечити реальну участь вихованців в управлінні табірними справами, для чого адміністрація, вихователі і вожаті повинні передавати частину повноважень дітям.

Організовуючи діяльність в таборі, також треба пам'ятати, що однією з обов'язкових якостей соціального педагога є його широка ерудиція. Виховання

сучасного громадянина потребує від соціального педагога володіння знаннями з найрізноманітніших галузей: науки, культури, мистецтва, спорту. Тому, безперечно, основою його ерудиції має бути гуманітарна освіта, яка містить філософію, педагогіку, соціальну педагогіку, соціологію, соціальну і педагогічну психологію, історію, мистецтво і літературу тощо [1, 4].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, позашкільне середовище, в якому формуються людські якості вихованців, є багатофакторним і досить суперечливим. Воно складне, насамперед, для педагогічного управління діяльністю і спілкуванням школярів, його вплив на особистість відбувається стихійно. А тому, щоб подолати ці труднощі, майбутній соціальний педагог повинен бути добре ознайомлений з особливостями роботи в такому середовищі та реалізувати на практиці організаторську, виховну, комунікативну, діагностичну, прогностичну, компенсуючу й суспільно-педагогічну функції.

Проведене дослідження не претендує на вичерпний аналіз проблеми. Перспективним є дослідження питань підготовки студентів до організації дозвілля дітей за різними напрямками виховання: громадянським, трудовим, естетичним, фізичним; розроблення методики педагогічного керівництва самовихованням студентів для формування в них особистісних якостей; дослідження керівництва позашкільною практикою у взаємодії педагогічних закладів з оздоровчими.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бартків О. С. Організація оздоровлення та відпочинку дітей у літньому таборі : навч.-метод. посіб. / О.С. Бартків, Є. А. Дурманенко, В. Г. Грановський. – Луцьк : Вежа-Друк, 2014. – 248 с.
2. Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении / В. А. Кан-Калик // Для учителя. – М. : Просвещение, 1987. – 190 с.
3. Організація педагогічної практики у літніх дитячих оздоровчих закладах : метод. рек. / Л. М. Кириченко, Н. П. Онищенко, Ю. Г. Підборський. – К. : Знання України, 2004. – 60 с.
4. Цуприк С. І. Підготовка студентів вищих педагогічних навчальних закладів до роботи в літніх оздоровчих таборах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец.13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / С. І. Цуприк. – Вінниця, 2011. – 22 с.
5. Яковлева О. П. Формування комунікативних умінь майбутніх учителів у процесі виховної роботи в оздоровчих таборах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец.13.00.07 «Теорія та методика виховання» / О. П. Яковлева. – К., 2002. – 23 с.

РОЗДІЛ III

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ ТА ПЕДАГОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

УДК 37.017.4-053.6/.81:[069:37]

к.п.н., доцент Кривонос О. Б.,

Мазний А. В.

Навчально-науковий інститут

історії та філософії

ГРОМАДЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ

У статті розкрито особливості виховання молодого громадянина-патріота через ознайомлення з музейними експонатами, вивчення історії свого роду та краю. Висвітлено досвід реалізації громадянського виховання засобами музейної педагогіки.

Ключові слова: громадянське виховання, музей, музейна педагогіка, музейна діяльність, засоби музейної педагогіки, музейні працівники.

Постановка проблеми. Аналіз сучасної шкільної практики показує, що становлення патріотизму, національної самосвідомості юних громадян має стати центральним напрямом усієї діяльності освітнього закладу, а недостатня увага до цього важливого аспекту призводить до поглиблення духовної кризи молодого покоління. Саме тому в освітньому просторі України виникла потреба у формуванні громадянської свідомості учнів. Від успішного розв'язання окресленої проблеми залежить розвиток рис і якостей, які є основою способу мислення учнів, спонукальною силою до повсякденних дій, вчинків та їхньої поведінки, формування сталої громадянської позиції. Пошук шляхів і засобів громадянського виховання учнів є одним із найактуальніших завдань сучасного вчителя. Музеї, як ресурсні центри, сприяють реалізації цього завдання. Музей повинен стати для учнів осередком становлення громадянина-патріота України, формувати у них бажання брати участь у суспільно-політичному житті країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблеми громадянського виховання зверталися такі зарубіжні дослідники: Д. Пріслі, Ж.Ж. Руссо, К. Гельвецій, Г. Гегель, а також українські вчені: М. Костомаров, К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський. Із психологічної точки зору проблеми громадянського розвитку особистості досліджували: Б. Ананьєв, І. Бех,

М. Боришевський, П. Ігнатенко, О. Киричук, Н. Косарева, Л. Крицька, Л. Поплюжний. Питанням громадянського виховання присвячені праці В. Андрущенко, Т. Завгородньої, У. Кецик, Л. Корінної, І. Кучинської, М. Прищак, Л. Рехте та ін. Проблему громадянського виховання студентської молоді досліджували: Т. Ліхневський, М. Михайличенко, Н. Нікітіна, А. Панчук.

Метою статті є аналіз досвіду організації громадянського виховання молоді засобами музейної педагогіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Концепції громадянського виховання «громадянське виховання» трактується як процес формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, що дає людині можливість відчувати себе морально, соціально, політично, юридично дієздатною та захищеною. Громадянське виховання насамперед спрямоване на виховання у особистості чутливого ставлення до свого оточення, заохочення до суспільного життя, в якому права людини є визначальними [2, с. 7-13]. Поняття «громадянське виховання» є змінним. На кожному історичному етапі розвитку суспільства спостерігалися різні підходи до визначення його сутності. Це зумовлювалося насамперед різним розумінням громадянськості як феномена, який характеризується сукупністю

певних якостей. Ідеальний громадянин успішної держави, на думку видатних представників античності, це той, для кого головне в житті – служіння державним інтересам, їхня підтримка, захист, а також виконання громадянського обов'язку, який є критерієм поняття «добродетельність» (у перекладі на сучасну термінологію – «громадянськість») [1, с. 9].

Безперечно, громадянське виховання в сучасному виховному процесі має надзвичайно важливе значення. Повноцінне формування особистості не може позитивно реалізовуватися без громадянської основи. Сьогодні, як ніколи, важливо спрямовувати дітей і молодь на вибір громадянсько-національних ідеалів та ціннісних орієнтацій у їхньому житті. Всебічне виховання підростаючої особистості в наш час не має сенсу без громадянського компонента. Ефективність виховання громадянськості, як і багатьох інших особистісних характеристик, значною мірою визначається реалізацією у виховному процесі діяльнісного підходу, відповідно до якого в структурі особистості виникають і

закріплюються передусім ті новоутворення, у «конструювання» яких індивід вкладає свої почуття, власну працю, енергію, конкретну дію, проявляючи цілеспрямовану активність.

Сьогодні, у пору активних демократичних перетворень, ми маємо змогу реалізовувати у виховній практиці ті громадянські надбання, які будуть сприяти вибору активної життєвої позиції та свідомого формування громадянського світогляду нашої молоді.

Важливу роль, на нашу думку, у формуванні громадянської свідомості молоді відіграє музейна педагогіка.

Музейна педагогіка – це один із засобів громадянського виховання учнів, відновлення історичної пам'яті молодого покоління через діяльність музеїв [4, с. 9].

Завдання кожного музею – навчити учня самостійно розглядати явища цілісно та в динаміці, показати проникливий принцип подібності в природі, житті, мисленні; навчити шукати подібність, аналогію для нових досліджуваних явищ; навчити учня використовувати всі доступні навички й уміння в процесі пізнання, показавши необхідність засвоєння культурного надбання попередніх поколінь з метою всебічного розвитку особистості.

Основні принципи і завдання музейної педагогіки впливають із вимог сьогодення, мудрого використання історичної та культурної спадщини нашого народу у системі виховної роботи, зокрема, громадянського виховання. Основні принципи музейної педагогіки: органічний зв'язок культури і освіти; інтеграція музею та позашкільного навчального закладу; урахування вікових та індивідуальних особливостей дітей, молоді, їхніх інтересів, побажань (діагностика, диференціація, індивідуальний підхід); компетентнісний, діяльнісний та особистісно орієнтовний підходи у діяльності музею; гуманістична спрямованість; педагогічна доцільність. Зазначені принципи перегукуються з принципами громадянського виховання молоді.

Найбільшу популярність мають музеї, профіль яких тісно пов'язаний з місцевими конкретно-історичними умовами [3]. Наприклад, музеї бойової слави, які розкривають історичні події Великої Вітчизняної війни через матеріали, що розповідають про участь у них уродженців краю, подвиги земляків.

Ознайомлення молоді з композиціями таких музеїв впливає на формування громадянської свідомості.

Загальновизнано, що музей може і повинен стати частиною системи безперервної освіти, зокрема, громадянської. Специфіка освітньої діяльності музею визначається його унікальними можливостями – тут людина має можливість торкнутися реліквій різних епох, справжніх пам'яток духовної і матеріальної культури.

Ми вважаємо, що ефективність громадянського виховання молоді засобами музейної педагогіки залежить від педагогічної майстерності працівників музею, дотримання ними таких принципів як: науковість, системність, наступність, гуманність, новизна; доцільність (за спрямованістю); діалогічність (характер стосунків); творчість (за змістом діяльності); оптимальність (за вибором засобів); продуктивність (за результатом). Важливим є здатність музейних працівників створити атмосферу зацікавленості учнів подіями, поданими в експозиціях, а також за зовнішніми ознаками поведінки учнів визначити їх душевний (емоційний) стан і забезпечити оптимальні відносини, коригувати їх.

Виховний вплив музейної педагогіки на свідомість учнів, зокрема, і громадянську, на наш погляд, буде посилений, якщо музейні працівники і педагоги застосовують у своїй діяльності такі прийоми музейної педагогіки як: прийом показу (для всіх вікових груп); прийом коментування (ураховуючи вікові особливості); прийом руху; прийом реконструкції; прийом локалізації; прийом цитування (аргументація); прийом порівняння.

Сучасні тенденції музейної педагогіки в Україні демонструють посилення уваги до активних культурно-освітніх процесів, які залежать від багатьох складових: економічних, соціальних, ідеологічних, ментальних, специфічно регіональних тощо [5]. Зважаючи на те, що молодь віддає перевагу сучасним джерелам інформації (інтернет, мультимедійні видання, віртуальні виставки), музеї прагнуть модернізувати форми залучення відвідувачів. Шукаючи своє місце в сучасному соціокультурному середовищі, вони намагаються стати центрами як формального, так і неформального спілкування молодих людей, їх всебічного розвитку. Це стосується і розвитку громадянської свідомості.

Висновок. Отже, дослідження виявило, що музейна педагогіка, яка ґрунтується на інтеграції суспільно-гуманітарних наук: історії, музеєзнавства, мистецтвознавства, природознавства, культурознавства, лінгвістики, соціології, психології, філософії, сприяє всебічному розвитку молоді. Музейна педагогіка є також ефективним засобом організації громадянського виховання молоді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Казаева Е. А. Основные направления развития гражданского воспитания / Е. А. Казаева, Л. А. Дорошук // Проблемы образования, науки и культуры. Педагогика и просвещение. – 2009. – № 4 (68). – С. 154 – 163.
2. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності: Проект / Наук.-творч. колектив: [О. В. Сухомлинська (наук. кер.) та ін.] // Шлях освіти. – 2000. – № 3. – С. 7 – 13.
3. Мезенцева Г. П. Музеєзнавство / Г.П. Мезенцева. – К. : Вища школа, 1980. – 120 с.
4. Музейная педагогика: из опыта методической работы / под ред. А. Н. Морозовой, О. В. Мельниковой. – М. : ТЦ Сфера, 2006. – 416 с.
5. Нормативна база діяльності музеїв навчальних закладів системи Міністерства освіти і науки України / упор. Савченко Н.В. – К. : Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді, 2006. – 28 с.

УДК 37.0+37.03

Процкова О. М.

*Навчально-науковий інститут
педагогіки і психології*

ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті з'ясовано особливості творчої діяльності студентів педагогічних закладів вищої освіти. Доведено, що підготовка ініціативних і творчо мислячих спеціалістів має здійснюватися на основі реальної єдності освітнього процесу, науково-дослідної роботи та соціально-політичної діяльності студентів. А тому підготовка студентів, розвиток їх творчого потенціалу є важливим завданням професійної підготовки фахівців.

Ключові слова: студент, творча діяльність, творча діяльність студентів, педагогічний заклад вищої освіти, майбутній учитель.

Постановка проблеми. Відповідно до сучасних вимог суспільства й вітчизняних державних документів (Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття), Національна доктрина розвитку освіти України, Закон

України «Про освіту», «Про вищу освіту», Концепція національного виховання, Концепція Нової української школи) потребують оптимізації завдання та педагогічні механізми творчого розвитку студентської молоді, здатної до професійного самовдосконалення та самореалізації. У зв'язку з цим виникає необхідність практичної розробки проблеми розвитку творчої активності, що вимагає спеціальної організації освітнього процесу, особливого підходу до змісту, обсягу, методики викладання й засвоєння навчального матеріалу, форм організації навчальних занять, діагностики знань і вмінь, їх оцінки й самооцінки студентської молоді, зокрема студентів педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів України. Відтак, незаперечним є той факт, що проблема підготовки творчих учителів, які в умовах динамічних подій XXI століття будуть здійснювати естетичне й художнє виховання підростаючого покоління, виявляти творчі можливості своїх вихованців, є актуальною.

Аналіз актуальних досліджень. Різні аспекти багатогранної проблеми творчої діяльності розглядаються в працях таких учених, як Л. Антілогова, А. Асмолов, Д. Богоявленська, Л. Божович, П. Гальперін, Д. Гілфорд, В. Давидов, В. Дружинін, Ю. Зінченко, Я. Пономарьов, В. Рубцов, П. Симонов, В. Слободчиков, Б. Теплов, К. Торшина, В. Шадриков, П. Якобсон та ін.

Питання розвитку творчої діяльності учнів та студентів стало предметом розгляду таких відомих учених, як: З. Калмикової, В. Кан-Калика, О. Леонтьєва, С. Максименка, В. Моляка, Н. Никандрова, З. Сlepко та інших.

Мета статті – з'ясувати особливості творчої діяльності студентів педагогічних закладів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. У результаті аналізу наукових розвідок можемо стверджувати, що творчість науковці розглядають по-різному. С. Смирнов наголошує, що творча діяльність – це засіб інтенсивного розвитку інтелектуальних можливостей і особистісних якостей тієї людини, яка навчається [4]. В. Петрушин розуміє творчий процес як діяльність людини, що направлена на створення чогось нового, оригінального продукту в галузі ідей, мистецтва, а також виробництва й організації. Він вважає, що новизна, яка виникає в результаті творчої діяльності, може мати як об'єктивний, так і суб'єктивний характер [5].

У філософському енциклопедичному словнику творчість визначається як діяльність, яка породжує щось якісно нове, чого ніколи раніше не було [7].

Психолог К. Платонов характеризує творчість як «мислення в його вищій формі, яке виходить за межі того, що потрібно для розв'язання задачі, що виникла, вже відомими способами» [6].

На підставі зазначених вище визначень ми будемо розглядати педагогічну творчість як педагогічну взаємодію, що забезпечує створення нових оригінальних продуктів навчально-пізнавальної діяльності, вміння діяти в нових педагогічних ситуаціях.

У науковій літературі останнім часом замість поняття «творчість» широко використовується термін «креативність» (creatio від англ. – створення, образ) – тобто діяльність, спрямована на створення нових, оригінальних, більш досконалих матеріальних і духовних цінностей, що мають об'єктивну або суб'єктивну значущість.

Так, Дж. Гілфорд відзначає 6 параметрів креативності.

1. Здатність до виявлення й постановки проблем.
2. Здатність до генерування великої кількості ідей (швидкість).
3. Семантична спонтанна гнучкість – здатність до продукування різноманітних ідей.
4. Оригінальність – здатність продукувати віддалені асоціації, незвичайні відповіді, нестандартні рішення.
5. Здатність удосконалити об'єкт, додаючи деталі.
6. Здатність вирішувати нестандартні проблеми, проявляючи семантичну гнучкість – побачити в об'єкті нові ознаки, знайти нове використання [1].

Якщо до творчості традиційно відносять художні види діяльності, а саме малювання, плетіння макраме, гра в театрі, складання віршів, написання музичного твору, гру тощо, то креативність додатково передбачає продуктивне поведіння в будь-яких життєвих ситуаціях, де присутня новизна, невизначеність, схильність до різнобічного мислення. Отже, складовими елементами творчих процесів і креативності є: фантазія, уява, інтелект тощо.

Теоретичний аналіз різних досліджень дозволив дійти висновку, що в педагогіці існує різноманіття підходів до вирішення проблеми творчого розвитку студентів.

Вважаємо за необхідне зацентрувати увагу на тому, що розвиток творчого потенціалу студентів передбачає створення позитивного мікроклімату в групі, застосування різних стилів педагогічного спілкування, тренування в подоланні комунікативних бар'єрів і бар'єрів креативності, що дозволить викладачеві залучити студентів в активну творчу взаємодію, забезпечити розвиток інтересу до творчої діяльності, творчого мислення.

Наголосимо, що творча діяльність у системі навчання студентів допомагає подолати складні психологічні проблеми етапу адаптації, соціалізації та вбудовування в нову групу, найчастіше гетерогенну. У зв'язку з цим педагог виступає як широко мислячий, освічений наставник, який допомагає майбутнім педагогам максимально розкривати їх творчі якості, необхідні їм для навчання й подальшої роботи в гетерогенному середовищі. Для цього, як вважає Т. Вовкодав, педагог покликаний сформуванню умови для виникнення культурної спільності всіх членів гетерогенних груп за допомогою створення творчих соціокультурних середовищ, визрівання загальних культурних цінностей, формування загальної картини світу, освоєння мови спілкування, а також різноманітних форм рефлексії, що залучають і об'єднують усіх учасників освітнього процесу й тим самим сприяють розвиткові процесів інклюзії та інтеграції [2].

Специфіка освітнього процесу в закладі вищої освіти, а також вік студентів і рівень їх підготовки дозволяють визначити найбільш перспективні технології та методи навчання:

- евристичні методи, які сприяють формуванню таких якостей особистості, як креативність, самостійність, ініціативність, мобільність;
- проектне навчання, методичною основою якого є метод проектів.

Аналіз наукової літератури дав змогу з'ясувати, що здатність викладача бути організатором пізнавальної діяльності та духовного розвитку майбутніх учителів є надзвичайно важливою. Це продуктивна взаємодія, що складається з науково-дослідної роботи студентів, навчального процесу, різноманітної діяльності закладів вищої освіти та спілкування. До того ж, проведення всієї навчально-виховної роботи в закладах вищої освіти повинне мати два аспекти: по-перше, сприяти формуванню творчої особистості студентів, по-друге, навчати їх прийомам організації подібної роботи з учнями в школі.

Відтак, із цією метою проводять відкриті лекції, практичні заняття, організовують виставки, презентації, пленери, майстер-класи. У процесі такої роботи розвивається творча активність студентів. Важливим вважаємо також те, що передумовою будь-якої творчої діяльності є творча спрямованість студентів, у процесі чого формуються та розвиваються творчі здібності. А. Дудік зауважує, що зацікавленість студентів у процесі навчання має супроводжуватись усвідомленням набуття знань, що веде до перебудови психологічних процесів мислення, пам'яті, сприймання, уяви [3, с. 3]. До того ж, практичні методи та прийоми сприяють активізації творчої діяльності студентів на заняттях. Необхідно наголосити на тому, що цьому сприяють і підбір оптимальної техніки виконання роботи, і пошук викладачем і студентами способів виконання творчої роботи, і прийом паралельної діяльності викладача та студентів. Також зацентруємо увагу на тому, що засвоєнню навчального матеріалу, формуванню навичок, умінь і розвитку творчих здібностей сприяє залучення студентів до активної та свідомої роботи з інтересом, у процесі якої вони є не лише виконавцями, а й помічниками викладача, співавторами занять.

У результаті аналізу наукової літератури з досліджуваної проблеми визначили, що на навчальну діяльність студентів впливають також і власні мотиви, потреби, які формуються саме в цій діяльності. Творчі здібності розвиваються за наявності пізнавальних, глибоких потреб, спрямованих на досягнення високого результату в практичній праці. Зокрема О. Рудницька вважає, що «творче самовираження доповнює опановані знання і вміння багатством внутрішніх переживань, активізує образи підсвідомості та сприяє цілісному розвитку особистості». Тому важливо заохочувати студентів до виконання різних творчих робіт, використовувати різні матеріали й техніки, поєднувати, комбінувати їх, що сприятиме виробленню студентами власного індивідуального стилю [8].

Висновки. Отже, підготовка ініціативних і творчо мислячих спеціалістів має здійснюватися на основі реальної єдності освітнього процесу, науково-дослідної роботи та соціально-політичної діяльності студентів. Формування й розвиток творчої активності майбутнього спеціаліста містить низку факторів:

- наявність творчого запалу викладача;
- систему довірливих взаємовідносин і співпраці;

- відповідний стиль діяльності всіх суб'єктів освітнього процесу;
- тісні зв'язки вищої школи із суспільством;
- формування інтересу до майбутньої професійної діяльності;
- стимулювання творчого потенціалу студента;
- розвиток самостійності й відповідальності студента в розв'язанні пізнавальних, суспільно-політичних, трудових і моральних проблем.

Отже, в умовах сьогодення до системи вищої освіти висуваються нові вимоги щодо організації та якості підготовки фахівців. А тому підготовка студентів, розвиток їх творчого потенціалу є важливим завданням професійної підготовки фахівців. Унаслідок творчої співпраці викладачів і студентів можуть створюватися педагогічні проекти, використовуватись інноваційні технології навчання й виховання, розроблятися цікаві навчальні програми, методи, підручники й посібники. У XXI столітті всі процеси оновлення змісту освіти пов'язуються з активізацією педагогічної ініціативи та творчості, спрямованих на пошук нових резервів якісної підготовки майбутніх учителів.

Перспективи подальших наукових розвідок. На подальше заслуговують аналіз методичного забезпечення процесу підготовки студентів педагогічних закладів вищої освіти до творчої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Guilford J. P. Intellectual factors in productive thinking. *Productive thinking in education*. The National Education Association, 1968. p. 5–21.
2. Волкодав Т. В. Профессионально-личностная готовность педагогов и образовательных менеджеров к работе с гетерогенными группами и организациями. / Научно-методический электронный журнал «Концепт», Т. 37., 2015. с. 101–105.
3. Дудік А. О. Розвиток творчого потенціалу студентів педагогічних спеціальностей ВНЗ. / Науковий вісник Донбасу, 1. 2012.
4. Педагогика: педагогические теории, системы, технологии. С. А. Смирнов (ред.). М.: Издательский центр «Академия». 1998.
5. Петрушин В. И. Музыкальная психология. М.: Гуманитарный изд. центр ВЛАДОС. 1997.
6. Платонов К. К. Краткий словарь системы психологических понятий. М. 1984.
7. Философия: Энциклопедический словарь. А. Ивин (ред.). М.: Гардарики. 2004.
8. Чорноус В. Творчі здібності особистості: визначення, сутність, структура. Проблеми підготовки сучасного вчителя, № 5 (Ч. 1). 2012.

РОЗДІЛ IV

ФІЛОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

УДК 811.347.78.034

Осьмук А.

Факультет іноземної мови

та слов'янської філології

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТВОРУ ЯК ПРИНЦИП СУЧАСНОГО ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ ДЖ. ОСТЕН «ГОРДІСТЬ І УПЕРЕДЖЕНІСТЬ»)

У статті розглядаються проблеми концептуального аналізу художнього твору в сучасному перекладознавстві. Проаналізовано трактування сутності поняття концепт, його значення у відтворенні соціокультурного фону твору. Розглянуто особливості застосування концептуального підходу в перекладі на прикладі аналізу концепту «гордість» за романом Джейн Остен «Гордість і упередженість».

Ключові слова: переклад художнього твору, прийоми перекладу, концепт «гордість», концептосфера твору, соціокультурний фон.

Актуальність. У сучасному перекладознавстві все більше уваги приділяється відтворенню національної специфіки різних культур. При цьому для перекладацької інтерпретації результатів вербалізації особливостей національних картин світу використовується термін «концепт». Головними напрямками досліджень концептів у перекладознавстві є опис способів їх вербалізації у певному дискурсі та виявлення особливостей їх структурування з метою відтворення способів перевербалізації цих концептів цільовою мовою. Отже, концепт і концептосфера як лінгвоментальні феномени посідають центральне місце в сучасній парадигмі когнітивної лінгвістики.

Аналіз попередніх досліджень. Вагомий внесок у теорію художнього перекладу зроблено українськими вченими Р. Зорівчак, Л. Коломієць, В. Коптіловим, І. Корунцем, М. Новиковою, О. Фінкелем, О. Чередниченком. Їх дослідження, разом з розвідками перекладознавців інших країн – С. Басснет, С. Влахова, І. Левого, А. Лефевра, А. Поповича, А. Федорова, С. Флоріна, К. Чуковського, – слугують міцним фундаментом для подальшого розвитку науки. Теоретичними та практичними проблемами застосування методики

концептуального аналізу в контексті художнього перекладу займались Н. Арутюнова, А. Белова, А. Вежбицька, Ю. Степанов, В. Карасик, О. Кубрякова, І. Шевченко, О. Кресан, С. Жаботинська, О. Кагановська, Н. Рябцева, Р. Розіна, В. Телія та інші.

Метою поданої статті є визначення особливостей застосування концептуального підходу на прикладі аналізу концепту «гордість» за романом Джейн Остін «Гордість і упередженість».

Виклад основного матеріалу. Теоретико-методологічною основою сучасного перекладознавства є інтерпретативна теорія перекладу, що розглядає переклад як комунікативний процес, у якому беруть участь відправник вихідного тексту, перекладач та одержувач кінцевого тексту, а також як лінгвокультурний підхід до визначення концепту, запроваджений В. Карасиком, що полягає у виділенні вербалізованої частини концепту. Кожний художній твір, кожний художній напрям, література кожної історичної доби породжує специфічні проблеми для перекладача. Вирішувати ці проблеми можливо лише за умови засвоєння перекладачем здобутків багатьох дисциплін в комплексі.

Сьогодні відомі дослідження, які стосуються когнітивного аспекту перекладу. Одним з таких досліджень є робота Т. Фесенко, яка присвячена вивченню проблеми перекладу концептуального змісту вербальних одиниць.

На думку науковця, перекладати треба не окремі вербальні форми, а концепти, які за ними стоять [3, 21].

На думку М. Лукьянченко, застосування методу концептуального аналізу в галузі художнього перекладу сприяє розширенню можливостей у зіставних дослідженнях текстів оригіналу та перекладу. Цей метод дозволяє проникнути в глибинну семантику твору задля виявлення та розпізнання тих завуальованих смислів (концептів), які автор привніс у свій твір, і адекватного їх відтворення у перекладі. На основі методу концептуального аналізу тексту вибудовується концептуальний підхід до перекладу, який полягає у визначенні текстових концептів й осягненні мегаконцепту (основного, глобального концепту) твору як головної передумови перекладу. Метою такого підходу до художнього перекладу є збереження не лише авторської концепції, а й базових (мегатекстових) концептів оригіналу. Авторська концепція, існуючи у вигляді

певної абстракції в мисленні та свідомості митця ще до створення ним художнього твору, втілюється саме у тих прихованих смислах – символах (М. Новикова), концептах, які можна виявити при вдумливому прочитанні та аналізі першотвору [2, с. 4].

Як зауважує О. Кубрякова, концепт є утворенням, що відображається в індивідуальній чи колективній свідомості, а значить, особливому способі мислення, і відображений у культурі. Це термін, який слугує для пояснення одиниць ментальних або психічних ресурсів нашої свідомості й тієї інформаційної структури, що відображає знання та досвід людини; оперативна змістова одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи й ментального лексикону (*lingua mentalis*), усієї картини світу, відображеної у людській психіці. Це визначення спрямоване на показ сутнісних особливостей концептів, що важливі з точки зору когнітивного підходу до їхнього аналізу та аналізу картини світу, яку вони наповнюють [1, 118].

На думку С. Воркачова, змістове наповнення лінгвокультурного концепту визначається його семантичним обсягом. Він характеризується трьома складниками: поняттєвим, образним та значеннєвим, які відображають його ознаки і дефініції, фіксують когнітивну сутність концепту, що дає змогу підтримувати його в мовній свідомості, і визначають етимологічні і асоціативні характеристики цього імені.

Концепт складається з компонентів, тобто окремих ознак об'єктивного або суб'єктивного світу, диференційовано відбитих в його свідомості і таких, що розрізняються по мірі абстрактності. У результаті когнітивно-лінгвістичних досліджень як прикладний результат може бути запропонований опис відповідного концепту як елементу національної концептосфери. Концепти можуть бути особистими (каляка-маляка – про що-небудь страшне), віковими (щастя, радість) і загальнонаціональними (душа, туга, журба, батьківщина). Концепт, на відміну від значення слова, – це сукупність усіх значень слова, цілісний смисловий образ, що асоціюється з цим словом. Він формується в процесі сприйняття слова у складі різнорідних і різноманітних вживань.

Науковцями, які досліджували творчість Джейн Остен, було підраховано, що концепт гордість (*pride*) зустрічається в романі «Гордість і упередженість» 49 разів [4]. В англійській мові слово *pride* – полісемантичне:

Pride noun:

1. A high or inordinate opinion of one's own dignity, importance, merit, or superiority, whether as cherished in the mind or as displayed in bearing, conduct, etc.
2. State or feeling of being proud.
3. A becoming or dignified sense of what is due to oneself or one's position or character, self-respekt, self-esteem.
4. Pleasure or satisfaction taken in something done by or belonging to oneself or believed to reflect credit upon oneself : *civik pride*.
5. Something that causes a person or to be proud: *His art collection was the pride of the famtly* [5, с. 1151].

У тексті роману Джейн Остен українською мовою можна зустріти декілька варіантів перекладу цього слова: *гордість, гординя, самоповага, бундючність, пихатість, гордовитість, пиха*. Усі вони стосуються опису представників аристократії і вживаються як характеристика особистісних рис, зумовлених належністю до верхівки суспільства. Саме вживання цих відтінкових значень слова *гордість* дає можливість перекладачеві адекватно відобразити цей концепт, підбираючи контекстуальні варіанти в кожному окремому випадку, змальовуючи художню картину світу автора.

Адекватний переклад концепту *гордість* у романі «Гордість і упередженість» передбачає усвідомлення того, що ядро концепту, а саме поняття «станова гордість», використовується Джейн Остен як етична категорія. Вона зображує, відбиває конкретний ідеал у поведінці людини, яка належить до аристократії. Цей ідеал містить у собі самокритичність, поважне ставлення до людей, нижчих за соціальним положенням, і змушує представника привілейованого стану бути зразком для наслідування у вихованні, освіті, такту, самовладанні й порядності. Авторка роману вважає, і передає це у вживанні різних значень концепту *гордість*, що тільки такий прояв станової гордості заслуговує на повагу й визнання. Відхилення від цього ідеалу, що виражаються в зарозумілості, марнославстві й гордині, зазнають іронічних і навіть сатиричних характеристик зі сторони Джейн Остен.

Висновки. Отже, концепт як сукупність усіх значень слова і цілісний смисловий образ, що асоціюється з цим словом, має важливе значення у

створенні соціокультурного фону художнього твору. Знання соціокультурного фону іноземної мови дозволяє розуміти внутрішній світ її носіїв, гумор, підтекст у ситуаціях.

Визначення особливостей застосування концептуального підходу на прикладі аналізу концепту «гордість» за романом Джейн Остен «Гордість і упередженість» доводить, що тільки розуміння контекстів і смислів автора твору робить можливим адекватне сприйняття і художнього задуму, і характерів героїв, і роману загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кубрякова Е. С., Демьянков В. З., Панкрац Ю. Г., Лузина Н. Г. Краткий словарь когнитивных терминов. – М.: МГУ, 1997. – 246 с.
2. Лук'яненко М. П. Французька екзистенціальна проза в українських перекладах / Автореф. дис.канд. філол.наук : 10.02.16 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка.– К., 2006. – 20 с.
3. Фесенко Т. А. Специфика национального культурного пространства в зеркале перевода / Т. А. Фесенко. – Тамбов : Изд-во ТГУ, 2002.
4. Остен Дж. Гордість і упередженість / Пер. з англ. В. К. Горбатька; худож.-оформлювач Б. П. Бублик. – Харків: Фоліо, 2005. – 350 с.
5. Hornby A. S. Oxford advanced learner's dictionary of current English Seventh edition / A. S. Hornby. – Oxford University press, 2006.– 1715 p.

УДК 811.111.371.3

к.п.н., доцент Бикова М. М.

*Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка*

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ В АНГЛІЙСЬКОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ В КОНТЕКСТІ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ

У статті розглядаються теоретично-психологічні та методичні передумови процесу формувань вмінь діалогічного мовлення майбутніх вчителів англійської мови в контексті полікультурної освіти; аналізується сутність поняття полікультурна освіта, його історичний генезис і актуальність у сучасному освітньому процесі, а також ідеї, цілі, завдання, принципи і складові елементи, на яких воно ґрунтується.

Ключові слова: діалогічне мовлення, компетентність, полікультурна освіта, комунікативні здібності.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства зростає роль вільного володіння іноземною мовою, оскільки воно стає більш відкритим

у багатьох сферах, зокрема й освітній. Головною метою навчання майбутніх вчителів англійської мови згідно із Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти є формування здатності до міжкультурного спілкування. Реалізація цієї мети передбачає формування у студентів іншомовної комунікативної компетентності і компетентності у діалогічному мовленні зокрема.

Процес глобалізації з одного боку руйнує кордони між культурами та націями, а з іншого боку поєднує культури між собою. У зв'язку з цим виникла необхідність у створенні концепції освіти, яка змогла б поєднати в собі дві протилежні тенденції. З одного боку, зберегти своєрідність етнокультур, а з іншої – пов'язати їх з процесами глобалізації, інтеграції, інтернаціоналізації.

Особлива відповідальність лягає на педагогічну теорію і практику, яка потребує розробки і реалізації принципово нових теорій, методик і відповідних духу часу технологій виховання підростаючого покоління. Педагоги впевнені, що саме реалізація принципу полікультурності у вихованні дозволить налагодити діалог культур, визнати самоцінність різних етнічних груп, сформувати основи толерантної свідомості та міжкультурної гармонії. Оскільки взаємодія культур породжує спілкування, діалог, то саме діалогічне мовлення стає провідною ланкою формування полікультурної компетентності майбутнього вчителя англійської мови.

Аналіз актуальних досліджень. Ідея полікультурності отримала віддзеркалення в науковому середовищі під різними термінами: ми зустрічаємо і термін «полікультурна освіта» (В. В. Макаєв, З. А. Малькова, Л. Л. Супрунова), і «мультикультурна освіта» (Р. Люсієр, Я. Пей, А. В. Шафікова та ін.); існує педагогічна технологія «школа діалогу культур» (В. С. Біблер), ідеї ліберального плюралізму в освіті (Б. Уільямс), полікультуралізму в освіті (Г. М. Коджаспірова), багатокультурної освіти (Г. Д. Дмитрієв), міжкультурного навчання (Л. Г. Веденіна), крос-культурної освіти (А. П. Ліферов, Р. Д. Хенвей, та ін.), мультиперспективної освіти (Х. Гепферт, У. Шмідт); в історичному аспекті – концепції інтернаціональної освіти (Н. К. Крупська, А. В. Луначарський, А. С. Макаренко, В. А. Сухомлинський) та інші. У науковій літературі можна зустріти й такі терміни: «полікультурний принцип», «багатокультурне

виховання», «етнокультурна толерантність», «полікультурна позиція особистості», «полікультурна компетенція особистості». З'являються нові галузі педагогіки, наприклад, «педагогіка міжнаціонального спілкування», «педагогіка толерантності», дуже актуальним є полікультурний аспект інклюзивної освіти тощо.

Метою статті є дослідження існуючих підходів до проблеми формування компетентності в англійському діалогічному мовленні, її місце і роль у полікультурній освіті.

Методи дослідження: в процесі наукового дослідження ми використовували теоретичний аналіз, порівняння, узагальнення спеціальної літератури з проблеми дослідження.

Виклад основного матеріалу. Компетентність у діалогічному мовленні – здатність успішно реалізовувати усно мовленнєву іншомовну діяльність у діалогічній формі відповідно до ситуації спілкування. Компетентність у діалогічному мовленні базується на набутих знаннях (декларативних та процедурних), навичках (фонетичних, лексичних та граматичних) і вміннях (мовленнєвих, навчальних, інтелектуальних та компенсаційних) і передбачає, що мовець уміє планувати, здійснювати й коригувати власну комунікативну поведінку під час породження та варіювання іншомовного мовлення в різних типах діалогічних висловлювань відповідно до певної ситуації спілкування у певній національно-культурній спільноті [2, с. 302].

У процесі формування компетентності в діалогічному мовленні майбутніх вчителів англійської мови розвиваються комунікативні здібності, які забезпечують ефективність комунікативної діяльності учасників спілкування. Комунікативні здібності передбачають внутрішню мотивацію – бажання до взаємодії, здібність комуніканта до організації свого мовлення, орієнтації у ситуації спілкування, адекватну реакцію слухача на пропозиції інших, вміння слухати, не переривати співрозмовника, брати почуте до уваги тощо [5, с.158].

Розвиток англійського діалогічного мовлення в системі полікультурної освіти носить діалоговий характер і має величезний освітній потенціал щодо формування сучасної особистості. Отже, ми виходимо з позиції, що

компетентність у діалогічному мовленні є невід'ємною складовою сучасної полікультурної освіти.

Полікультурність в освіті та вихованні виступає як система, що виявляється в міжкультурній взаємодії; формується в процесі вивчення іноземної мови і дозволяє засвоювати не лише лінгвістичні й соціокультурні знання, але й комунікативні й соціальні компетенції особистості; залежить від розвитку сучасної цивілізації, рівня розвитку суспільства, взаємозв'язку культури і освіти, способів культурної ідентифікації.

Головна мета полікультурної освіти згідно з концепцією американського дослідника Д. Бенкса виводиться з ролі етнічного чинника в американському суспільстві і полягає в тому, щоб допомогти підростаючим поколінням розвинути міжкультурну компетентність [Ноушабаева С. У. Проблемы поликультурного образования в американской педагогике (анализ концепции Д. Бэнкса) / / Педагогика. 1993. № 1., с. 34]. Він сформулював загальні положення для створення полікультурної освіти:

- полікультурна освіта найуспішніше досягає своїх цілей за умови заохочення і пошани принципу різноманіття;
- школи повинні мати систематичні, всеосяжні, обов'язкові й постійно діючі програми підготовки й удосконалення педагогів. На думку Д. Бенкса, потрібно допомогти вчителям з'ясувати і проаналізувати їх ставлення як до власної, так і до інших етнічних груп; здобути знання та на їх основі дійти усвідомлення досвіду і культурних характеристик американських етнічних груп; розвинути професійні вміння, необхідні для відбору змісту, створення навчального матеріалу і викладання в умовах мультиетнічного шкільного оточення;
- культуру школи і її навчальні програми необхідно змінити так, щоб в них знайшли відображення культури і когнітивні стилі дітей — представників різних етнічних груп [Камийери К. К кросскультурной педагогике? // Этнос и политика: Хрестоматия / Авт.-сост. А. А. Прусаускас. М., 2000].

Виховання полікультурної особистості майбутніх вчителів англійської мови реалізується за таких соціально-педагогічних умов: створення культурного простору, який сприяє формуванню полікультурної свідомості, мислення і

креативній самореалізації в сім'ї, університеті, молодіжних організаціях; впровадження у зміст освітнього процесу основних ідей полікультурного виховання, що враховують регіональний компонент; формування багатогранного бачення рідної (національної), англійської і світової культур.

Проживання, спілкування і взаємодія представників різних культур обумовлює необхідність формування системи таких знань, такої компетентності, завдяки яким виникають гармонійні взаємини в багатонаціональному регіоні. Знання іноземної мови не обмежується знаннями лексики, граматики, фонетики. Це більш широке поняття, воно є результатом опанування культури свого народу, як неодмінної умови інтеграції в інші культури, а також іншомовної комунікативної культури.

Знання англійської мови є ключем до культури іншого народу. Мова – це не лише засіб спілкування й вираження думки, але й акумуляція цінностей культури. У мові відбивається досвід народу, його історія, матеріальна і духовна культура. При вивченні мови розвиваються не лише мислення, активізуються й інші психічні процеси: слух, увага, пам'ять, уява, що є підґрунтям самостійної діяльності з елементами творчості.

Необхідною ланкою в системі полікультурної освіти повинне стати систематичне “живе” спілкування з носіями іноземної мови і культури. Досвід такого спілкування плідно позначається на розвитку мотиваційної сфери вивчення мови і підвищенні рівня іншомовної комунікативної та полікультурної компетенції.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, формуючи у майбутніх вчителів англійської мови компетентність в англійському діалогічному мовленні, ми повинні враховувати контекст полікультурної освіти і таким чином формувати одночасно полікультурну компетентність особистості. Полікультурна компетенція педагога розуміється як комплекс певних навичок міжкультурної комунікації в умовах полікультурного середовища учнів, тобто знання культурних етнічних і релігійних особливостей учнів, а також уміння на основі цих знань правильно конструювати навчально-методичну і виховну роботу в аудиторії [Парагульгов М. Б. Межкультурная коммуникация в контексте

образовательной системы: формирование поликультурной компетенции педагога // Образование в современной школе. 2004. № 3, с. 13–15].

ЛІТЕРАТУРА

1. Камийери К. К кросскультурной педагогике? // Этнос и политика: Хрестоматия / Авт.-сост. А. А. Прусаускас. – М., 2000. – 400с.
2. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів/ Бігич О. Б., Борисенко Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін.; за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 2013, – 590 с., с. 302.
3. Наушабаева С. У. Проблемы поликультурного образования в американской педагогике (анализ концепции Д. Бэнкса) / С. У. Наушабаева // Педагогика. – 1993. – № 1.
4. Парагульгов М. Б. Межкультурная коммуникация в контексте образовательной системы: формирование поликультурной компетенции педагога / М.Б. Парагульгов // Образование в современной школе. – 2004. – № 3.– с. 13 – 15.
5. Черныш В. В. Обучение англоязычному чтению и аудированию с использованием аудиокниг художественных произведений (средняя общеобразовательная школа с углубленным изучением иностранных языков): дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.02 / Черныш Валентина Васильевна. – К.: 2001. – 308 с., с.158.

УДК 373.3/.5.016:821.09(1-87):005.336.2

Панченко Ю.О.

*Факультет іноземної мови
та слов'янської філології*

ВИКОРИСТАННЯ КРЕОЛІЗОВАНИХ ТЕКСТІВ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ

У статті розглянуто основні закономірності використання креолізованих текстів на уроках зарубіжної літератури, здійснено класифікацію креолізованих текстів. У праці наведені приклади застосування таких видів текстів під час проведення уроків.

Ключові слова: *креолізований текст, інформаційно комунікаційні технології, комікси, буктрейлер, буклет, скрапбукінг, кардмейкінг.*

Національна доктрина розвитку освіти передбачає активне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), які забезпечували б подальше вдосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти [6]. Застосування ІКТ в процесі викладання і навчання відкриває унікальні можливості і перспективи, адже дозволяє перейти від навчання, в основі якого —

інформація, почута з вуст викладача або прочитана в підручнику, до навчання через сприйняття інформації з електронних ресурсів, Інтернету, навколишнього середовища тощо. На будь-якому уроці вчитель, оперуючи різноманітними цифровими навчальними ресурсами, може організувати дослідницьку діяльність учнів, зорієнтувати в індивідуальному пошуку інформації, навчити оцінювати надійність різних інформаційних джерел, створювати власні електронні продукти (малюнки, мультимедійні презентації, електронні моделі) [8].

Фахівці-мовознавці постійно перебувають у пошуку нової форми і змісту подання навчального матеріалу. Одним із центральних елементів сучасного навчання є різновид ІКТ – креолізований навчальний текст (КНТ). Ці тексти мають складну організацію, їм властива багаторівневність і багатоплановість [5].

Провідний український науковець-методист О. Ісаєва визначає його складним текстовим утворенням, «у якому поєднуються вербальні (тобто словесні) та невербальні (що належать до інших знакових систем) елементи. Вони створюють певну візуальну смислову єдність, що комплексно впливає на реципієнта» [5].

Серед видів креолізованих текстів, які пропонує вчений для використання під час навчання учнів, є такі: 1) комікси; 2) буктрейлер; 3) мотиватор на літературну тему; 4) постер на літературну тему; 5) буклет чи брошура; 6) фотоколаж; 7) дуддл; 8) скрапбукінг (оформлення фотографій, вирізок у сторінки чи альбоми на літературну тему); 9) кардмейкінг (листівки ручної роботи на тему книги) [5]. Вони сформовані внаслідок поєднання елементів, що належать до різних семіотичних систем – вербальної та невербальної.

Найвідоміший і найпоширеніший метафоричний термін «креолізований текст» належить Ю. О. Сорокіну та Є. Ф. Тарасову (1990). Також відомі інші терміни: наприклад, полікодовий текст (Г. Ейгер, В. Юхт), ізовербальний комплекс (Е. Бернацька), лінгвовізуальний комплекс (Л. Большиянова), ізоверб (А. Міхеєв), семіотично ускладнений текст (О. Протченко), відеовербальний текст (О. Пойманова). За останні роки у слов'янській лінгвістиці з'явилася значна кількість наукових досліджень, присвячених вивченню креолізованих текстів (Ю. Сорокін, Є. Тарасов, 1998; Л. Анісімова, 2003; Е. Бернацька, 2000; А. Сонін, 2005, І. Вашуніна, 2006, 2008, 2009 та інші) [2].

Найбільш автономними стосовно вербального тексту виявляються ілюстрації до художнього тексту. Намальовані образи здатні сильніше, гостріше впливати на читача, запам'ятовуватися та сприяти глибшому й точнішому розумінню прочитаного [2].

Системне застосування креолізованого тексту значно підвищить рівень літературної освіти школярів, адже:

- сьогодні зоровий спосіб оволодіння знаннями переважає над іншими (слуховим, дотиковим тощо), навіть коли навчальна ситуація передбачає використання комбінованої моделі подачі матеріалу;
- відбувається інтенсифікація процесу за рахунок образно-цілісного сприймання інформації;
- розширюється семантичне й асоціативне поле для аналізу й інтерпретації художнього тексту;
- такий текст може успішно використовуватися на усіх етапах опрацювання художнього твору – докомунікативному, комунікативному й посткомунікативному [5].

Розглянемо використання креолізованих текстів на прикладі використання афіш до п'єси Г. Ібсена «Ляльковий дім».

Демонстрація постерів на етапі первинного прочитання твору під час обговорення вражень учнів-читачів уже націлить їх звернути особливу увагу на центральні образи: пташку в клітці і корсет, що продовжуються сукнею-кліткою. І це суттєво контрастує з тим, про що весь час говорить чоловік Нори: про начебто вільну, безтурботну, веселу пташку, яка «знову літала смітити грішми», неоцінену співучу пташку (тут доречне трактування птаха як символу людських прагнень вивільнитися від приземленого, буденного життя [1]). Таким чином у авторських рішеннях художників уже акцентовано увагу на розумінні головної думки драми – показу обмеженої в правах жінки, що героїня врешті усвідомлює, а Торвальдові це не під силу навіть у фіналі [4].

На етапі аналізу твору Г. Ібсена треба зупинитися на зображеннях з інших афіш. Одна констатує процес еволюції головної дійової особи від ляльки до жінки, таким чином налаштовує школярів глибше осмислити назву твору та центральну художню деталь (лялька). Старшокласники також можуть

звернути увагу на «мізансцену» – розташування персонажів: лялька застигла й повернута до глядача, жінка – навпаки, йде геть. До речі, тут увиразнена авторська позиція драматурга, для якого зовсім не прийнятний був фінал, зіграний під час першої постановки п'єси, коли Нора все ж таки залишається в домі Торвальда [4]. Тогочасне суспільство ще менше, ніж сама героїня, усвідомлювало драматизм ситуації.

Одним із видів креолізованих текстів є комікси. Комікси – серії малюнків з короткими текстами, що утворюють розповідь. В основі цієї методики – перетворення запропонованих учителем понять на малюнкові образи та встановлення між ними комунікативних зв'язків шляхом поєднання їх певною логічною послідовністю у формі сюжету. Використання коміксів значно активізує інтелектуальну активність школярів [5]. При цьому акцент у пізнавальному процесі переноситься з пасивного на активне сприйняття навчального матеріалу. Результатом роботи учнів над коміксами стають створені та закріплені у свідомості учнів різні образи, які можна віднести до одного із видів творчої уяви.

Наявні два варіанти організації роботи учнів над коміксами: обговорення, критичний аналіз вже готових коміксів та створення свого власного коміксу, як виконання практичного креативного завдання. Яскравим твором для створення коміксів може бути роман Джейна Остіна «Гордість та упередження».

Одним із видів креолізованого тексту є буктрейлер. Сьогодні в інтернет-просторі дедалі більшої популярності набувають буктрейлери (BookTrailer) – ролики, що створюють візуальний образ книги. Буктрейлер (від англ. book — книга, англ. trailer — тягач, причіп) — короткий відеоролик за мотивами книги, кліп по книзі [3]. Метою створення буктрейлера є спонукання до прочитання книги. Його особливістю є те, що розповідь про книгу подається в образній, інтригуючій формі. Перші промо-ролики з'явилися в 2002 році у США, коли видавці побачили необхідність у додаткових засобах реклами книжок [3]. Сьогодні буктрейлер став цікавим інструментом у руках учителя літератури.

Отже, креолізований текст, по-перше, є однією з головних змістових одиниць навчання, оскільки виконує досить важливі освітні, виховні та розвивальні завдання. По-друге, креолізований текст може успішно використовуватися не тільки під час підготовки до аналізу, самого аналізу твору

та узагальнення вивченого матеріалу, але й на етапі творчої діяльності учнів-читачів з використанням елементів проектних технологій навчання. Важливим завданням креолізованих текстів є керування процесом навчання, слухання, читання, говоріння й письма. Креолізований текст є одним із вимог нового освітнього стандарту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бидерманн Г. Энциклопедия символов [Текст] / Ганс Бидерманн ; пер. с нем.; общ. ред. и предисл. И. С. Свенцицкой. – М. : Республика,
2. Ворошилова М. Б. Креолизованный текст: аспекты изучения / М. Б. Ворошилова // Политическая лингвистика. – Екатеринбург, 2006. – Вып. 20. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.philology.ru/linguistics2/voroshilova-06.htm>.
3. Гевал П.А. Загальні принципи використання комп'ютера на уроках різних типів.// Комп'ютер в школі та сім'ї. – 2000. – № 3.
4. Ігор Ціко Шрифтова композиція як вид креолізованого тексту.[Електронний ресурс] / Ігор Ціко – Режим доступу : http://svitlit.ippo.kubg.edu.ua/?page_id=1161.
5. Ісаєва О. О. Креолізований текст на уроках світової літератури як фактор активізації читацької діяльності [Електронний ресурс] / О. О. Ісаєва. – Режим доступу : <http://svitlit.ippo.kubg.edu.ua/?p=395#more-395>.
6. Карташова Л. А. Роль веб-технологій у підвищенні ефективності діяльності вчителів загальноосвітніх навчальних закладів // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2008. – № 5.
7. Карташова Л. А. Формування ІТ-готовності як нової якісної характеристики учителя суспільно-гуманітарних дисциплін // [Електронний ресурс] Режим доступу: www.knlu.kiev.ua/?AC=361&pp=12
8. Кравченко Є. Г. Інформаційно-комунікаційна складова фахової компетентності вчителя-мовника // [Електронний ресурс] Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nsod/2009_1/Kravchenko.pf

РОЗДІЛ V

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОРІВНЯЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІКИ

373.3/.5.015.31:502/504]:37.091.4

Заєць М.

Фізико-математичний
факультет

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗА В. О. СУХОМЛИНСЬКИМ

У статті розглядається вплив творчої спадщини В. О. Сухомлинського на екологічне та естетичне виховання підростаючого покоління, звернута увага на використання природи під час уроків як важливого чинника формування емоційно-естетичного, духовного світу учня. Визначено роль екологічної освіти і виховання, взаємозв'язку природи і суспільства, значення природи для суспільства і кожної людини, потреби в спілкуванні з природою та прагненні брати активну участь у поліпшенні довкілля.

Ключові слова: екологічно-естетичне виховання, форми екологічного виховання, уроки мислення, екологічні знання, екологічний світогляд.

Постановка проблеми. Розвиток людства нерозривно пов'язаний з еволюційним розвитком природи. Зміни, що відбуваються в навколишньому природному середовищі на сьогодні, створюють реальну загрозу для існування майбутніх поколінь. Досить гостро постає проблема взаємодії «людина – природа», вирішення якої цілком залежить від кожної людини, від її усвідомленого розуміння, що природа – це невичерпне джерело життя.

У наші дні особливого значення набуває відповідальне ставлення людини до природи. Саме тому необхідно з раннього дитинства виховувати у дітей любов до природи, вчити з повагою ставитися до навколишнього світу, а також до інших людей. Перші знання про навколишній світ дитина отримує спочатку від батьків, а потім – у дитячому садку та школі. Через екологічне виховання, як цілеспрямований процес, розкривається сутність світу природи – середовища перебування людини, яка повинна бути зацікавленою у збереженні цілісності, чистоти та гармонії в природі. Учні, які усвідомлюють зв'язки між усіма компонентами природи, будуть усвідомлено ставитися до неї.

Проблема формування екологічних понять в учнів є актуальною, оскільки сучасна екологічна ситуація вимагає глибинного розуміння екологічних процесів, які відбуваються навколо, а також подальшого розвитку системи навчання щодо екологічного виховання школярів, а це у першу чергу вказує на формування та розвиток екологічних знань і понять.

Аналіз останніх досліджень: На сьогодні у психолого-педагогічній літературі існує значна кількість праць, в яких розв'язується завдання екологічного виховання. Цій проблемі присвятили свої праці видатні педагоги минулого: О. Духнович, К. Ушинський, В. Сухомлинський. І в наш час багато науковців та педагогів-практиків досліджують цю проблему, серед них Н. Глухова, Н. Кондратьєва, Н. В. Лисенко, С. Ніколаєва, З. Плохій, Г. Пустовіт, В. Скребець, В. Фокіна, Н. Ф. Яришева та ін.

Усі ці науковці дійшли висновку, що метою екологічного виховання є цілеспрямоване формування у вихованців міцних екологічних знань, розуміння та органічного взаємозв'язку і єдності людини з навколишнім середовищем як єдиної гармонії, виховання особливої відповідальності за стан навколишнього середовища. І тільки з дитячих років, коли маленькі душі, як губка, всотують у себе знання, треба прищеплювати і виховувати в дітях екологічно чистий світогляд. Увесь комплекс екологічних проблем сучасності вимагає нового філософського осмислення, корінного перегляду низки соціально-економічних питань, нових наукових пошуків і більш повного й послідовного відображення багатоаспектності екології в шкільній освіті.

Метою статті є дослідження поглядів видатного педагога В. О. Сухомлинського щодо екологічного виховання через навчання в природі; визначення місця природи у формуванні екологічного світогляду підростаючого покоління.

Виклад основного матеріалу. Велику спадщину щодо виховання молодших школярів через світ природи залишив нам видатний український педагог, заслужений учитель України, директор Павлівської середньої школи В. О. Сухомлинський. Він надавав особливого значення впливу природи на формування, становлення та розвиток особистості дитини. «Людина була і завжди залишиться сином природи, і те, що ріднить її з природою, повинно

використовуватися для її залучення до багатств духовної культури, – казав В. О. Сухомлинський. – Світ, що оточує дитину, це, насамперед, світ природи з безмежним багатством явищ та невичерпною красою. Я бачу виховний сенс у тому, щоб дитина бачила, розуміла, відчувала, переживала, осягала велику таємницю життя в природі...» [2, ст. 12].

Великий педагог завжди підкреслював, що треба навчати учнів розуміти природу, піклуватися за збереження і примноження її багатств. Найважливіші умови виховання бережливого ставлення до природи – це пізнання та вивчення рідного краю, розвиток в учнів позитивних емоційних відчуттів до об'єктів навколишньої дійсності, активна практична діяльність. Пізнання та вивчення природи краю треба починати зі спостережень у природі. В. О. Сухомлинський сформував низку порад щодо організації спостережень для підвищення їх ефективності: спостереження мають викликати почуття радості, супроводжуватися короткими, емоційно насиченими розповідями про об'єкт, що вивчається, а також необхідно звернути увагу на красу навколишнього світу.

У своїй праці «Серце віддаю дітям» В. О. Сухомлинський давав вчителям таку раду: «Ідіть у поле, у парк, пийте з джерела думки, і ця жива вода зробить ваших вихованців мудрими дослідниками, допитливими людьми і поетами». Він зазначав, що «вивести дітей на галявину, побувати з ними в лісі, в парку – справа значно складніша, ніж провести уроки» [2, ст. 13]. Видатний педагог наголошував на тому, що серед природи дитині треба дати можливість послухати, подивитися, відчутти» [2, ст. 27]. Ставлення дітей до об'єктів природи він тісно пов'язував з тим, що природа – це наш рідний край, земля, яка нас зростила і годує, земля – перетворена нашою працею.

Він неодноразово відзначав, що сама природа не виховує, а виховує тільки активна дія в ній. «Мене вражало, – каже В. О. Сухомлинський – що захоплення дітей красою перепліталось байдужістю до долі прекрасного. Милування красою – це лише перший паросток доброго почуття, яке треба розвивати, перетворювати в активне прагнення до діяльності». В. О. Сухомлинський пропонував для реального втілення цього положення в дію створити живий куточок, де всі діти будуть брати участь у догляді за тваринами, організувати «пташині» і «звірячі» лікарні, висаджувати дерева.

У педагогічній спадщині видатного педагога можна виділити основні напрями реалізації екологічного виховання:

1) це отримання позитивних почуттів від навколишнього світу, які в подальшому матимуть велике значення для духовного становлення дитини;

2) це виховання учнів, які бачили б і усвідомлювали свою єдність з природою, переживали і турбувались про збереження і примноження навколишнього середовища, бережно ставилися до всього живого. Якщо дотримуватися основних порад педагога, то діти будуть розуміти природу, як у ній пов'язане одне з одним та головне – чому ми є лише невеликою частинкою «великого механізму».

Загалом В. О. Сухомлинський обґрунтовував роль природи у формуванні екологічної культури молодших школярів за такими напрямками:

1. Активна діяльність учнів у пізнанні природи: «Світ природи стає невичерпним джерелом знань завдяки тому, що знання надходять у дитячу душу складним шляхом: через руки, через працю, через взаємовідносини з іншими людьми, через почуття і переживання, які забарвлюють діяльність» [2, ст. 537-538].

2. Спілкування з природою активно сприяє розвитку розумових здібностей, допитливості, працелюбності: «... ми намагаємося якнайбільше ввести дітей у світ праці серед природи, саме там, де і в явищах природи, і в людській праці безліч проблем, питань, таємниць» [2, ст. 537-538].

3. Використання активних методів навчання учнів: «...так зване проблемне викладання і вивчення матеріалу починається в активній взаємодії з природою. Якщо я хочу, щоб мислення дітей було особливим, інтенсивним, щоб у них виникло багато запитань (а чим більше відкривається незрозумілого під час осягнення зрозумілого, тим допитливішою стає людина), ми ідемо з дітьми в сад, на ділянку, у теплицю і засукуємо рукава» [2, ст. 537-539].

У системі виховання В. О. Сухомлинського значна роль приділялась природі як об'єкту пізнання, сфері активної діяльності. Разом з тим він звертав увагу на те, що природа сама собою не виховує, а виховує тільки активна взаємодія людини з природою. Під час такої активної взаємодії вирішується комплекс педагогічних завдань: активізація процесів пізнання об'єктів і явищ

природи; пробуджується емоційна сфера; з'являється бажання брати участь у природоохоронній діяльності, усвідомлюючи власну значущість; збагачується практичний досвід дитини та формуються життєві компетенції.

У своїй педагогічній діяльності В. О. Сухомлинський використовував «уроки мислення» серед природи, які умовно можна поділити на два види:

– логічного типу, що спрямовані на формування системи наукових знань про закономірності розвитку природи і розвиток пізнавальних здібностей дітей («Живе і неживе», «Неживе пов'язане з живим» «Все в природі змінюється», «Сонце – джерело життя»);

– художнього типу, що сприяли розвитку естетичних відчуттів, емоційної пам'яті, образного мовлення, бережливого ставлення до природи («Перший зимовий ранок», «Світ квітів серед зими», «Сонце після літнього дощу», «Веселка над річкою», «Дванадцять відтінків вбрання осіннього лісу – як їх назвати»).

Великий педагог говорив, що екологічне виховання повинно забезпечити підростаюче покоління науковими знаннями про взаємозв'язок природи і суспільства, допомогти зрозуміти багатогранне значення природи для суспільства і кожної людини зокрема, сформувати потребу людини у спілкуванні з природою та прагнення брати активну участь у збереженні довкілля. Він вибудував «струнку» педагогічну систему, зорієнтовану на природоохоронне навчання й виховання, метою якого є цілеспрямоване формування у кожної дитини системи екологічних знань.

Спілкування з природою повинно проходити у різних формах: через працю, спостереження, творчість, науковий пошук, милування. Першочерговим у екологічному вихованні є створення умов, за яких дитина могла б «торкнутися» природи не тільки рукою, а й розумом, серцем і душею. «Маленька людина, в якій відкрилися очі на світ, бачить корінь, стебло, листя і міркує про те, як взаємопов'язані ці частини рослини як єдиного цілого» [1].

Висновок. В. О. Сухомлинський зробив значний внесок у впровадження екологічного виховання школярів щодо навчального процесу. Його невичерпний досвід роботи з дітьми глибоко переконує, що джерелом високорозвиненої життєтворчої особистості дитини є природа, як невичерпне джерело знань, естетичних відчуттів та практичних умінь.

Розвиток і формування екологічних понять учнів на сьогодні є важливим і необхідним компонентом екологічного виховання школярів. В умовах розбудови шкільної освіти ця проблема потребує удосконалення і якісного методичного забезпечення. Формування екологічних понять є важливою умовою розуміння учнями існуючих зв'язків у природі, а також є основою для розвитку екологічної культури та свідомого ставлення до природи, раціонального використання природних ресурсів, збереження біосфери і цивілізації. Крім того, необхідною умовою формування екологічної культури є використання активних методів навчання, проведення системи тематичних екскурсій та організація дослідницької діяльності школярів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артемова Л. В. Історія педагогіки України: підруч. для студ. вищ. пед. навч. закл. / під ред. Л. Л. Сісіна. – К. : Либідь, 2006. – 424 с.
2. Сухомлинский В. А. Трилогия, издание второе («Сердце отдаю детям», «Рождение гражданина», «Письма к сыну») / В. А. Сухомлинский. – К.: Радянська школа, 1987. – С.15 – 234, 235 – 477, 479 – 536.
3. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа. Вибр. твори у 5 т. – Т.4. – К.: Рад.шк., 1977. – С. 7-399.

УДК 378.4-057.875(477.52)“193/194”

Семешин Е. В.

*Навчально-науковий інститут
історії та філософії*

МАТЕРІАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ СТУДЕНТІВ

В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 30-Х – НА ПОЧАТКУ 40-Х РР. ХХ СТ.

(НА ПРИКЛАДІ СУМСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ)

У статті проаналізовано матеріальне становище студентів Сумського державного педагогічного інституту на зламі 30-40-х рр. ХХ ст. На основі архівних документів (особових справ студентів) розглянуто наслідки введення радянським урядом обов'язкової плати за навчання в 1940 р. та зроблено висновки про значне погіршення матеріального становища та неможливості продовжувати здобуття освіти.

Ключові слова: *освіта, студенти, матеріальне становище, плата за навчання.*

Актуальність. Матеріальне становище студентства в роки сталінізму залишилось малодослідженим у наш час. Не дивлячись на велику кількість

праць, присвячених «видатним досягненням більшовиків на освітньому фронті», конкретних досліджень присвячених вищезазначеній темі мало.

Серед дослідників, котрі займалися вивченням матеріального становища студентів, можна відзначити українського історика О. Л. Рябченко [13]. Окремі відомості про матеріальне становище викладачів і студентів подаються в монографії Е. Юінга [14].

У 1927 р. більшість вчителів заробляла приблизно вдвоє менше, ніж отримували до Першої Світової війни, в той час як доходи робочих помітно виросли. Однак саме з цього часу зарплати педагогічних працівників почали швидко зростати, робота вчителя поступово ставала престижною. Велику роль зіграла постанова РНК СРСР і ЦК ВКП(б) від 9 квітня 1936 р. «Про підвищення зарплати учителям та іншим шкільним робітникам». Заробітки в початковій школі до цього часу виросли і, залежно від регіону, становили від 250 до 300 крб., а в середньому – від 270 до 425 крб. Зарплата знижувалася на 10 %, якщо педагог не мав відповідної освіти, і збільшувалася на 10% за 25-річний стаж, а в окремих регіонах – на 50 %. Плата підвищувалася за додаткові уроки, прийом екзаменів і виконання адміністративних функцій. Учитель міської середньої школи з вищою педагогічною освітою і великим стажем роботи міг отримувати 500 крб. і більше, а найкращі радянські педагоги отримували до 900 крб. Це була солідна зарплата, тоді як робітник на будівництві отримував 400 крб., а прибиральниця – 50 крб. [14, с. 93, 94]

Значна частина студентів, котрі вступали до вищих навчальних закладів, вже займалися викладанням й мали педагогічний досвід. Так, Іван Галковський, котрий закінчив в 1940 р. Чернігівський учительський інститут і вступив на 3-й курс історичного факультету СумДПІ (заочний відділ), працював із вересня 1935 р. на посаді вчителя історії в неповній середній школі в с. Галка Талалаївського р-ну Чернігівської обл. [7, арк. 3,10,12] Студент Єфим Жук (1914 року народження) після закінчення в 1930 р. семирічної школи працював в колгоспі «Вільне життя», потім навчався на однорічних педагогічних курсах при Лохвицькому педтехнікумі. Із 1934 року працював класним керівником початкової школи, а з 1935 по 1937 р. – завідувачем початкової школи. У 1937-38 навчальному році вчився на Робітничому факультеті при СумДПІ [8, арк. 2], після

чого був зарахований на історичний факультет того ж ВНЗ [4, арк. 276]. Із вересня 1939 р. по вересень 1940 р. перебував на тимчасовій посаді лаборанта історичного кабінету з оплатою 225 крб. на місяць [5, арк. 52; 6, арк. 94]. Ганна Калашникова, котра була зарахована на заочний відділ історичного факультету, із 1939 навчального року працювала викладачем історії СРСР у Сумській школі підвищення кваліфікації колгоспних робітників, одержувала зарплату 750 крб. на місяць [9, арк. 2,3]. Для порівняння – декани історичного факультету І. І. Козирев (стаціонарний відділ) при повній ставці отримував в 1940 р. як викладач зарплатню в 600 крб., А. О. Зубченко (заочний відділ) – 500 крб. [6, арк. 158, 159].

У кінці 30-х рр. ХХ ст. стипендія мала прогресивний характер і зростала із кожним курсом. Студенти 1-го курсу отримували стипендію в розмірі 130 крб., 2-го курсу – 150 крб., 3-го і 4-го – 175 і 200 крб. [3, арк. 39 – 48 зв.] Діяла система штрафів, яка іноді доходила до абсурду. Студентці 4-го курсу фізико-математичного факультету т. Яцині була знижена стипендія на 10 крб. за невиконання наказу директора «на обов'язкове зняття верхнього одягу в кімнаті інституту» [2, арк. 70]. Були випадки, коли розмір стипендії знижувався на 50%. Для порівняння матеріальної спроможності стипендії варто зазначити, що в кінці 30-х середній розмір заробітної плати робітників складав 400 крб., однак реальне її значення було досить низьким. Так, зокрема, в 1937 р. витрати робочих на харчування складали 87 % від середньої зарплати [1, с. 181] і в подальші роки продовжували зростати.

Найважчим було становище дітей колгоспників. Так, студентка Ольга Маяка у вересні 1939 р., після закінчення 4-го курсу Робітфаку, була призначена на посаду секретаря історичного факультету з окладом 130 крб. на місяць, на якій пропрацювала місяць, а в кінці жовтня того ж року була зарахована на 1-й курс історичного факультету, здавши вступні іспити додаткового набору [5, арк. 52, 75, 90]. У березні 1940 р. вона вимушена була взяти річну відпустку, так як «не дозволяють матеріальні умови далі навчатися», але так і не повернулася із неї і 10 лютого 1941 р. була відрахована зі складу інституту «за неявку на заняття» [10, арк. 8, 10]. Частина студентів перевелася на заочний відділ за сімейними обставинами. У серпні 1940 р. студентка 3-го курсу історичного факультету А. П. Підпригора написала заяву із проханням надати

«довготермінову відпустку (до I/IX-1941 р.), бо через погані матеріальні й сімейні обставини я вчитися в цьому році не маю змоги». У листі від 14.07.1941 р. на ім'я директора СумПДІ А. П. Нукалова та сама студентка писала: «Я збиралася приїхати в Суми, щоб влаштуватися знову в стаціонарі інституту і продовжити вчитися. На жаль, нещастя, яке спіткало нашу країну, обірвало всі мої плани. Брат, на якого я покладала всі свої надії, на фронті. Сина знову немає на кого залишити. Тому дуже прошу вас передати мої документи в заочний відділ» [12, арк. 2, 3].

Положення студентства різко погіршилося після того, як постановою від 26.10.1940 р. була встановлена плата за навчання для старших класів школи (8, 9, 10) і для вищих навчальних закладів, починаючи із 1.09.1940 р. Замість отримання стипендії студенти мали платити 75 крб. за півроку (така сума вказується в квитанціях про сплату навчання в особових справах студентів). Велика кількість студентів була неспроможна сплатити за навчання і була відрахована. Наказом від 31 листопада 1940 р. зі складу інституту були відраховані через несплату грошей за навчання студенти-заочники (5 курсів): фізико-математичний факультет – 316 осіб (в т.ч. 137 з 1-го курсу), природничий факультет – 199 осіб, історичний факультет – 90 осіб (в т.ч. 78 із 1-го курсу) [6, арк. 264-266 зв.]. Відрахування продовжувалися й надалі. Так, через несплату коштів за навчання в травні 1941 р. був виключений вищезгаданий студент І. Галковський [7, арк. 17].

Кількість відрахованих за несплату навчання на стаціонарному відділі була на порядок меншою, оскільки частина студентів не була позбавлена стипендії. Наказом від 30 жовтня 1940 р. стипендія була призначена: по історичному факультету на 1-му курсі лише 2 студентам, на 2-му курсі 11, на 3-му 14, по природничому на 2-му курсі 2 студентам, на 3-му 4, на 4-му 12, по фізико-математичному на 1-му курсі 6, на 2-му 2, на 3-му 6, на 4-му 13, по 1-му курсі мовно-літературного факультету 7 студентам. Деякі студенти були звільнені від обов'язкової плати за навчання як «найбільш нужденні». Так, на 2-му курсі історичного факультету таких було двоє, на 3-му курсі – троє [6, арк. 214, 215]. Однак значна частина студентів стаціонарного відділу або була відрахована зі складу інституту, або перейшла на заочний відділ. Так, 1 листопада були відраховані за несплату навчання студенти 1-го курсу В. М. Панченко і 2-го курсу

М. З. Пісковець [6, арк. 222]. На заочний відділ був переведений студент 3-го курсу історичного факультету Костянтин Пачора, котрий у своїй заяві вказував причину: «так як матеріальне становище не дозволяє бути студентом стаціонарного відділу» [11, арк. 1]. У заяві від 28.10.1940 р. вищезгаданий Єфим Жук прохав «перевести мене на заочний відділ і рекомендувати на роботу в Сумській області», а в іншій заяві просив «рекомендувати на роботу в Західній Україні» [8, арк. 8, 10]. Для порівняння, станом на 20.09.1940 р. на 3-му курсі в групі «А» було 28 осіб, у групі «В» 29 осіб [6, арк. 123-132], тоді як в наказі від 5.11.1940 р. в групі «А» було вже 25 осіб і в групі «В» 19 осіб [6, арк. 234-237].

Отже, в кінці 30-х рр. ХХ ст. розмір стипендії не задовольняв потреб студентства, діяла система штрафів за найменші порушення. Введення обов'язкової плати за навчання для переважної більшості студентів різко погіршило їх матеріальне становище. Багато студентів були відраховані зі складу інституту або перевелися зі стаціонару на заочний відділ. Така ситуація значно знижувала кількість молоді, яка мала можливість отримати вчительську професію, й загалом призводила до зниження загальнокультурного рівня населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Валентинов Н. Новая экономическая политика и кризис партии после смерти Ленина / Н. Валентинов. – М.; Современник, 1991. – 367 с.
2. Державний архів Сумської області (далі – ДАСО). – ф. р-2817, оп. 1, спр. № 238.
3. ДАСО. – ф. р-2817, оп. 1, спр. № 248.
4. ДАСО. – ф. р-2817, оп. 1, спр. № 249.
5. ДАСО. – ф. р-2817, оп. 1, спр. № 251.
6. ДАСО. – ф. р-2817, оп. 1, спр. № 253.
7. ДАСО. – ф. р-2817, оп. 2, спр. № 1445.
8. ДАСО. – ф. р-2817, оп. 2, спр. № 1475.
9. ДАСО. – ф. р-2817, оп. 2, спр. № 1480.
10. ДАСО. – ф. р-2817, оп. 2, спр. № 1516.
11. ДАСО. – ф. р-2817, оп. 2, спр. № 1549.
12. ДАСО. – ф. р-2817, оп. 2, спр. № 1557.
13. Рябченко О. Л. Житлові умови студентів Радянської України у 1920-1930 рр. / Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя: ЗНУ, 2013. – Вип. XXXVI. С. 134-140.

14. Юинг Е.Т. Учителя эпохи сталинизма: власть, политика и жизнь школы в 1930 гг. / Е.Т. Юинг [пер. с англ. Д.А. Благова]. – М.: РОССПЭН; Фонд «Президентский центр Б.Н. Ельцина», 2011. – 359 с.

УДК 37-022.218

Яценко Ю. В.

*Навчально-науковий інститут
історії та філософії*

ПОЛІКУЛЬТУРНА ОСВІТА: ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ

У статті проаналізовано підходи до визначення сутності полікультурної освіти. Встановлено основні її функції та принципи. Сутність полікультурної освіти базується на соціокультурній ідентифікації особистості та освоєнні системи понять і уявлень про полікультурне середовище.

Ключові слова: полікультурна освіта, сутність, принципи, полікультуралізм.

Актуальність. Інтенсивний розвиток процесу глобалізації, який відбувається на даному етапі становлення людства, вносить свої корективи в розвиток міжкультурної комунікації. Тому саме полікультурна освіта сьогодні є фундаментом національної державної освіти, і саме її впровадження сприяє формуванню людей нового національного мислення.

Українське суспільство сьогодення являється полікультурним, адже воно об'єднує в собі людей різної національної приналежності з усіма можливими формами взаємодії та взаємовпливів. Його полікультурність зумовлюється багатоманітністю в національній, мовній, конфесійній та політичній сферах. Саме така багатоманітність зумовлює необхідність вивчення як національної культури народів, які живуть на території України, так і світової культури загалом.

Особливої гостроти й актуальності сьогодні набуває проблема виховання особистості, готової до активної міжкультурної взаємодії, готової протистояти будь-яким проявам расизму, ксенофобії і нетерпимості до людських відмінностей.

Аналіз останніх досліджень. Серед українських науковців окремі аспекти полікультурної освіти досліджували Р. Агадулін, І. Бех, О. Грива, О. Гуренко, М. Лещенко, О. Мілютіна, Н. Міропольська, О. Сухомлинська, Н. Якса та ін.

Наукові дослідження полікультурної освіти в зарубіжній педагогіці містять багатоаспектні напрями – націоналізація для багатоетнічного громадянства; іммігранти та мова; діти й освіта мігрантів, викладачі в групах меншин; культурні цінності студентів – представників меншин; імміграція та інтеграція. Полікультурні дослідження здійснюються вченими Канади, Великої Британії, Австралії, Азії, Африки, Росії, що надає проблемі значення міжнародного масштабу (Дж. Бенкс, Ж. Гей, М. Гібсон, К. Грант, С. Ніето (США), Д. Гілборн, Дж. Уайт, Дж. Хартлі (Велика Британія), М. Вайнберг, В. Міттер, Т. Рюлькер, Дж. Хофф (Німеччина), П. Фрере (Бразилія); М. Хінт (Прибалтика), Р. Сингх (Індія); І. Синагатулін, Л. Супрунова (Росія); Г. Гахокідзе (Грузія); Х. Хамбер (Швеція); К. Мудлі (Канада); Лі Тхан Кхої, К. Осаджима (Японія); Дж. Адлер, М. Асанте (Африка); М. Калантіс, Б. Коуп (Австралія) та інші).

Мета статті – визначити суть полікультурної освіти, її функції та принципи.

Виклад основного матеріалу. Розвиток глобалізації, світової інтеграції та експансії масової культури виражає гостру необхідність збереження етнічної багатоманітності та самобутності кожної із націй. Впровадження полікультурності в школах, як освітньої політики і практики, набувало різноманітних форм у різних країнах завдяки варіативним історичним, економічним, ідеологічним чинникам. Сьогодні існує велика кількість думок та суджень, що стосуються концептуального обґрунтування полікультурної освіти. Але вони відрізняються між собою залежно від соціальних, економічних, політичних умов тієї чи іншої країни.

Термін «полікультурна освіта» виникає наприкінці ХХ століття. Перше його визначення було зроблено в Міжнародному педагогічному словнику, виданому в Лондоні у 1977 році. Він визначав полікультурну освіту як відображення ідеалів культурного плюралізму у сфері освіти. У 90-х роках ХХ століття в Міжнародній енциклопедії було подано ще одне визначення даного терміну. Полікультурна освіта визначалась нею як педагогічний процес, у якому подано дві й більше культури, які відрізняються за мовою, етнічною, національною або расовою ознакою [1, с. 72].

Одним із основоположників теорії полікультурної освіти прийнято вважати американського педагога Джеймса Бенкса. Свою теорію полікультурної освіти

він запровадив у 1971 році. На його думку, американська культура являється універсальною, здатною єднати всіх американців незалежно від їхнього походження. В основі такої культури лежать ідеали та цінності, які відображають в собі всю суть американської культури. Ідеалом для Джеймса Бенкса є відкрите демократичне суспільство, яке змогло б забезпечити рівність для представників різних етнічних, культурних і соціальних груп. Таке суспільство надавало би змогу його громадянам зберігати свою культурну ідентичність, ефективно і толерантно взаємодіяти з іншими культурами.

Однак, незважаючи на те, що проблема полікультурної освіти сьогодні набуває особливої гостроти, а розробка її основних принципів і окремих аспектів у світовій педагогічній системі є необхідністю для суспільства, до сьогодні так і не вдалося сформулювати загальної концепції полікультурної освіти. Намагаючись зробити загальний аналіз напрацюванням у даній сфері, Саніна Драгоевич дійшов висновку, що сьогодні існують, як мінімум, чотири основних концепції полікультурної освіти:

1) Власне мультикультуральна освіта, в основі якої лежать не мультикультурний обмін та взаємовплив, а максимально можливе збереження існуючих в загальносвітових межах етнічних спільнот.

2) Ітеркультуральна освіта, яка передбачає формування і підтримку активного, продуктивного та позитивного за своїм значенням діалогу культур, що здатний привести до їх взаєморозуміння та взаємозбагачення.

3) Транскультуральна освіта, що спрямована на загальноціннісну систему, формування якої відбувається на транснаціональному рівні.

4) Культурплюралістична освіта, яка ґрунтується на принципах поваги та підтримки усіх існуючих у суспільстві культурних потреб та способів життя (не лише культур етнічних, мовних, релігійних, а й регіональних, корпоративних, статевих тощо).

Кожна з цих концепцій, незважаючи на свої благородні наміри, так і не змогла повною мірою здійснити реалізацію поставленої перед ними мети, яка полягала в реалізації архіважливої формули сучасності: «єдність світу та розмаїття культур» [4]. Це зумовлено тим, що багато в чому успішна її реалізація

залежить від того, наскільки вдало формується баланс між полюсами цієї формули, що досягти майже не можливо.

Важливе значення для теоретичного підґрунтя полікультурної освіти сьогодні має комунікативна концепція культури М. Бахтіна. Вона розкриває домінуючу роль міжособистісного діалогу культур для формування та розвитку суспільної свідомості, духовного світу. Саме тому більшість дослідників розглядають полікультурність через цю концепцію.

Метою полікультурного виховання є виховання такої особи, яка буде здатною до активної життєдіяльності в багатокультурному середовищі. Вона повинна бути всесторонньо розвиненою і мати високі ідеали, поважати як свою, так і культури представників інших етнічних груп. Підходи науковців до визначення полікультурної освіти відображено в таблиці 1[4].

Таблиця 1.

Підходи до визначення полікультурної освіти

Під-хід	Концепції	Автори	Мета полікультурної освіти	Провідні ідеї
Аккультураційний підхід	1. Багатоетнічне утворення	У.Боос- Нюнніг, У.Зандфукс	Створення, утвердження і розвиток гармонії у відносинах між членами різних етнічних груп; вивчення традицій рідної культури, процесу переробки цих традицій в рамках нової культури, надання допомоги і підтримки представникам контактуючих культур, виховання взаємної відкритості, інтересу і терпимості.	Орієнтація на культуру переселенців; ідеї вільного вибору і трансцендентальності сприйняття людини людиною
	2. Бікультурність освіти	В.Фтенакіс та ін.	Засвоєння сформованих в сім'ї цінностей і норм поведінки на емоційному та когнітивному рівні, розвиток здатності виділяти і критично осмислювати цінності кожної культури, а також формувати свою власну культурну ідентичність.	Становлення «Білінгвальної бікультурності» ідентичності; постійне порівняння двох культур.

Діалоговий підхід	1. Концепція «діалогу культур»	Т.Менська, Г.Дмитрієв та ін.	Залучення до різних культур що дозволяє тісно взаємодіяти з представниками різних країн і народів інтегруватися у світовий та загальноєвропейський культурноосвітній простір.	Ідеї відкритості, діалогу культур, культурного плюралізму
	2. Діяльнісна	Є.Тарасов, Ю.Сорокін	Виховання в дусі миру, дозвіл міжкультурних конфліктів.	Ідея визнання індивідуальних відмінностей кожної особистості, ідея «переформулювання» чужої культури в термінах свого лінгвокультурного досвіду.
	3. Концепція мульти-перспективної освіти.	Х.Гепферт, У.Шмідт	Розвиток здатності до міжкультурної комунікації, формування уявлення про те що відбувається у світі.	Ідея подолання тривалої монокультурної орієнтації, ідея переорієнтації процесу навчання від історії події до соціальної.
Соціально-психологічний підхід	1. Концепція антирасистського виховання	К.Муллард, П.Каррінгтон, М.Коул, С.Троун	Формування активної позиції по відношенню до нерівності, розвиток здатності критично сприймати стереотипи, пов'язані з іншими людьми і їх культурами.	Теорія структури суспільства, ідеї рівності та справедливості.
	2. Концепція «культурних відмінностей»	С.Гайтанідес, П.Бордье, А.Меммі, Б.Хакль	Розвиток терпимості по відношенню до чужого способу життя, поваги чужих культур, іншого способу мислення, інтеграції елементів інших культур у власну систему мислення	Ідеї про відмінності в культурному образі людини та їх вплив на емоційну сферу людини.
	3. Концепція соціального навчання	Х.Ессінгер, І.Граф, Р.Шміт	Розвиток емпатії, солідарності, здатності вирішувати конфлікти.	Теорія соціального виховання

Полікультурна освіта передбачає за своєю суттю формування в етнічних культурах таких цінностей, які б мали загальнолюдське значення, сприяли встановленню добросусідського співробітництва на міжособистісних, державних

і міжнародних рівнях. Таке бачення полікультурної освіти базується на основі принципу взаємодії та взаємовпливу, що знайшов відображення в документі ЮНЕСКО «Декларація Мехіко з політики в галузі культури».

До педагогічних принципів полікультурної освіти відносять:

- виховання людської гідності й високих моральних якостей;
- виховання для співіснування із соціальними групами різних рас, релігій, етносів;
- виховання толерантності, готовності до взаємного співробітництва;
- усунення протиріч між системами й нормами виховання й навчання домінуючих націй і етнічних меншин;
- формування уявлень про різноманіття культур і їх взаємозв'язки;
- усвідомлення важливості культурного різноманіття для самореалізації особистості;
- виховання позитивного ставлення до культурних розходжень;
- розвиток умінь і навичок взаємодії носіїв різних культур на основі толерантності й взаєморозуміння [5, с.80].

Полікультурна освіта залучає молоде покоління до рідної та світової культури. А оскільки культура нерозривно пов'язана зі змінами, які відбуваються, – політичними, географічними, кліматичними, мовними, то поняття полікультурності набуває ширшого значення. Це передбачає не просто вивчення культури однієї нації іншою, формуванню толерантного ставлення однієї народності до всіх інших, шанобливе ставлення до інших віросповідань, а, в значно більшому відношенні – високий рівень розвитку суспільства – науковий, технічний, соціально-психологічний тощо. Сьогодні найважливішим елементом полікультурної освіти є білінгвальне навчання. Воно передбачає використання іноземної мови як засобу досягнення спеціальних знань та культури інших народів, сприяє усвідомленню людьми своєї приналежності не просто до певної країни, а й до людської цивілізації загалом. Педагогіка розглядає білінгвізм в контексті навчального процесу, її цікавить можливість розуміння світу спеціальних знань засобами іноземної мови, вплив білінгвізму на загальний рівень освіченості.

Висновки. Проводячи аналіз різних підходів до визначення цілей та концептуальних ідей полікультурної освіти, робимо висновок, що сутністю полікультурної освіти є формування та подальший розвиток особистості, яка буде здатна до активної життєдіяльності у полікультурному середовищі. Вона повинна бути всесвітньо розвиненою та мати високі етичні ідеали, шанувати не тільки свою, але й інші культури. А тому, можна сказати, що полікультурна освіта ґрунтується на етично-культурних цінностях, які мають загальнолюдське значення, що забезпечує розвиток особистості, сприяє встановленню добросусідського співробітництва на міжособистісних, державних і міжнародних рівнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абібулаєва Г. С. Деякі аспекти полікультурної освіти/ Г. С. Абібулаєва // Педагогіка і психологія . – 2006. – №1. – С. 75-84.
2. Болгаріна В. Культура і полікультурна освіта / В. Болгаріна, І. Лощенова // Шлях освіти. – 2002. – №2. – С.3-6.
3. Джуринский А. Н. Поликультурное воспитание: сущность и перспективы развития / А. Н. Джуринский // Педагогика. – 2002. – № 10. – С. 93-96.
4. Сива Ю. В. Аналіз основних підходів та провідних концептуальних ідей до визначення суті полікультурної освіти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://knowledge.allbest.ru/pedagogics/2c0b65635a2ac68b4c43a89521216c27_0.html.
5. ЮНЕСКО «Декларація Мехіко з політики в галузі культури» // Культура. – №3. – 1984. – С. 75-84.

РОЗДІЛ VI

СТУДЕНТСЬКІ ЕСЕ ЯК ТВОРЧИЙ РЕЗУЛЬТАТ УЧАСТІ У ПРОЕКТІ «МІЙ МАКАРЕНКО»

ПЕРЕДМОВА

Формування загальнопедагогічних компетенцій сучасних учителів акцентує увагу на набутті професійних умінь, які передбачають серед іншого використання різноманітних методів і стратегій навчання та викладання; керівництво і підтримку самостійного навчання учнів; стимулювання соціоемоційного і морального розвитку школярів, їх мультикультурних очікувань і розумінь. Значний потенціал у набутті майбутніми педагогами зазначених умінь мають освітньо-навчальні проекти. Серед них проекти історико-педагогічного спрямування, на нашу думку, надають широкі фахові можливості: від формування окремих педагогічних компетенцій до формування педагогічної свідомості.

У СумДПУ імені А.С. Макаренка навчально-освітні проекти з історії педагогіки стали традиційними. Цього навчального року в рамках святкування 130-річниці від дня народження А. С. Макаренка серед студентів університету була реалізована програма, заходи якої передбачали і проведення освітньо-навчального проекту «Мій Макаренко». Участь у проекті взяли студенти з Навчально-наукового інституту педагогіки і психології, Навчально-наукового інституту культури і мистецтв, Навчально-наукового інституту історії та філософії, факультету іноземної та слов'янської філології. Суть проекту передбачала ознайомлення з текстом «Педагогічної поеми» та визначення й формулювання власних емоцій, відчуттів, вражень від прочитаного. Студенти оформили такий вид індивідуальної рефлексії у вигляді есе. Його форма, як ми вважаємо, є найбільш прийнятною для висловлення у вільній, індивідуально-авторській манері власної точки зору й аргументів на її користь. Есе студентів-переможців проекту «Мій Макаренко» й уклали даний розділ.

Керівник проекту, к.п.н., доцент кафедри педагогіки Н. Г. Осьмук

Аніщенко М.

*Навчально-науковий інститут
культури і мистецтв***КОЖЕН ПОВИНЕН ВІДПОВІДАТИ ЗА СВОЇ ВЧИНКИ
(ЗА ГЛАВОЮ 5 «СПРАВИ ДЕРЖАВНОГО ЗНАЧЕННЯ»)**

А. С. Макаренко – видатний педагог, якому належить велика кількість наукових та педагогічних праць. Працюючи та досліджуючи в колонії виховний і навчальний процес, він відкрив багато закономірностей взаємодії педагога та учнів, які намагався передати в своїх працях. «Педагогічна поема» належить до тих творів, які можуть вплинути на формування педагогічних навиків, закласти фундаментальні уявлення про методи, принципи, засоби роботи з дітьми, показати можливі моделі спілкування з вихованцями з метою їх ефективного навчання та виховання.

Особисто на мене велике враження склала глава 5 «Справи державного значення». У ній автор розкриває ставлення вихованців до життя в колонії та суспільної активності. З самого початку А.С. Макаренко розповідає про те, що хлопцям було байдуже, чим живе колонія, кожен піклувався про свої справи, проте низка подій змусила їх згуртуватися навколо спільної справи. Події розгортаються взимку та відбуваються протягом декількох років, що дає можливість легко прослідкувати зміни в поведінці колоністів.

Для кращого розуміння розглянемо сюжет п'ятої глави. Взимку на великій дорозі на Харків злочинці часто грабували людей і постраждалі приходили до колонії й жалілися, після чого вихованці разом з працівниками формували групи та йшли на пошуки злочинців. Одного разу такий похід став вдалим і хлопцям вдалося спіймати одного грабіжника, а через деякий час поліція розшукала всіх його подільників. Хлопці отримали свою першу подяку. Можливо саме вона стала тим зернятком, яке спричинило до росту їх згуртованості заради спільної справи – допомогти іншим та захисту спокою в колонії та навколо неї.

Далі події розгортаються наступним чином: підвода, повертаючись до колонії з провізією для колоністів, потрапляє в засідку, і хоча цінних речей злочинці не знайшли, вони завдали шкоди працівникам. Після цього випадку

було прийнято рішення завжди виходити на зустріч підводі й зустрічати її. Хлопці з великим захопленням у морозні зимові вечори виходили з вихователями на дорогу та оберігали безпеку не лише своєї підводи, а й всіх людей, які прямували цією дорогою. Дуже зворушливим є те, що діти з великою відвагою і відповідальністю ставилися до своїх обов'язків оберігати безпеку на дорозі. Часто прочісуючи ліс, вони знаходили сліди різних злочинів, проте у них це викликало ще більше захоплення своїм заняттям. Деякі працівники боялися, що колонію можуть пограбувати, а хлопці завжди були впевнені в своїх силах і готовності захистити свій дім від непроханих гостей.

Через два роки колоністам, враховуючи їх досягнення на дорозі, запропонували оберігати ліс від розкрадання. Така пропозиція мала передусім вигоди для колонії, тому А.С. Макаренко разом зі своїми вихованцями почали спостерігати за лісом.

Одного разу хлопці вночі почули, що йде вирубка лісу і, покличавши вихователя, пішли шукати порушника порядку. Вони проявили неабияку майстерність і відвагу під час затримання, що, на мою думку, варто великої поваги. Проте автор зосереджує увагу на тому, що за час своєї згуртованої роботи хлопці відповідально почали ставитися до своїх обов'язків і підтримувати встановлений порядок, і навіть коли правопорушник благав його відпустити, діти дали зрозуміти, що так робити не можна і кожен повинен нести відповідальність за свої вчинки. Вони спостерігали, як вчитель складає акт і підтримували повністю його дії, засуджуючи поведінку затриманого. Як на мене, таку стійку життєву позицію у них сформував їх вихователь, оскільки постійно сам подавав такий приклад і відстоював лише ту сторону, яка була дійсно правильною.

В усі часи важко знайти людей, які не піддавалися б на вмовляння інших і відстоювали свою позицію до кінця, захищаючи державні інтереси. Такі люди завжди викликають повагу та є прикладом для наслідування. Як бачимо у творі, за тривалий час хлопці почали переймати поведінку свого наставника та турбуватися не лише про себе, а й про оточуючих, приносити користь не лише суспільству, а й державі, виконуючи таку державну справу, як охорона лісу. А для цього необхідно мати неабиякий хист і педагогічний талант.

Бовкун М.О.

Факультет іноземної мови
та слов'янської філології

РОЛЬ ТЕАТРУ У ЖИТТІ КОЛОНІСТІВ (НА ОСНОВІ ГЛАВИ «ТЕАТР» «ПЕДАГОГІЧНОЇ ПОЕМИ» А. С. МАКАРЕНКА)

Серед різноманітних форм навчання і виховання дітей особливе місце посідає театр і театралізовані ігри. Театр – один із найбільш доступних видів діяльності, який дозволяє вирішувати багато проблем педагогіки і психології, пов'язані з моральним і художнім вихованням, розвитком уяви, самостійності, ініціативності і. т. д.

Так, після переїзду до нової колонії, учні довгими зимовими вечорами *«майже весь вільний час приносили в жертву театрові»*. *«У другій колонії ми вибороли справжній театр»*. Всі були в захваті, адже дістали у цілковите розпорядження сарай млина. Це і був театр, про який заговорили по всьому окрузі.

У театрі можна було розмістити до шестисот осіб. Значення драмгуртка дуже зростало, зростали й вимоги до нього, як щодо оформлення споруди, так і щодо постановки цілого дійства.

Серед головних незручностей, які спіткали колоністів, був холод, хоча й поставили грубу, але стелі не було, а дах залізний без будь-якої підшивки. Усі внутрішні роботи по перетворюванню сараю у театр робили самі колоністи з трепетом і захопленням. Як згадував А. Макаренко: *«Сцену ми збудували справжню: простору, високу, із складною системою лаштунків, з суфлерською будкою»*. Була зроблена кімната для акторів, де вони одягались, гримувались і грілись, адже вони виступали без верхнього одягу, а тепло на сцену зовсім не доходило. Такі тяжкі умови не змогли підірвати ентузіазм учасників.

Театральна діяльність розгорнулася швидко протягом трьох зим. За зимовий сезон ставили близько сорока п'єс, ставили серйозні великі п'єси на чотири, п'ять дій. Це були унікальні вистави, над якими проводилася клопітка робота не тільки акторів, але й людей, які були відповідальні за одяг, реквізити, декорації.

Слава про театр рознеслась за межі Гончарівки. На вистави приходили дивитись селяни з Пирогівки, Грабилівки, Бабичівки, Гонців, Ваців, Сторожового,

з Волових, Чумацьких, Озерських хуторів, робітники з приміських селищ, залізничники з вокзалу та паровозного заводу, скоро почали приїжджати «міські люди».

Щосуботи приїжджали на возах глядачі і близько знайомилися з колонією, їх можна було побачити і в кімнатах, і в їдальні. Спілкуванням з колоністами не гордували, залюбки підтримували з ними розмову, часто пригощали і обмінювались досвідом. Суспільство перестало їх вважати злочинцями, а ставилося як до звичайних дітей.

Витрати на театральні постановки були великі, в місяць йшло близько 200 карбованців, але грошей за виставу ніколи не брали. Спочатку вхід був вільний, але коли охочих подивитися не вміщалося у залі, то вирішили розподіляти вхідні квитки між сільрадами і комсомольськими осередками. Квитки розподіляли з розумом, бо ці видовища не були націлені на комерційне збагачення колонії, а несли моральне і розважальне значення.

«Ми враз побачили, що театр – це не наша розвага або забавка, але наш обов'язок». Колоністів нараховувалось близько 80 і кожен був задіяний у певному загоні, зведені з «А» – артисти, «П» – публіка, «О» – одяг, «Д» – декорації, та інші.

Щосуботи була прем'єра. Показувати двічі одну й ту саму п'єсу було не допустимо для самих учнів. На розучування п'єси відводився один тиждень. Вчити ролі було ніколи, поряд з театром виконували звичайну колоністську роботу, ходили в школу і вчили уроки, тому почали грати під суфлера. Репетиції були щовечора до другої години, а в суботу заморені актори тягали столи і прибивали декорації.

Актори були надзвичайно віддані своїй справі і винахідливі. У п'єсі «Бунт машин» Карабанов цілу годину стояв голий, лише з пов'язкою на стегнах у лютому місяці у тридцятиградусний мороз, за що обморозив собі пальці, але виступом був задоволений. У п'єсі «Товариш Семивзводний» не змогли знайти необхідну статую, але коли завіса піднялася, то на подив самого Макаренка статуя стояла. Це був обмазаний в крейду Шелапутін. У п'єсі «Азеф» була сцена з вибухом, яку колоністи відмовились прибирати і винайшли як зробити її правдоподібною: *«за лаштунками поставлено кілька порожніх бочок, біля кожної бочки стоїть колоніст з двостволкою, зарядженою приблизно на*

мамонта. З другого боку сцени на підлозі розкладено шматки скла, над кожним шматком – колоніст із цеглиною. З третього боку, проти входів на сцену, сидить півдесятка хлопців, перед ними горять свічки, а в руках у них пляшки з якоюсь рідиною (гас)».

На мою думку, завдяки театру значно поліпшилась мова колоністів і розширилися обрії. Учні засвоювали багатство рідної мови, її виражальні засоби. Багато акторів не вміли ходити по сцені, тому їм доводилося вивчати всі рухи, погляди, повороти.

Краще засвоювали зміст твору, логіку і послідовність подій, їх розвиток і причину. Підготовка до театральних вистав дала змогу познайомитись з термінологією і елементарними поняттями як театального мистецтва, так і суспільного, літературного, морального характеру.

Круг спілкування збільшився. Життя на сцені принесло розуміння відповідальності, учні відчули свою значимість. Антон Семенович враховував індивідуальні можливості своїх вихованців, що значно зблизило їх, давав можливість вирішувати різні проблеми, проявляти ініціативу, заохочував до роботи, долучав до культурного життя. На сцені ніхто не міг сказати, що в цих дітей є проблеми з законом, вони були повноцінними членами суспільства.

Бугрим А.

*Природничо-географічний
факультет*

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ ПЕДАГОГА А.С МАКАРЕНКА (ЗА ГЛАВАМИ «БЕЗСЛАВНИЙ ПОЧАТОК КОЛОНІЇ ГОРЬКОГО» ТА «ЕПІЛОГ»)

«Майстерність – це те, чого можна домогтися, і як можуть бути відомі майстер-токарь, прекрасний майстер-лікар, так повинен і може бути прекрасним майстром педагог ...»

А.С. Макаренко

А. С. Макаренко першим розглянув в повному обсязі питання про майстерність у педагогіці. Секрет педагогічної майстерності, на думку педагога, полягає в знанні особливостей педагогічного процесу, умінні його побудувати і

надати йому руху. Прояв полягає в успішному вирішенні професійно-педагогічних завдань та високому рівні організації навчально-виховного процесу. «Треба, щоби педагогіка оволоділа засобами впливу, які були б настільки універсальні та могутні, що коли наш вихованець зустрине погані впливи, навіть найсильніші, вони б нівелювалися і ліквідувалися вашим виховним впливом». Майстерність полягає в здатності та вмінні зазирнути в себе, оцінити свої дії, стосунки з людьми, пізнати свій внутрішній світ, зрозуміти себе і разом з цим – в умінні бачити і розуміти те, як до тебе ставляться інші люди, як вони тебе розуміють. Тому оволодіння педагогічною майстерністю доступне кожному педагогу, якщо він працює над собою, оскільки основою її формування є передусім практичний досвід. Майстерність виявляється в діяльності, але не зводиться тільки до неї. Її не можна обмежити високим рівнем розвитку спеціальних умінь. Педагог-майстер досягає високих результатів професійної діяльності, володіє індивідуальним стилем роботи, реалізує свій творчий потенціал за рахунок знання психології вихованців і умілого конструювання педагогічного процесу. «Вихователь повинен вміти організовувати, ходити, жартувати, бути веселим, сердитим, вести себе так, щоб кожний рух його виховував».

Вершиною педагогічної майстерності А. С. Макаренка є його «Педагогічна поема». Секрет вічної молодості поеми полягає в глибокому проникненні автора в соціальні проблеми свого часу, у діяльній любові до дітей, у сміливій постановці питання про стиль, тон, організаційні форми й засоби радянського виховання.

Захоплюючим є переживання педагога у першій главі, щодо власного ставлення до дій вихованців, їх манер поведінки у колективі та з вихователями. Яскравим прикладом є розмови з Каліною Івановичем, якому один з вихованців неввічливо відповів на його прохання. З тексту ми бачимо основні особливості ввічливого педагогічного спілкування, дотримання педагогічного такту в ситуації, яка виникла. З точки зору дотримання педагогічного такту – сама манера спілкування А. С. Макаренка – на обурення та різкі репліки Каліни Івановича педагог відповідає стримано і намагається заспокоїти колегу, налаштувати на доброзичливу атмосферу спілкування.

Також мене вразила позиція А. С. Макаренка щодо потреб реформування освіти, виведення її на новий рівень. Педагог відстоював свою власну позицію, хоча всі навколо не розуміли, що освіта не стоїть на місці і має змінюватись. Яскравим прикладам цього є репліка «що це не ті колонії малолітніх злочинців, які були до революції – тепер нові люди, які пережили нові обставини (зміни у політичній структурі, системи побудови суспільного життя) і для них потрібно будувати».

Виховання людини має базуватись на сумісній діяльності вихователя (який хоче навчатися та постійно вдосконалюватися) і діяльності учнів (вихованців, які мають хотіти прислухатися, звичайно, проявляти власну активність і власну позицію у ставленні до навчання). У перших главах першої частини «Педагогічної поеми» описуються ситуації, коли вихованці навпаки демонструють песимістичне ставлення до процесу виховання, а тим паче до вчителя. Яскраво вищеозначений момент видно в епізоді – коли дорогу до корпусу колонії замело снігом і його треба було розчищати. А.С. Макаренко просить допомоги в хлопців, а ті відмахуються від роботи і йдуть геть. Відомий педагог не навідає на них з повчальними розмовами, не робить зауважень – лише власним досвідом він спонукає хлопців задуматись і допомогти у виконанні роботи.

Отже, прочитавши «Педагогічну поему» А.С. Макаренка, я зрозуміла і захопилась стилем та манерою спілкування педагога, його ставленням та його педагогічними рішеннями по відношенню до вихованців, принципами та методами роботи на посаді, вміння розв'язувати конфліктні ситуації, створювати позитивну атмосферу.

Великодна К. П.

Навчально-науковий інститут

педагогіки і психології

СИЛА ЛЮДИНИ В КОЛЕКТИВІ (ЗА ГЛАВОЮ «ТРИУМФАЛЬНА СІЯЛКА»)

Не боятися труднощів і не шукати найлегших шляхів у житті – дуже благородно. Але перш ніж відважитися на вибір шляху, пов'язаного з ризиком і небезпеками, необхідно серйозно все зважити. Будь-які труднощі повинні бути виправданими, і кожен шлях має до чогось привести. Саме з такими труднощами

в колонії імені Горького зіткнувся Антон Семенович Макаренко. Цей складний і тернистий шлях перевиховання дітей описаний в одному з найвидатніших творів минулого століття, в одній з «перлин» літератури – «Педагогічній поемі». А. Макаренко в цьому випадку зміг все подолати і виховати справжніх людей.

Великий педагог говорив: «Тільки той, хто в дитинстві втратив сім'ю, хто не взяв з собою ніякого запасу тепла, той добре знає, як іноді холодно стає в світі, тільки той розуміє, як це дорого коштує – турбота і ласка дорослої людини, людини – багатой і щедрої серцем». Навіть аналізуючи лише цей вислів, можна відчувати сильні переживання за нещасні дитячі душі, велику любов до дітей, відданість педагогічній справі. Педагог добре розумів, як дитина прагне турботи та підтримки, тому і сам намагався допомагати дітям, вказувати на огріхи та хвалити за досягнення.

«Педагогічна поема» Антона Макаренка є одночасно практичним посібником з виховання повноцінного громадянина суспільства і яскравим літературним твором. Події, що описуються в романі, автобіографічні, а герої носять реальні імена, у тому числі сам автор. Ключовою в педагогічній системі педагога є ідея виховання особистості дитини через колектив. Утвердженню даної ідеї, власне, присвячена «Педагогічна поема». «Поема» розповідає, як у дитячій колонії, створеній в перші роки після громадянської війни, відбувалося формування «теперішньої людини» із числа безпритульних, дрібних злодіїв, людей, покалічених важкими й жорстокими умовами громадянської війни.

Одним з найцікавіших розділів поеми для мене є «Тріумфальна сіялка». Події в розділі розвиваються навколо ситуації із земельною ділянкою, коли колоністи не могли засіяти землю в маєтку поміщиків Трепке, законно їм передану. Завідуючий колонією в цій ситуації вчинив толерантно і водночас справедливо. Оскільки ті землі були засіяні жителями села Гончарівка, то відбирати насильно він їх не хотів, але й жити в старій колонії було вже незручно, колоністам елементарно не вистачало місця. Усе було більш-менш спокійно, але не довго. Одного дня колоністи поїхали обробляти землю і приїхали звідти наляканими і побитими. Згодом прийшов і голова села Лука Семенович з погрозами та з обвинуваченнями. І в цей момент мені дуже сподобались слова і дії самого Антона Семеновича. Він став «стіною» між селянами і колоністами. Він

наче батько захищав своїх дітей, з якими спочатку так складно знаходив спільну мову. А тут вже можна побачити прояв турботи і хвилювання за кожного окремо, і за колонію загалом. У тісному кабінеті всі чекали на вирішення цієї проблеми. Завкол також знав свою справу, не відступав від поставленої мети. І всі колоністи були налаштовані на позитивний кінець, а Задоров різко вдарив долонею по столу і сказав: «Залиште нас в спокої! Земля наша і з нами краще не зв'язуватись. На поле ми вас не пустимо. Нас 50 людей і ніхто не відступить від свого». У цей час вже добре проявляються ознаки згуртованості, підтримки колоністами один одного, тобто ознаки колективу, якого так довго і з неймовірними зусиллями намагався досягти Антон Макаренко. Спільними зусиллями вони змогли забрати землі колонії, в заміну на відібрану колоністами сіялку. І вже восени спільними зусиллями викладачів і колоністів поля були засіяні житом, а Калина Іванович з гордістю тикав палкою кудись на східну частину неба і говорив: «Потрібно нам чачавицю посіяти. Гарна річ – чачавиця».

Неймовірно приємно спостерігати за розвитком подій. Як великий педагог зміг виховати із неймовірно складних, покалічених життям дітей, людей з великої літери, добрих, вірних, справедливих та успішних. В успіхи цих дітей не вірив ніхто. Але педагог зумів втілити в них найкращі риси. Використовуючи при цьому різні методи, прийоми, зокрема з допомогою трудового виховання. Хоча, як відомо, навчити дитину з народження набагато простіше, ніж потім її переучити. Формування колективу дуже складна й клопітка справа. Вона потребує наполегливості і терпіння. Прояв колективізму в розділі «Тріумфальна сіялка» допоміг відновити дитячі права і відновити справедливість. Адже самотужки дуже важко все вирішувати. Інша справа – колектив. Люди, які тобі завжди допоможуть і підтримають, дадуть пораду, вкажуть правильний шлях.

Результати педагогічної діяльності Антона Макаренка, його переконання й блискучий таланти дотепер вірно служать школі, збагачують наше ідейне й творче життя. З часом все краще і краще помітна велич подвигу педагога-новатора. Такий досвід вимагав апробації часом. Час показав, що педагог дотепер учить нас масштабно мислити, відповідально та конкретно підходити до кожного педагогічного явища. Педагог не намагався приборкати некерованих дітей, а лише сформувати дитячий колектив, особистість людини нового часу.

Гавриленко А. В.

*Навчально-науковий інститут
культури і мистецтв*

**ПРОБЛЕМА АВТОРИТЕТУ І ДОВІРИ
У ВИХОВАННІ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ
(ЗА ГЛОВОЮ «ХОДІННЯ СЕМЕНА ПО МУКАХ»)**

Виховання підростаючого покоління – надзвичайно важливий процес, від якого залежить розвиток нашого суспільства. Я вважаю, що проблема авторитету і довіри відіграє ключову роль у цьому процесі. Адже вплив на особистість, який ґрунтується на чесному, правдивому житті, наповненому гуманізмом, любов'ю до дітей, відповідальністю за їх виховання, є необхідним чинником формування індивідуальності дитини. Суть педагогічного авторитету полягає в постійному розвитку педагогом у собі громадської, творчої, людської особистості, справжньої духовності та інтелігентності. Дитина авансує педагогові свої повагу, довіру, прихильність, зважаючи на природне припущення про високі якості його особистості. Кажуть, що авторитетним учитель стає не одразу. Для цього потрібно багато часу спілкуватися з учнями, виявляючи свої кращі риси та якості в різних галузях життя, а не тільки в суто професійній діяльності. Існує навіть думка, що педагог спочатку працює на авторитет, а потім авторитет працює на нього. Ця тема є актуальною, тому що саме авторитет і довіра – ті чинники, на яких базується успішний освітній та виховний процес.

Читаючи «Педагогічну поему» А. С. Макаренка, ми, студенти, відкриваємо для себе світ педагогіки крізь призму простих життєвих ситуацій, вчимося заглиблюватися в нетрі дитячої душі. Своє розуміння істинного авторитету А. С. Макаренка розкриває у двадцять четвертому розділі першої частини «Педагогічної поеми» під назвою «Ходіння Семена по муках».

Видатний педагог зазначає: «Є те, що ми називаємо високою кваліфікацією, впевнене й чітке знання, уміння, майстерність, золоті руки, небалакучість і цілковита відсутність фрази, постійна готовність працювати – ось, що захоплює дитину найбільше». Отже, для того, аби завоювати довіру

дитини, потрібно бути професіоналом у своїй галузі і просто вміти наполегливо працювати.

Безсумнівно, вчитель має бути освіченою, різносторонньо розвинутою людиною та володіти певними морально-духовними чеснотами. Він повинен мати співчутливе серце, вміти не лише зрозуміти чуже горе, але й прийти на допомогу нужденному, тому, хто потрапив у біду, а відтак він ніколи не буде стояти осторонь.

У серці педагога мають знайти місце такі прекрасні якості, як доброзичливість, милосердя й любов, вміння прощати. Йдеться про здатність не тримати зла на учнів за їх провини, помилки тощо. Одна з найважливіших рис педагога – вміння розуміти своїх учнів, їх переживання і страхи, підтримувати в усьому. Тому він повинен спостерігати та вивчати своїх вихованців, виявляти справжні мотиви їх вчинків.

На мою думку, мудрість А. С. Макаренка як вихователя яскраво виявляється в саме такій ситуації з поверненням до колонії Семена Карабанова, якого було відраховано за певні порушення. Колишній вихованець просить завідувача прийняти його до закладу знову. У відповідь Антон Семенович не тільки радо погоджується, а й доручає колоністу одержати у місті кошти для закладу. Чи були такі дії перевіркою? Скоріше за все, вони слугували прикладом загальнолюдської довіри. Хворобу недбальства та безвідповідальності педагог лікує за допомогою рівноправ'я, поваги і знову ж таки – довіри. Такі дії педагога є засобом встановлення його авторитету в непростому дитячому колективі.

Безсумнівно, вчитель здійснює вплив на учня, а отже і формує його особистість. Приклад Семена Карабанова є найбільш точним підтвердженням цих слів. А що ж було з Семеном далі? Прототип Семена Карабанова – Калабалін Семен Опанасович – після закінчення колонії імені М. Горького вступив на робітфак Харківського сільськогосподарського інституту. Пізніше повернувся до колонії, де працював вихователем. У тисяча дев'ятсот шістдесят дев'ятому році Семен Калабалін став заслуженим учителем РРСР. Особливо цікавим є той факт, що за час його педагогічної діяльності жоден із семи тисяч підопічних не потрапив до в'язниці. І до кінця життя А. С. Макаренка він підтримував з ним

дружні і ділові стосунки, а у подальшому – був одним із найпослідовніших і найактивніших пропагандистів спадщини свого наставника. Я переконана, що Семен з «Педагогічної поеми» міг би стати гарним агрономом, вченим або громадським діячем, проте він обрав професію педагога, бо вирішив продовжувати справу свого вчителя, який мав безсумнівно істинний авторитет в його очах.

Отже, вихователю, який користується авторитетом серед вихованців, немає потреби вдаватись до постійних вимог, зауважень, нотацій, а тим паче покарань. Діти добровільно підкоряються волі авторитетного вчителя, прислухаються до його порад, оцінок і побажань. А критерієм справжньої авторитетності можна вважати збереження позитивного ставлення учня до вчителя після закінчення навчально-виховного закладу. Яскравим прикладом цього є історія життя Семена Калабаліна. Як бачимо, колишній учасник кримінальних угруповань зміг стати вихователем з великої літери, врятувати від безодні тисячі дитячих доль, саме завдяки вчасному втручання авторитетного педагога та людини, яка виявила безмежну довіру до нього – А. С. Макаренка.

Глущенко А. О.

Навчально-науковий інститут

педагогіки і психології

ТЕАТР ЯК ОДИН ІЗ ГОЛОВНИХ ЗАСОБІВ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ»

(ЗА РОЗДІЛОМ «ТЕАТР»)

Антон Семенович Макаренко – це світоч як української, так і зарубіжної педагогіки, досвід якого й понині не втрачає своєї актуальності. У своїй педагогічній роботі виходив з такого положення: «Відповідальність перед дітьми – це відповідальність перед історією; сьогоднішні діти – це завтрашня історія, завтрашнє майбутнє людства, нашої великої справи». На думку А. С. Макаренка, педагогіка є найбільш діалектичною, рухливою, дуже складною і різноманітною наукою. Основними її характеристиками є діалектичне поєднання методики

навчання і методики виховання, єдність вивчення дитини та її виховання, єдність виховання дітей і організація їхнього життя, поєднання вивчення основ наук з продуктивною працею учнів, науково організована система всіх впливів, посилення уваги до дитячого колективу.

Видатний педагог-новатор А. С. Макаренко особливе місце відводив розвитку естетичного виховання й уважав, що воно є одним з найважливіших напрямів у процесі навчання й формування особистості. Провідним методом впливу у нього була праця, яка має виховне значення лише тоді, коли нерозривно пов'язана з моральним, естетичним та іншими аспектами виховання, тому що «...краса є функцією праці...». А робота принесе бажані для вихователя результати тоді, коли матиме творчий характер і буде осмисленою, доцільною.

Добре простежується проблема естетичного виховання у всесвітньо відомому художньому надбанні А. С. Макаренка «Педагогічній поемі». Одним із засобів культурного збагачення та розвитку молодого покоління став театр. Не випадково, що цілий розділ присвячений саме цьому культурному напрямку. Адже Антон Семенович Макаренко був активним пропагандистом мистецтва, талановитим організатором художнього виховання в дитячому колективі, володів здібностями і знаннями щодо різних видів мистецтва. Будучи учасником і режисером самодіяльного театру, він досконало оволодів основами театрального мистецтва, був майстром художнього слова. Здібності читця постійно використовував у педагогічній роботі, зокрема в умовах клубної діяльності своїх закладів. Наприклад, у методичному плані клубної роботи комуни ім. Ф. Е. Дзержинського А. С. Макаренко писав: «Вихователь, який використовує форму (гурток або групу), відповідає за досягнення мети гуртком». І далі: «Якщо ви вишиваєте килимок, то ліпше вишити хоч трошки краще, хоч би для цього вимагалось у двадцять п'ять разів більше праці. Те ж саме щодо вистави, концерту тощо. Ніколи не забувайте аксіоми: «Прагнення до краси міцно закладено природою в кожній людині, є найкращим важелем, яким можна повернути людину до культури... Краса – найпотужніший магніт, і

приваблює не тільки гарне обличчя або постать людини, але й гарний вчинок, гарна вистава, гарний концерт, вишивка... Цього не слід забувати, краще поставити один гарний концерт, ніж вісімнадцять таких, що відштовхують».

Погляди великого педагога на важливий виховний аспект мають яскраво виражену гуманістичну направленість. Думка про істинну красу людини, її життя і діяльність – основне в естетичній системі виховання А. С. Макаренка. Робота з естетичного виховання була не просто низкою заходів, вона пронизувала все життя дитячого колективу. Наприклад, залучення до мистецтва не обмежувалося діяльністю театру. Антон Семенович глибоко розумів, що естетичне задоволення і насолоду можна отримати не тільки від акторської гри. У будь-якому виді діяльності він учив бачити прекрасне в праці, дисципліні, у взаємовідносинах дітей, в одязі, в умінні культурно висловлюватися.

Найважливішою нагородою для педагога було утвердження себе у вихованцях. «Багато наших колоністів стали лікарями, педагогами, журналістами, артистами. І всім хорошим ми зобов'язані чудовому педагогу, мудрому нашому другу і батькові А. С. Макаренку. Світлий образ його залишився в пам'яті на все життя», – стверджував вихованець колонії О. М. Орісенко.

На мою думку, створення театрального гуртка на базі колонії стало необхідним кроком до світлого майбутнього учнів: насамперед це дозволило покращити стосунки в колективі, адже були задіяні абсолютно всі вихованці, тексти вистав дозволяли виправляти дефекти мови, розширювати свої знання з історії, географії, іноземної мови, театральні задатки переходили у професійну акторську діяльність. Отже, кожен учень у діяльності театру знаходив роботу відповідну до його здібностей: суфлер, актор, бутафор, відповідальний за обігрів приміщення, художник-декоратор, костюмер, художник афіш тощо. І в такій спільній радісній мистецькій атмосфері виправлялися негативні якості вихованців, згуртувався міцний і творчий колектив однодумців, у якому загальний поступальний рух був запорукою індивідуального творчого розвитку кожного члена комуні. Можна сказати, відбувалися метаморфози: перетворення маленьких розбишак у грамотних, розсудливих дорослих.

Диченко Л.

*Природничо-географічний
факультет*

**НОВІ ЦІННОСТІ ЖИТТЯ КОЛИШНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ
(ЗА ГЛАВАМИ «БЕЗСЛАВНИЙ ПОЧАТОК КОЛОНІЇ ІМЕНІ ГОРЬКОГО»,
«ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕРВИННИХ ПОТРЕБ»,
«ОПЕРАЦІЯ ВНУТРІШНЬОГО ХАРАКТЕРУ»)**

Насамперед «Педагогічна поема» Антона Семеновича Макаренка – це автобіографічний роман, в якому розповідається про шлях перетворення бандитів, злочинців, волоцюг у чесних, освічених та працьовитих людей. Як виявилось, цей шлях був складним і довгим.

4 грудня у колонію прибули перші вихованці: Задоров, Бурун, Волохов, Бендюк, Гуд і Таранец. З першого дня хлопці продемонстрували свій характер: «...Кажу їм: треба за водою їхати на озеро, а один там, такий – з зачіскою, вдягає чоботи і прямо мені в обличчя чоботом: «Ви бачите, швець пошив дуже тісні чоботи!». Ситуація дедалі ставала гіршою: уже через тиждень Бендюк був заарештований за вбивство.

Все, що відбувалося в перші місяці, не відповідало попередньому досвіду педагогів, які працювали у колонії. Вони намагались знайти підхід до вихованців, читаючи педагогічну літературу. Сам автор описав цей період так: «Перші місяці нашої колонії для мене і моїх товаришів були не тільки місяцями відчаю і безсилої напруги, – вони були ще й місяцями пошуків істини». Аналізуючи це, мені було не зрозуміло, чому вони не покинули цю справу? Як Антон Семенович намагався побачити в них майбутніх вихованих і порядних людей?

Колонія все більше ставала схожою на «злочинське кубло». Колоністи жили як їм хотілось, прослідковувався тон постійного знущання та хуліганства, вони не підтримували дисципліну, грубо вимагали їжу, розповідали непристойні анекдоти при вихователях, без дозволу ходили в місто, не хотіли працювати навіть заради власних потреб. Така поведінка свідчить про те, що вихованці не мали бажання змінюватися та йти на контакт з педагогами.

Епізод, коли Антон Семенович вдарив Задорова, став переломним. Логічним стає запитання: чому хлопці стали слухатись та допомагати? Мені

здається, що це був переломний момент, який допоміг вихованцям нарешті зрозуміти і частково визнати свою провину: «Ми не такі погані, Антон Семенович! Все буде добре. Ми розуміємо...»

Поступово збільшувалось число колоністів – їх налічувалось вже близько тридцяти, що призвело до проблеми нестачі їжі. А. С. Макаренко вирішував цю проблему, бігаючи по інстанціях, а колоністи крали рибу у селян з ятерів. Після здобуття Таранцем ятера (на словах – подарували родичі, а насправді, скоріш за всього, «запозичив» десь ще) він почав займатися промислом риби самостійно. Коли Таранець приніс рибу А. С. Макаренку, то в них відбулася цікава розмова, після якої хлопець зрозумів, що необхідно піклуватися не тільки про себе, а й про колектив. Пізніше у колонії з'являються наряди на ловлю риби.

Проблеми у колонії не закінчувались, крім проблем з їжею, ще додалися крадіжки. Почалось все з того, що хтось поцупив гроші в А. С. Макаренка. Такий вчинок загрожував педагогові, бо його могли звинуватити в привласненні і розтраті цих грошей. Врешті-решт сума була повернена, але ім'я злочинця не названо. Крадіжки продовжувались, але на цей раз – сало та цукерки. Калина Іванович докоряв – «У себе крадете». На це вони відповідали: «А що ми можемо зробити?».

На наступний день був вкрадений хомут. Починалося чергування вночі, під час одного із таких чергувань відбулася розмова А. С. Макаренка з Задоровим:

– А ось признайся, Задоров, що ти їх боїшся?

– Кого? Крадіїв? Звичайно, боюсь. Так не в тому справа, що боюсь, але ж погодьтесь, Антон Семенович, якось не годиться видавати.

– Так вас же грабують.

– Ну, чому ж мене? Нічого тут мого немає!

Були пропозиції найняти сторожів, але А. С. Макаренко відмовився, аргументуючи це тим, що колоністи самі повинні бути господарями в колонії. Костя Ветковський підтримував його: «Антон Семенович правий. Не можна сторожів! Зараз ми ще не розуміємо, а скоро зрозуміємо все, що в колонії красти не можна. Та й зараз вже багато хто розуміє. Ось ми скоро самі почнемо стерегти. Правда, Бурун? – несподівано він звернувся до Буруна».

Ці події завершилися обкраданням бабусі-економки. Але те, що вихованці крадуть в себе, педагог міг вибачити, але у жінки похилого віку – ні. Злодія було виявлено, почався народний суд, під час якого Буруна хотіли побити:

– Далеко тобі до моєї морди. Чого ти намагаєшся? Все одно завколом не будеш. Антон наб'є морду, якщо потрібно, а тобі яке діло? Ветковський зірвався з місця:

– Як – «яке діло»? Хлопці, наша це справа або не наша?

– Наша! – закричали хлопці.

– Ми тобі самі морду наб'ємо краще Антона!

На мою думку, всі ці події є доказом того, що все ж таки людину можна змінити, але на це потрібні зусилля, час і досвід. У колишніх правопорушників почалися відбуватися внутрішні зміни: якщо раніше було: «Немає тут мого, не моя справа», то стало: «Наше діло!».

Антон Семенович Макаренко залишив після себе багатьох гідних людей, умілих і розумних працівників, продовжувачів своєї праці, спадкоємців своєї творчості. Він живе в своїх книгах. Сама педагогічна майстерність була для А. С. Макаренка моральною необхідністю. Адже в основі всього, що він зробив, лежала безкомпромісна й войовнича боротьба за людину, за його завтрашню радість.

Іжик Є. О.

*Навчально-науковий інститут
культури і мистецтв*

ВЧИТЕЛЬ – ДРУГ ДІТЕЙ (ЗА ГЛОВОЮ «ПОДВИЖНИКИ СОЦВИХУ»)

Професія вчителя одна із шановних, почесних і відповідальних професій. Можна сказати, що вчитель створює майбутнє країни, тому що від його праці багато в чому залежить розвиток молодого покоління.

Вихованням і навчанням можуть займатися тільки люди зі схильністю й любов'ю до цієї справи. Учитель повинен передавати свої знання іншим,

захоплюватися самим процесом навчання й виховання людини. Успіх багато в чому залежить від його вміння налагодити правильні взаємини з дітьми.

Учитель передусім повинен бути другом та радником. Відчувати настрій, побачити в очах підопічних якусь тривогу чи зажуру – і підтримати, захистити від біди, застерегти від необдуманих кроків... За це він не вимагає ніякої винагороди. Вчить нас бути вдячними батькам і старшим друзям як за похвалу, так і за докір, бо похвала свідчить про твоє вдосконалення, а докір чи осуд допомагають зрозуміти помилки і навчитися жити по-людськи.

«Якщо вчитель має тільки любов до справи, він буде добрим учителем. Якщо вчитель відчуває тільки любов до учня, як батько, мати, він буде кращим за того вчителя, який прочитав усі книжки, але не відчуває любові ні до справи, ні до учня. Якщо учитель поєднує в собі любов до справи і до учнів, він – досконалий учитель», – писав Л. М. Толстой.

Тема дружби між вчителем та учнем завжди залишається актуальною. Її досліджують багато відомих педагогів, одним з яких був Антон Семенович Макаренко. Тому, читаючи «Педагогічну поему», я також звернула увагу саме на цю тему. У десятому розділі під назвою «Подвижники соцвиху» педагог розкриває сутність дружніх відносин у діяльності вчителя.

Перша подія, на якій я зосередилася, стосувалася Осипових. «Коли до колонії приїхали Осипови, вони спершу дуже гребували колоністами. За нашими правилами, черговий вихователь мусив обідати разом з колоністами. І Іван Іванович та його дружина рішуче заявили, що вони не обідатимуть з колоністами за одним столом, бо не можуть перебороти своєї огиди», – писав Антон Семенович Макаренко. Також, коли Іван Іванович чергував увечері в спальні, він ніколи не сідав на ліжко вихованця, бо воно була з вошами.

Я засуджую їхню поведінку. Так як діти дуже чутливі, то вони відразу помічають зневажливе ставлення дорослих до них. І відповідають тією ж «монетою». Таким педагогам не довіряють, не поважають їх та стороняться.

Наступний момент, який би я хотіла розглянути, – це ігри та спільне читання книг. Антон Семенович Макаренко приділяв багато уваги дозвіллю своїх

вихованців. Проводив разом з ними вечори за іграми, обговорював проблемі питання. Читав їм книги про Максима Горького «Дитинство» та «В людях», які колоністи з великою зацікавленістю слухали.

Головним у підтриманні дружніх стосунків було те, що педагог надавав змогу дітям висловити свою думку, розповісти історію чи жарт. Вихованець повинен зрозуміти, що він цікавий іншим як особистість.

Не менш важливим у порозумінні з дітьми є довіра. Антон Семенович це також використовував у своїй педагогічній практиці. Він назначав чергових, які контролювали видачу харчів, стежили за виконанням роботи, залагоджували конфлікти, перевіряли комору Калини Івановича, стежили, щоб міняли білизну та одяг. За допомогою довіри можна покращити дисципліну в колективі. Якщо ти даєш дитині доручення, то вона відчуває себе дорослою, відповідальною людиною.

У колонії, окрім Антона Семеновича Макаренка, були й інші педагоги, які так само любили дітей та робили їх життя кращім. Катерина Григорівна завжди опікувалася молодшими дітьми. Педагог писав: «Вона вміла їм вичитувати, як мати, знала всі їхні вади, нікому не вірила на слово, не пропускала жодного злочину і відверто обурювалася з усякого неподобства», а також «...вона чудово вміла найпростішими словами, з щирим людським почуттям поговорити з пацаном про життя, про його матір, про те, хто з нього вийде – моряк, чи червоний командир, чи інженер; уміла розуміти всю глибину тієї страшної кривди, якої прокляте, дурне життя завдало пацанам».

Я вважаю, що дітей потрібно не тільки сварити, а й наставляти на вірний шлях. Вміти доторкнутися до їхньої душі. Поговорити про те, що хвилює вихованця.

Отже, перебуваючи в складному становищі, Антон Семенович Макаренко зумів знайти свій підхід у спілкуванні з «важкими» учнями, оснований на товаристві та дружніх відносинах. Тому і нам, як майбутнім педагогам, треба брати з нього приклад та ставитися з любов'ю та турботою до дітей.

Ільченко Я.

Навчально-науковий інститут

історії та філософії

ОПЕРАЦІЇ ВНУТРІШНЬОГО ХАРАКТЕРУ (ЗА ГЛАВОЮ 4 ПЕРШОГО РОЗДІЛУ «ПЕДАГОГІЧНОЇ ПОЕМИ»)

«Педагогічна поема» Антона Семеновича Макаренка, безумовно, дуже важливий та інформативний твір з точки зору педагогіки. Читаючи її, мене особливо зацікавила глава 4 першого розділу під назвою «Операції внутрішнього характеру». Починається вона з того, що в Антона Семеновича зникають гроші. Він звернувся до колоністів з проханням зізнатися та повернути їх. Але це не подіяло, в колонії і далі зникали гроші, харчі та речі. Патрулювання, яке організував Макаренко, не допомогло спіймати злодія. Останньою краплею стало пограбування старої економки, відразу після якого Антон Семенович наказав провести обшук колоністів, в результаті якого і було знайдено крадіїв. Виявилося, що організатором всіх пограбувань був один зі старших колоністів на прізвище Бурун. Макаренко був вражений, адже не очікував цього. Для того, щоб обрати Буруну покарання, Антон Семенович вирішив застосувати метод «народного суду». У ролі суддів виступали колоністи, які й мали прийняти рішення, що робити зі злодієм, а Макаренко виступив в ролі обвинувачувача. Спочатку він детально розказав про всі діяння Буруна, а потім запитав думку колоністів. Ті спочатку хотіли побити злодія, а потім, після надання Буруну слова, погодилися виконати його прохання та віддали його Макаренку. Антон Семенович, вислухавши зізнання та обіцянки Буруна, покарав його триденним позбавленням волі в одномісній кімнаті. Більше крадіжок в колонії не було.

Хоч метод, який застосував Макаренко, виявився дієвим, але, переносючи його на свою майбутню практику в школі, я критично ставлюся до застосування подібних методів. Чому? З декількох причин. Найважливішою є те, що школа – не колонія, а учні не злочинці. Сучасна школа та учні мають дуже мало спільного

з тим, з чим працював Макаренко. Я вважаю неприпустимим, коли учня «вичитують» перед колективом і дають іншим учням оцінювати його. І якщо з сімнадцятирічним злочинцем це подіяло, то у випадку з учнем це призведе лише до отримання психологічної травми та «випадання» з колективу. Також не варто забувати про те, що під час «народного суду» всі, в основному, керуються емоціями, дозволяючи собі неприпустимі вислови та дії.

Виховання учня – одна з найважливіших функцій школи. Але в процесі виховання вчитель не має зацьковувати учня суспільним докором, протиставляти одного учня іншим, бо тоді руйнується ще одна важлива функція школи – соціалізація особистості. Під час свого навчання в школі кожна дитина порушуватиме якісь правила, норми, принципи. Без цього неможливо. Це не є добре, але не є погано. Завдання вчителя тут – допомогти учню визначити ціннісні орієнтири, навчити аналізувати свої вчинки та виправлятися.

Вищезгадане викликає необхідність наголосити на тому, що Макаренко, в більшості випадків, займався не вихованням дітей, а перевихованням вже сформованих людей. Варто зазначити, що серед першої групи «колоністів» більшість осіб була віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років.

Я не піддаю критиці діяльність Макаренка і, тим більше, її результати, але у мене виникають сумніви щодо доцільності використання деяких його напрацювань у шкільній практиці. Адже вчитель має виконувати в дечому превентивну роль, відносно до діяльності Макаренка. Саме вчитель, поряд з родиною, є головним «будівельником» особистості. Від роботи педагога сьогодні залежить те, скільки колоній, подібних макаренківській, існуватиме завтра.

Безумовно, Антон Семенович Макаренко – видатний педагог зі світовим ім'ям, праці якого є великим внеском у педагогічну науку і не в моїй компетенції його критикувати. Але варто пам'ятати, в яких умовах та з яким контингентом він працював, тому я не вважаю правильним переносити всі його методи в шкільну практику. Ми ж створюємо школи, а не колонії.

Канаєва А. В.

*Навчально-науковий інститут
історії та філософії*

АЗАРТНА ЗАЛЕЖНІСТЬ

(«ПЕДАГОГІЧНА ПОЕМА» РОЗДІЛ 1, ГЛАВА 9 «ІЩЕ Є ЛИЦАРІ НА УКРАЇНІ»)

Своє есе я хочу приділити особливій темі, що є на сьогодні актуальною і має особливе значення, не тільки для педагога, а й для всього суспільства, а саме – азартним іграм.

Що ж таке азартні ігри? Чому вони закупорюють людську психіку і як впливають на формування особистості? Формуючи відповідь на дані питання, я дійшла висновку, що фундаментом азарту є залежність, яка прив'язується до людини досить швидко. А от реабілітація вимагає значно більше часу та сил. Кожна людина, яка спробувала пограти в азартні ігри, переживає ейфорію вдачі і з плином часу стає патологічно залежна від гри.

Діти, порівняно з дорослими, якщо бачать якийсь яскравий ігровий апарат чи можливо невинну гру в карти, обов'язково мимоволі звертають свою увагу. Оскільки, дитяча увага досить нерозбірлива, то будь-який яскравий елемент потрапляє у поле її зору і вона починає ними захоплюватися. Азартні ігри приваблюють дітей можливістю поринути у світ, позбавлений буденності, повсякденних навантажень, страхів, переживань. Реальність видається їм сірою і важкою. А під час гри вони відчувають себе наче у райдужному казковому світі: теплову, затишному, комфортному. Тут завжди можна відчути екстрим, гострий драйв перемоги. Навіть поразка і та сприймається по-особливому. Таким чином пристрасть до ігроманії починається зі звичайного інтересу, який непомітно і дуже швидко переростає у залежність.

На сьогоднішній день інформаційний простір переповнений чашею порад, методів, що повинні надати бажаний результат щодо боротьби з азартом у підлітковому періоді, як для батьків, так і для педагогів. Проблема азартних ігор мала місце і в творі «Педагогічна поема» А. С. Макаренка, а саме в епізоді «Є ще лицарі на Україні», де події розвивалися наступним чином. Антон Семенович разом з іншими працівниками колонії стали помічати, що в їдальні той чи інший

колоніст обідає без хліба. Прибирання або якась інша з неприємних робіт відбувається не тим кому слід. Стало збільшуватися число колоністів, які ухиляються від їжі, поступаючись своїми порціями товаришам.

Макаренко пише: у дитячій колонії не може бути більшого нещастя, ніж гра в карти. Вона виводить колоніста із загальної сфери споживання і змушує його добувати додаткові кошти, а єдиним шляхом є злочинство.

Внаслідок цієї гри колонію покинув Овчаренко – один із вихованців. Макаренко зустрічає його в місті, запрошує повернутися, але він відмовляється і причин не пояснює.

Після обшуку в колонії Макаренко і Калина Іванович виявляють величезну кількість цукру, своєрідна валюта, на яку робили ставки колоністи в картковій грі. Найбільше цукру було виявлено у Карабанова в скриньці, хлопець зізнається, що виграв цукор за гру в карти. Макаренко відразу заборонив грати в карти, повідомляючи про наслідки: в колонії багато вихованців голодують, не їдять цукру, хліба; Овчаренко скитається на вулиці. Колоністи зрозуміли, постраждав їхній товариш.

Невдовзі Овчаренка повернули в колонію і картярські ігри припинилися. Цей сценарій ситуації нагадує те, що було трохи раніше в епізоді з крадіжками. Знадобилася жертва – Овчаренко, щоб присоромити колоністів і визнати шкоду від картярської гри.

Приклад з епізоду «Є іще лицарі на Україні» іще раз засвідчує про винятковий талант Антона Семеновича в педагогічній діяльності. Епізод з картами доводить мені, що педагог спрямовував у підопічних високе почуття відповідальності перед своїм колективом і суспільством. Запроваджуючи для цього необхідні нові організаційні, навчальні і трудові форми функціонування і виховної діяльності у колонії. Це завдання Макаренко з успіхом утілював у практику своєї роботи.

Дійшовши висновку, я усвідомила, що проблема, яка сформувалася у колонії, має паралель із сьогоденням. Змінився лише час, але низка питань, що вимагають розв'язання, проявляють свої корені і в наш час. Також з упевненістю можу сказати, що азартні ігри, які, на перший погляд, не видаються проблемою великого масштабу, мають колосальні наслідки, що призводять до трагічних результатів.

Коршикова К.

Природничо-географічний
факультет

**ВІРИТИ В ЛЮДИНУ – ЦЕ НАЙГОЛОВНІШЕ!
(ЗА МОТИВАМИ «ПЕДАГОГІЧНОЇ ПОЕМИ» А. С. МАКАРЕНКА)**

«Педагогічна майстерність може бути доведена до великого ступеню досконалості, майже до ступеню техніки. В це я вірю і усім своїм життям шукаю докази цієї віри...»

А.С. Макаренко

У сучасній Україні є велика проблема виховання складних підлітків. За останніми даними, проблема виховання дітей з девіантною поведінкою особливо загострилася у наш час. Зі збільшенням випадків протиправної поведінки, у молоді все більше зменшуються позитивні почуття – це може стати резервом для майбутньої злочинності. Актуальним є вивчення проблеми схильності до девіації, бо останнім часом вона набуває масового характеру. Виникає питання: як виховати справжню людину? Особистість, яка буде чесною, відданою своїй справі, матиме велике бажання займатися корисною працею. Відповідь на це питання ми можемо знайти в «Педагогічній поемі» Антона Семеновича Макаренка.

На початку XX століття Україна, як частина Російської імперії, була охоплена розрухою, це було пов'язано з історичними подіями: початок Першої світової війни у 1914 році. Саме вона стала причиною занедбаності освітньої сфери, а тому і неосвіченості молоді. Хаос у державній владі став також причиною виникнення громадянської війни – «брат ішов на брата», у зв'язку з цим багато дітей залишилися сиротами. Мало хто працював – не було роботи. Зростав рівень злочинності. Виникла потреба виховання занедбаних дітей та підлітків. Цією справою зайнявся А.С. Макаренко. У Полтавській області в селі Ковалівка колишній поміщицький маєток В.В. Прочухана було перебудовано в трудову колонію, де навчалася невелика кількість учнів.

Початкові ресурси були дуже малими: декілька полів та садів у занедбаному стані та приміщення для житла, де було пусто, бо все було розкрадено. Але Антон Семенович не розгубився. Ця колонія почала функціонувати після часткового відновлення. Колоністи навіть не підозрювали, що в них з'явився шанс виховати в собі сильний характер та відмінні професійні навички.

На початку свого існування колонія не виконувала функцій, які на неї покладалися. Життя у ній здавалося вихованцям «малиною». Антон Семенович не втримавшись, вдався до методу «вибуху». Це вплинуло на них, деякою мірою їх навіть налякало. Слова Антона Семеновича Макаренка: «Малини – не буде!» були гаслом до ще одного методу виховання – трудового. Поступове залучення підлітків до трудової діяльності сприяло не лише самозабезпеченню колонії, але й розвитку професійних навичок юнаків.

Вірити в людину – це найголовніше! Якою б складною не була життєва ситуація у підлітка, А.С. Макаренко створював такі умови, в яких його вихованець не крав, не брехав і не порушував громадський порядок. Не останнє місце займало і моральне виховання. У підлітків формувалася повага до праці, до свого наставника і до своїх товаришів. Це створювало сприятливу атмосферу в робочому колективі.

У колонію поступово прибували нові неповнолітні злочинці. А.С. Макаренку було складно справитися з контролюванням великої кількості вихованців. Для цього було розроблено цілу систему самоврядування, на чолі якої стояли самі діти. Завдяки їй у колективі панували товариські відносини та взаємоповага.

Отже, можна сказати, що методи А.С. Макаренка є дієвими для виховання складної молоді, бо вони дуже прості та діють комплексно. Можна тільки уявити, що розбійники, злодії – це діти, які відчували на собі суворе життя, слухалися одну людину, соромилися завинити перед нею, працювали і навчалися. Згодом хлопців ставало все більше. Підлітки змогли згуртуватися і добитися величезних позитивних результатів, незважаючи на всі труднощі. Вони побудували високоорганізовану систему життя і праці. Особливий людський підхід Антона Семеновича став згодом легендарним.

Кравченко Є.

*Природничо-географічний
факультет*

**ВАЖЛИВІСТЬ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ
(ЗА «ПЕДАГОГІЧНОЮ ПОЕМОЮ» А.С. МАКАРЕНКА,
ГЛАВА 15 «НАШ – НАЙКРАЩИЙ»)**

Моральне виховання виступає основним чинником всебічного гармонійного розвитку особистості. Морально-духовні цінності особистості є її найбільшим надбанням. Тому й цінувати людину необхідно передусім за рівнем сформованості моральних цінностей.

Український педагог і письменник А.С. Макаренко в колонії імені Горького навчав «важковиховуваних» дітей. Він говорив: «Я розумію мету виховання як програму людської особистості, програму людського характеру, причому у поняття характеру я вкладаю всю сутність особистості, тобто і характер зовнішніх проявів, і внутрішньої переконаності, і політичне виховання, і знання – абсолютно всю картину людської особистості...»

Прочитавши «Педагогічну поему» А.С. Макаренка, особливе враження на мене справила 15 глава «Наш – найкращий», де автор розповідає про дівчину Раїсу, яка була найбільш освіченою серед дівчат колонії. Вона готувалась до навчання в Києві, але більше її хвилювало кохання. Про її обранця А.С. Макаренко говорив так: «а до неї ж таємно приходив Корнєєв, невдалий колоніст, що пробув у колонії лише три тижні, обкрадає нас свідомо і регулярно, потім попався на крадіжці в місті, постійно знаходиться у карному розшуку, істота найвищою мірою гнила і огидна, один з небагатьох людей, від яких я відмовлявся з першого погляду на них». Педагоги думали, що поїхавши до іншого міста, дівчина буде навчатися, викине з думок і серця Корнєєва, але склалося інакше, хлопець поїхав за Раїсою. І ось що було далі: «У січні Раїса несподівано приїхала в колонію з усіма своїми кошиками і сказала, що відпущена на канікули. Але у неї не було ніяких відпускних документів, і по її поведінці було видно, що повертатися до Києва вона не збирається. На мій запит київський робітфак повідомив, що Раїса Соколова перестала відвідувати інститут і виїхала з

гуртожитку невідомо куди». Навчання в даний час для неї не мало важливого значення. Зрештою виявилось, що дівчина вагітна, але від усіх це приховувала. Педагоги замислювались над тим, як вирішити дану проблему: «Можна було б відправити її до лікаря на обстеження, але з цього питання думки педагогів розділилися. Одні наполягали на якнайшвидшому з'ясуванні справи, інші підтримували мене і доводили, що для дівчини таке обстеження дуже важке і прикре, що, нарешті, і потреби в такому обстеженні немає – все одно рано чи пізно вся правда з'ясується, і куди поспішати: якщо Раїса вагітна, то не більше ніж на п'ятому місяці. Нехай вона заспокоїться, звикне до цієї думки, а тим часом і приховувати вже стане важко». Тут я цілком згодна з рішенням педагогів, вони вчинили правильно, не тиснули на дівчину і не карали її за такий вчинок.

Антон Семенович думав, що дівчина вже доросла, якщо прийняла таке самостійне рішення, але новина про те, що у спальні дівчат знайшли мертву дитину, шокувала його. Такого повороту подій не очікував ніхто.

Педагоги колонії звісно викликали міліцію, коли Антон Семенович Макаренко зайшов до кабінету, то: «Раїса підняла голову, подивилася на мене без емоцій, ніби тварина, і поправила фартух на колінах», тоді вона не розуміла, що вона накоїла. Вона вчинила страшний гріх. І коли А.С. Макаренко запитав, навіщо вона це зробила, то вона відповіла: «не знаю» і заплакала, напевне тільки тоді вона почала усвідомлювати, що скоїла злочин.

Наступного дня вона пояснила цю ситуацію так: «Я намагалася не стогнати. Негайно після пологів задушила дитину хусткою». Дівчина заперечувала навмисне вбивство: «Я не хотіла так робити, а він став плакати». Вона сховала тіло, з наміром викинути в ліс на поїдання лисицям, думала, що ніхто про це не дізнається. Їй присудили вісім років умовно. Після цього в Антона Семеновича Макаренка запитали: «Ви її знову можете взяти в колонію?». На що він відповів: «Звісно». Макаренко був мудрою людиною, він забрав її в колонію для подальшого навчання і виховання, а згодом Антон Семенович допоміг їй влаштуватись на роботу.

Через деякий час він, будучи у місті, зайшов до буфету, де зустрів Раїсу, вона там працювала продавцем. Він запитав: «як твоє життя?». На що вона відповіла: «Добре. Працюю буфетницею. Двоє дітей і чоловік хороший», педагог запитав

чи це той самий Корнєєв, на що почув: «Ні, старе забуте. Його зарізали на вулиці давно ... А знаєте що, Антон Семенович? Спасибі вам, що тоді не втопили мене. Я, як пішла на фабрику, з тих пір старе викинула».

За вчинками А.С. Макаренка видно, що він доброзичливий, готовий допомогти у будь-якій ситуації. Якби він не підтримав цю дівчину в тяжкі хвилини, невідомо, як би склалось її подальше життя. З цієї історії можна зробити висновок, що моральне виховання і підтримка є дуже важливими в житті людини. На мою думку, досвід А.С. Макаренка є гарним прикладом для педагога, адже саме таким щирим, доброзичливим, мудрим, готовим допомогти людині, підтримати у складній ситуації повинен бути справжній педагог.

Лагутін А.

*Природничо-географічний
факультет*

ПЕДАГОГ – ПРОФЕСІЯ ОСОБЛИВА

(ЕСЕ ЗА «ПЕДАГОГІЧНОЮ ПОЕМОЮ» АНТОНА СЕМЕНОВИЧА МАКАРЕНКА)

Педагогічна спадщина Антона Семеновича Макаренка є надзвичайно актуальною. Усвідомлюючи педагогіку як науку, практику, мистецтво, щоразу постає питання фахової підготовки вчителя, вихователя. Розглянемо підходи Антона Семеновича до розуміння педагогічної майстерності на основі аналізу його поглядів, що знайшли відображення на сторінках «Педагогічної поеми».

Професія педагога особлива і Антон Семенович помічає, що коли-небудь справжня педагогіка розгляне механіку людського зусилля, покаже, яке місце належить у ньому волі, самолюбству, соромові, навіюваності, наслідуванню, страхові, змагання і як усе це комбінується з явищами чистої свідомості, переконаності, розуму. Щодо «людської уваги», «вдячності», то необхідно бути готовим до того, що у педагогічній праці зовсім по-іншому вони проявляються, цей прояв набагато глибший, ніж гарячі оплески акторам. «Горківці не вміли виявляти почуття ніжності, бо вони надто цінили ніжність. Я вмів пізнати їхні почуття з ознак мені одному відомих: з глибини погляду, з рум'янцю ніяковості,

з далекої уваги з-за рогу, з ледве-ледве охриплого голосу, з підстрибувань і бігу після зустрічі».

Одним із найпродуктивніших джерел формування зазначеного вміння, на наш погляд, є досвід видатних педагогів, зокрема А. С. Макаренка. Ми зупиняємося на його творчому спадку насамперед тому, що він відображає один із найуспішніших у вітчизняній історії педагогічних проєктів, який дістав світове визнання і значущість якого з роками не зменшується. Проте не менш важливим є те, що Макаренко у своїх творах залишив нам можливість подивитися на ситуації педагогічної взаємодії з його точки зору, розкрив логіку професійної дії, окреслив найважливіші характеристики її змісту та ймовірного результату, поєднуючи конкретне з загальним, базовим, позачасовим.

З огляду на гостроту питання підготовки педагога, здатного ідентифікувати і оцінювати результати своєї діяльності в умовах швидкозмінної професійної дійсності, на основі аналізу творчого спадку А. С. Макаренка можемо з'ясувати об'єктивні ознаки позитивного педагогічного результату, який постає в нашому баченні як успіх (ефективний розвиток) педагогічної взаємодії, оскільки його не можна розглядати без урахування активності обох її суб'єктів – вихователя, вихованця.

Формулюючи вимоги до педагогічної діяльності, А. С. Макаренко постійно наголошував на тому, що потенційно вона не має права не бути успішною. «Якщо ми думаємо про виховання десятків мільйонів наших дітей – юнаків і дівчат, – писав Антон Семенович, проводячи властиву для тогочасної педагогіки аналогію з виробництвом, – то, як і всякі виробничники, поцікавимося: а яка ж норма браку допускається? Думали ми про це коли-небудь? Із тридцяти мільйонів дітей скільки можна забракувати, тобто виховати погано? – ставить він, вочевидь, риторичні запитання. Хто може сказати, що допускається якийсь, бодай наймізерніший брак у справі виховання дітей?» І все ж таки не кожне зусилля педагога, навіть із найщирішим прагненням добра, справді успішне.

Та не потрібно ніякого доказу того, що педагогічна праця вимагає самовідданості, яку напрочуд яскраво показав усім своїм життям Антон Семенович Макаренко. Відряджаючи робітників-фахівців на навчання, Антон Семенович скоробіжно помічає: «Поїхав і Осадчий, за якого я заплатив доброю

часткою життя. Був це бандит з бандитів, а поїхав у Харків до Технологічного інституту стрункий красень, високий, сильний, стриманий, сповнений якоїсь особливої мужності й сили». Тобто життя Макаренка по «часткам» віддавалось вихованцям. І сьогодні ми можемо погоджуватися чи не погоджуватися з окремими макаренківськими поглядами на мету і засоби виховання, на співвідношення індивідуального і колективного у процесі виховання, на дисципліну, покарання та заохочення, на педагогіку індивідуальної і паралельної дії тощо, але безперечно, що всім своїм життям, своїм особистим прикладом Антон Семенович показав, що є педагогічною майстерністю.

Лук'янікова А. В.

*Природничо-географічний
факультет*

**А. С. МАКАРЕНКО – АВТОРИТЕТ ДЛЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ
(ЕСЕ ЗА ГЛАВОЮ «ПЕДАГОГІЧНОЇ ПОЕМИ» А.С. МАКАРЕНКА
«ОПЕРАЦІЯ ВНУТРІШНЬОГО ХАРАКТЕРУ»)**

На мою думку, передусім необхідно зазначити, що спонукало обрати саме цю главу педагогічної поеми Антона Семеновича та яке перше враження вона справила, на які думки та роздуми спонукала, та чим може бути корисною у майбутній педагогічній діяльності. Під час читання одразу викликала зацікавлення сама назва глави, а потім вразили надзвичайно глибокий сенс та повчальний характер прочитаного. Я вважаю, що думки, новаторські ідеї, педагогічний професіоналізм та методи, реалізація яких описана автором у главі, неодмінно будуть застосовані в моїй професіональній діяльності, адже Антон Семенович Макаренко – видатний педагог, професіональний та досвідчений новатор, людина, яка змогла зробити майже неможливе.

Перша думка, яка виникла в моїй уяві, що мова піде про події, які призведуть певним чином до змін та позитивних зрушень у кожній особистості колонії Макаренка, а реалізація цієї «операції» розкриває зміст та ідею створення колонії, педагогічні напрями, методологічні основи і принципи діяльності педагога.

Насамперед у вступній частині глави описано, що в колонії трапилася крадіжка великої суми грошей, а з часом крадіжки стали уже повсякденною справою. Як не намагалися запобігти цим злочинам і влаштовували чергування і пояснювали: «У себе ж крадете. От тепер сидіть без сала. На свята – без цукерок», але все було марно. На цьому моменті мені здавалося, що вирішення цієї ситуації майже неможливе. Але далі сталася подія, яка була останньою краплею для Антона Семеновича – пограбування економки колонії, коли та вирушила у дорогу до нової роботи. Пограбування для Макаренка, як і для будь-якої людини, є великим злочином, тим паче коли крадіжка або пограбування відбувається у колі близьких людей, а колонія для педагога була, як він сам говорив, родиною, а усі колоністи – його власними дітьми. І на цьому моменті перед педагогом постало важливе запитання «Як вчинити далі?» Як описував сам Макаренко, на той момент він був у серйозних роздумах, не знав, як правильно вирішити ситуацію, що вразила педагога: «У мене на душі було жахливо. Я не знав, що далі робити».

По-друге, звісно, Антон Семенович не міг залишити цю ситуацію невирішеною, без уваги та контролю, тому кульмінацією операції були пошуки крадія, зізнання та перший суд в історії колонії, що стало визначною, важливою та повчальною подією в житті кожного з вихованців Макаренка. Коли педагог дізнався, хто є злочинцем, він був надзвичайно вражений, адже це був той, на кого він думав в останню чергу. Палка промова, яку він висловив на суді, вразила усіх присутніх колоністів, а особисто для себе я відмітила у ній важливу фразу, яка справила враження та закарбувалась у пам'яті: «Людина повинна поважати себе, повинна бути сильною та гордою, а не відбирати у слабких людей їх останню ганчірку». Це свідчить про те, що і тоді, і зараз люди зовсім не такі, якими здаються на перший погляд, що і діти, і дорослі вміють носити необхідні їм маски, створюючи навколо себе необхідний образ, але майстерність педагога полягала в тому, щоб сприйняти, зрозуміти та розгледіти справжню натуру дитини, та, звісно, бути завжди готовим допомогти їй, навіть якщо вона скоїла таку страшну помилку, як злочин. Саме так і вчинив Антон Семенович, проявивши неабияке терпіння, адже як він сам писав «Я ледве стримувався, щоб не запустити в Буруна чимось важким і на цьому закінчити бесіду». Але Макаренко не проявив слабкості, яку він не міг собі дозволити серед вихованців,

він не пробачив безкарно злочин Буруну, а покарав його. Знову ж таки навіть у покаранні педагог проявив мудрість, він запроторив крадія у маленьку кімнату, наказав не виходити, давати йому лише воду та хліб, що засвідчило серйозність намірів Макаренка. На другий день вихованця погодували, а на третій випустили, таким чином Антон Семенович продемонстрував метод прямої догани і покарання, але не фізичного, а саме такого, яке було ефективним та необхідним для досягнення задуманого педагогом результату – моральне покарання. У цій ситуації я повністю згодна з рішенням Макаренка, адже таким чином він провів виховну роботу, спрямовану на формування чесності, відповідальності, самосвідомості кожного колоніста.

І найголовніше, що «операція» пройшла вдало, педагог, використавши оптимальні методи та засоби, досяг потрібного результату: «Бурун дотримався слова: він ніколи потім нічого не крав ні в колонії, ні в будь-якому іншому місці».

Отже, мене надзвичайно вразила мудрість, стриманість, уміння створювати та тримати авторитет, ефективність методів та педагогічної діяльності Антона Семеновича. Макаренко безперечно є авторитетом для кожного майбутнього педагога, а для мене особисто тією вершиною педагогічної майстерності, до якої необхідно прагнути.

Марченко Т. М.

*Природничо-географічний
факультет*

**ПРИНЦИПИ ВИХОВАННЯ
(ЗА ГЛАВОЮ 5 «ПЕДАГОГІЧНОЇ ПОЕМИ» А. С. МАКАРЕНКА
«СПРАВИ ДЕРЖАВНОГО ЗНАЧЕННЯ»)**

А. С. Макаренко - українсько-радянський педагог і письменник, один із засновників системи дитячо-підліткового виховання. Автор багатьох видатних творів, зокрема широко відомого і найзначнішого твору «Педагогічна поема».

«Педагогічна поема» – найяскравіший і головний життєвий твір великого педагога Антона Семеновича Макаренка. У ньому описується три етапи становлення та розвитку колективу колонії імені Горького. На початку йдеться

мова про те, як відбувалося формування колонії, хто були першими вихованцями. А. С. Макаренко знайшов індивідуальний підхід до вихованців і створив свою власну методику виховання. Багато чого довелося змінити, взяти до уваги нові методи виховання. А. С. Макаренко вірив у своїх вихованців, «завжди відчував себе напередодні перемоги, для цього потрібно було бути невинуватим оптимістом».

Найбільше мені сподобалася глава «Справи державного значення». У ній показано, як нелегко було Антону Семеновичу справлятися зі своїми вихованцями. Але він вправно знайшов вихід із ситуації, адже він справжній майстер педагогічної справи. У цій главі постає низка проблем. Підлітки не визнають А. С. Макаренка як вихователя. Вони протистоять його настановам, і це описується в кілька етапів. Ось наприклад: «Під час святкового прийому А. С. Макаренко виголошує промову, але колоністи слухають погано, шепочуться між собою, показують свою неповагу. Під час навчання вихователів не слухаються, відповідають поки ще ввічливими відмовами.

Зима, приходять снігові хуртовини і замітають доріжки. А. С. Макаренко прохає вихованців взяти лопати і розчистити доріжки, але вихованці кепкують і не беруться до роботи. Колоністи все більше нахабніють, демонстративно грублять. Розламують дах сараю на дрова. Вся ця девіантна поведінка таки допекла А. С. Макаренку, що він в стані дикої образи, доведений до відчаю, розмахнувся і сильно вдарив одного із колоністів по щоці, схопив за комір, підняв і вдарив знову. І цей ляпас був знаковий у колонії. Хлопці спочатку хмуряться, але в процесі роботи стосунки покращилися. На перерві Задоров (той, кого вдарив А. С. Макаренко) сміється, захоплюючись А. С. Макаренком. Після роботи обідають разом з жартами. На наступний день А. С. Макаренко налагоджує контакт з вихованцями і встановлює правило: у спальнях має бути чисто, повинен бути черговий по спальнях. До міста йти тільки з його дозволу. Хто піде без дозволу – нехай не повертається. Ходити в школу всім обов'язково. Крок за кроком колектив набрав силу для вирішення нових завдань, з'явилися взаєморозуміння і довіра.

«Педагогічна поема» зайняла провідне місце серед творів, які є вершинами педагогіки. Книга А. С. Макаренка є величезним багажем знань для

всіх справжніх педагогів. Це ода людяності та моралі, а ці цінності є актуальними в будь-яку епоху: «У людини має бути єдина спеціальність – вона повинна бути великою людиною, справжньою людиною». А. С. Макаренко – майстер своєї справи, захоплений педагог-практик. Якщо прибрати ідеологію, зміст книги мало зміниться, це, як і раніше, буде поема, присвячена педагогам і їх вихованцям. Треба сказати, що ми ще тільки почали осмислювати всю ту інформацію, яку хотів нам донести Антон Семенович Макаренко. І ми повинні навчитися використовувати весь той багаж знань, який був поданий у «Педагогічній поемі».

Мельник С. А.

*Природничо-географічний
факультет*

ДО ПРОБЛЕМИ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ (ЗА ГЛАВОЮ «НАШ - НАЙКРАЩИЙ»)

У всі періоди розвитку людського суспільства проблема морального виховання була досить актуальною. Багато видатних педагогів докладали великих зусиль, аби виховати людей, яким були б притаманні такі риси, як гуманність, працелюбність, чесність, дисциплінованість, почуття відповідальності, власної гідності та патріотизму. У широкому розумінні вони мали на меті виховати морально-духовну особистість, яка змогла б успішно реалізувати себе в суспільстві як сім'янин та добропорядний громадянин. Антон Семенович Макаренко – не виняток. У своїй «Педагогічній поемі» він яскраво висвітлює проблеми виховання колоністів, та всі труднощі, з якими він стикався як педагог, йдучи до своєї мети – становлення «нової» людини.

У своєму творі автор ділиться з нами власними переконаннями, принципами та методами, які він застосовував у вихованні своїх колоністів. Він впевнений, кожного безпритульного можна перевиховати та зробити з нього достойного громадянина. Але цього можна досягнути тільки шляхом формування нових педагогічних вимог. Сутність свого педагогічного досвіду А.С. Макаренко вбачав у якомога більшій вимозі до людини і у якомога більшій повазі до неї. За його трактуванням, у дітях потрібно бачити товаришів і

громадян, поважати їх права та обов'язки, в тому числі право на радість і обов'язок відповідальності. Та, на жаль, вже з перших місяців діяльності колонії Антон Семенович зіткнувся з проблемами, які потребували негайного вирішення: «Перші місяці нашої колонії для мене та моїх товаришів були не тільки місяцями відчаю та безсилої напруги, – вони були ще й місяцями пошуків істини. Я за все своє життя не прочитав стільки педагогічної літератури, скільки взимку 1920 року».

Як було вже сказано, на меті у А. С. Макаренка було виховати нову особистість, яка б задовольняла потреби тогочасного суспільства, але на практиці це виявилось не так просто, як здавалося на перший погляд, оскільки більшість колоністів потрапляли в колонію вже в досить свідомому віці, а значить майже повністю сформованими особистостями, і перевиховати цих дітей було вкрай важко. У цьому ми можемо переконатися прочитавши главу «Наш – найкращий». Просто вражає поведінка Раїси Соколової, однієї з вихованок колонії, яка, на мою думку, вчинила надзвичайно жахливий та антигуманний вчинок – задушила хустинкою власну новонароджену дитину.

Перше питання, яке виникає після прочитаного, що спонукало Раїсу так вчинити? Я вважаю, велику роль відіграло те середовище, в якому Раїса перебувала досить тривалий час. Адже в колонію вона потрапила вже майже сформованою особистістю. А як ми знаємо, чи не головним чинником становлення особистості є середовище, в якому виховується дитина. Головним інститутом виховання є сім'я. Те, що дитині дає родина, проявляється в суспільстві та зберігається протягом усього життя. У сім'ї закладаються основи виховання особистості дитини. Виконання правил, правильна поведінка, духовні якості – це все потрібно дитині, щоб жити в соціумі. У сім'ї закладаються основи виховання особистості дитини.

Що ж стосується нашої героїні, то в творі чітко висвітлено середовище, в якому виховувалася Раїса до колонії: «Батько її був шевцем у нашому місті, років зо два тому його зарізали в п'яній компанії, мати пила та жебракувала». Як ми бачимо, сім'я дівчини була неблагополучною, між іншим, як і сім'ї більшості колоністів. Тож про яке моральне виховання може йти мова? З раннього дитинства, нічого ще не усвідомлюючи, дитина вже розуміє і вловлює

моральний клімат сім'ї. Якщо в родині доброзичливість у стосунках, спокійна атмосфера, доброзичливий тон у спілкуванні, то це сприятливі умови для формування в дитині моральної поведінки та позитивних якостей характеру.

Звичайно, Раїса з дитинства не мала уявлення, якою повинна бути справжня сім'я, не відчувала материнської любові, тож як вона могла відчувати любов до своєї дитини.

Та все ж не можна виправдати її вчинок, адже вона навіть не усвідомлює своїх помилок: «До нас вона повернулася як ні в чому не бувало, принесла з собою чудові жовті чобітки та на наших вечірках сяяла у вихорі вальсу, викликаючи своїми чобітками нестерпну заздрість наших дівчат з Пирогівки».

Та навіть у цій складній ситуації А. С. Макаренко проявив себе як справжній майстер своєї справи, він проявив свою віру в людей та педагогічний оптимізм, тоді як дівчину осуджували не тільки колоністи, але й члени педагогічного колективу. Педагог влаштував Раїсу на фабрику. А потім, коли через багато років зустрівся з нею, то почув тільки слова вдячності: «Дякую вам, тоді не втопили мене. Я, як пішла на фабрику, з тих пір старе покинула». Таким чином Макаренко на власному прикладі показує, що в будь-якій ситуації потрібно діяти за моральними принципами та проявляти свою гуманність. Адже кожен господар свого життя, тому будь-яке рішення людина повинна прийняти сама і нести за нього повну відповідальність чи перед законом, чи перед Богом, чи перед собою.

Мизенко О. Ю.

*Навчально-науковий інститут
історії та філософії*

ЗЛОЧИН І ПОКАРАННЯ АБО СИСТЕМА ПЕРЕВИХОВАННЯ

АНТОНА СЕМЕНОВИЧА МАКАРЕНКА

(ГЛАВА 4. «ОПЕРАЦІЇ ВНУТРІШНЬОГО ХАРАКТЕРУ»)

Як часто ви замислювались над тим, що людину робить людиною?

Чи змінюються наші життєві орієнтири і пріоритети? У четвертому розділі «Педагогічної поеми» Антона Семеновича Макаренка розповідається про

випадок крадіжки речей і продовольства в колонії, де перевиховуються діти, які вчинили злочини.

Як часто люди кажуть неправду? Обтяжливою обставиною в даному випадку є те, що ці діти вже скоїли злочин і мають виправитись, але виходить так, що перевиховання не відбулося.

Питання людської чесності і гідності було актуальним завжди. Але коли ми говоримо про чесність дітей, які вже спробували красти чи брати участь в шахрайстві, то постає питання: як виправити цю помилку і перевиховати?

Мені подобається, як поводить ся і що говорить Антон Семенович, коли вже з'ясувалось, хто є крадієм. Він звертається до дітей з такими словами: «Пограбувати стареньку, у якої тільки й щастя, що в цих нещасних ганчірках, пограбувати, не дивлячись на те, що ніхто в колонії так любляче не ставився до хлопців, як вона, пограбувати в той час, коли вона просила допомоги – це значить дійсно нічого людського в собі не мати, це означає бути навіть не гадом, а гадиком. Людина повинна поважати себе, повинна бути сильною і гордою, а не забирати у слабких стареньких їх останню ганчірку». Такі слова може сказати лише сильна духом людина, яка живе серцем.

Крадієм виявився той, на кого думали б в останню чергу. І це обурює і ранить ще більше. Я не впевнена, що Таранець та Гуд поведуться правильно, коли прийшовши до Антона Семеновича та знаючи хто крадій, не захотіли розказати правду. Я не впевнена, що поведуться правильно всі вихованці, коли знають, що крадіжки продовжуються, мовчать і не намагаються відстояти свої інтереси. Бо, на мою думку, немає нічого гіршого, коли в єдиному колективі знаходяться люди, які так підло вчиняють зі своїми товаришами. Одне з найтяжчих вад людської душі – це брехня і злочин за спиною.

Але головне в даному випадку – це методи, за допомогою яких досягається поставлена мета. Основна мета Антона Семеновича – перевиховати цих дітей, дати їм шанс на гідне й достойне життя. Всі ми робимо помилки і не завжди їх виправляємо, або хоча б помічаємо. Життя знову і знову дає нам шанс та «підкидає» нові ситуації, коли треба зробити вибір. А вибір ми робимо виходячи з того, яких життєвих принципів і пріоритетів ми дотримуємось! Головним є те, який висновок ми зробили з тих чи інших життєвих ситуацій і чи виправились ми.

У даному разі авторитет Антона Семеновича є беззаперечним. Педагог йде за покликом своєї душі і дає шанс на виправлення Буруну. Він знову вірить йому і не віддає його в тюрму, тим самим рятуючи його від загибелі.

Довіряючи і вірячи своїм вихованцям, Антон Семенович робить велику справу і як педагог, і як людина. Я думаю, що йому було нелегко, але він зумів перебороти себе і знову повірив людині, яка обманула. Основна задача педагога – зрозуміти свого вихованця, допомогти й направити, навчити й виховати. Адже всі ми хочемо бути щасливими й достойними людьми. Основа, яка закладається в дитині батьками, вчителями й колективом, формує погляд вже дорослої людини в її подальшому житті. Цю думку постійно підтверджував Макаренко А. С. своїми діями та вчинками при спілкуванні з малолітніми злочинцями.

Не просто було Антону Семеновичу знайти в собі сили знову довіряти своєму вихованцю, коли він так підло тебе зрадив. Але це було не даремно. Бурун дотримався своєї обіцянки і ніколи більше не крав. Він зрозумів свої помилки, виправився й зробив правильні висновки. Можливо побачив інше життя для себе, чи зрозумів, наскільки важливі для нього люди, які йому довіряють.

Що робить людину людиною? На мою думку, людина змінюється протягом всього свого життя. Змінюються її погляди та пріоритети. Але головне: завжди бути відкритим і чесним з самим собою та вміти визнавати свої помилки. І звісно ж, виправляти їх!

Нагорна Ю. В.

*Природничо-географічний
факультет*

НОВАТОРСТВО АНТОНА СЕМЕНОВИЧА МАКАРЕНКА – ПЕДАГОГА (ЗА ГЛАВОЮ «ПЕДАГОГІЧНОЇ ПОЕМИ» А.С. МАКАРЕНКА «ГОПАК»)

Неможливо уявити собі педагогічну культуру ХХ століття без відкриттів, зроблених А.С. Макаренком. Це сталося не тільки завдяки його педагогічному та літературному талантові, але і завдяки чітко вгаданим і зрозумілим потребам нового століття.

Усю свою енергію, розум, талант Макаренко віддав благодійній справі виховання та навчання молодого покоління. Це була тяжка праця, тому що виховувати дітей та підлітків по-новому означало створити нові методи, вирішити по-новому безліч питань педагогічної техніки.

Одним з основних своїх положень перевиховання безпритульних він вважав повне «ігнорування» їхніх минулих історій. Він повністю унеможливив негативне ставлення до минулих правопорушників і проявив до своїх вихованців повну довіру.

Уся праця та досвід Антона Семеновича Макаренка відображені в книзі «Педагогічна поема», матеріал над якою він збирав з 1925 року.

«Педагогічна поема» стала, за словами А. М. Горького, «вдохновленной книгой о переделке человека».

Безпритульне дитинство – не нова тема в літературі. Були попередники і у Макаренка. Але на відміну від попередніх авторів, у Макаренка багато світла і дитячого сміху.

Найважливішою рисою літературної праці для А. С. Макаренка є нерозривність педагогіки та поезії. Педагогіка постає в його книгах, і особливо в «Педагогічній поемі», як наука і як поезія. Саме тут знаходиться ключ до розуміння педагогічного і літературного новаторства А. С. Макаренка. У чому ж суть педагогічного новаторства А.С. Макаренка?

Вміння бачити в кожній людині її особливості, індивідуальність, разом з тим Макаренко вважав, що особистість людини не можна мислити поза суспільства, окремо від суспільства.

Винятково велике місце в своїй педагогічній системі Макаренко приділяв проблемі виховання в колективі і через колектив. Під колективом він розумів не випадкове скупчення людей, а об'єднання їх для досягнення спільної мети, в спільній праці.

Так в першій частині книги, в главі «Стычка с селянством» Макаренко розповів про ремонт маєтка Трепке. Колоністи розбирали старі зруйновані сараї і конюшні, яких було бачено-небачено, цеглу продавали селянам.

Але якщо в цій главі колоністи виглядають як юрба, яка ганяється за класичною «зозулястою куркою» і задовольняє свої потреби в їжі, здійснюючи

навали на погребі та комори селян, то до кінця першої частини в главі «Начало фанфарного марша» – це вже дружна група з красивим зовнішнім укладом, чіткістю і простотою побуту, списком різних традицій і звичаїв.

У колоністів була своя конституція, де «визначались обов'язки кожного в нелегких і вимогливих виразах». Ні самовілля, ні самодурству місця уже не залишалося. Тепер уже колоністи працювали не «заради живота свого», а для того, щоб накопичити на свинарню, на насіння, на нову жнивну машину.

З великим хвилюванням і трепетом я читала сторінку за сторінкою, спостерігаючи, як під досвідченою рукою педагогів із жалюгідної шпани і злодіїв вони перетворюються в потужний і сильний колектив.

Главу «Гопак» 3 частини я перечитувала декілька раз. У ній говориться про об'єднання колоністів в один великий колектив із 400 осіб під назвою «Трудовая колония имени Горького». Мене вразила згуртованість і самостійність горьківців і складена ними декларація-постанова. Вона вражала жорсткою визначеністю і вимогливістю дій.

Завдяки титанічній праці А. С. Макаренка колоністи зажили новим життям, як сказав сам Макаренко, «Мы будем красиво жить, и радостно, и разумно, потому что мы люди, потому что у нас есть головы на плечах и потому что мы так хотим».

Система А. С. Макаренка жива та актуальна і сьогодні, оскільки існують і дитячі будинки, і інтернати, і колонії для неповнолітніх.

Нємцев І.

*Навчально-науковий інститут
історії та філософії*

ЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОГО ПРИКЛАДУ У ФОРМУВАННІ ХАРАКТЕРУ (ЗА «ПЕДАГОГІЧНОЮ ПОЕМОЮ» А.С. МАКАРЕНКА)

Кожна дитина, незалежно від віку, дивиться на дорослих і як дорослий поводить, бо це її головна психологічна особливість і вікова потреба. Також усі діти помиляються і просять вибачення. Ми можемо пробачити їх, але робити це потрібно так, щоб вони зрозуміли, що ми їх щиро вибачаємо і віримо в них. Це

все показав Антон Семенович Макаренко у «Педагогічній поемі» у 24 главі. Тому я вирішив описати саме цю главу.

У першій частині глави «Ходіння Семена по муках» Макаренко описував, як людям різного віку завоювати симпатію у дітей на прикладі агронома Шере і горе-пічника Артемія. Ось його слова: «Ви можете бути з ними сухі до останнього ступеня, вимогливі до причипків, ви можете не помічати їх [...], але якщо ви постійно працюєте, знанням, вдачею, то вони (хлопці) будуть на вашому боці». Приклад цих слів він показав саме на Шере. Той ніколи не давав вихованцям слабинки і не проявляв до них ласки, постійно був у напрузі, але при цьому старанно і постійно працював («ми ніколи не знали, коли він спить, бо коли ми вставали і лягали спати, він був постійно на ногах»), його голос постійно був спокійним, але суворим, – все це дозволило чоловіку отримати симпатію в очах колоністів.

Іншим був Артемій, який постійно хизувався, а врешті-решт його витвір – пічка – завалилася при першому ж використанні, через що він був піднятий на сміх і чудом не побитий Буруном. І Артемій став синонімом людини, яка постійно хвалилася, але нічого не робила. І знову Макаренко розкриває психологічні особливості дітей: «Якщо ви постійно з ними привітливі, говорити з ними постійно, але ваша справа провальна і видно, що ви своєї справи не знаєте, то ви ніколи нічого не заслуговуєте, крім презирства».

У цих прикладах розкрилися головна мета дітей: брати приклад з інших, бо саме у цьому віці діти наслідують дорослих у всьому. І головне себе правильно зарекомендувати, щоб наші слова не розходилися зі словами і ми будемо для них Шере, а не Артемієм.

У другій частині глави розповідається, як А. С. Макаренко наказав привезти 100, 500 і врешті-решт 1000 рублів Семену Карабанову, якого він перед цим вигнав із колонії за крадіжки. Суми для того часу були величезні, але педагог зробив хитрість: він ніколи не перераховував гроші при Семені і постійно говорив йому, що вірить йому. Наостанок Семен не витримав і заявив, що педагог ніби над ним знущається, але слова А. С. Макаренка його здивували: «Я знаю, що ти такий чесний, як і я». Ось, що найголовніше було у А. С. Макаренка: він довіряв

своїм вихованцям і визивав цим «вибух», коли «закоренілий» крадій зміг подолати жагу до крадіжок і допоміг йому виправитися.

Ми повинні робити так само, як А. С. Макаренко, бо діти ніколи не мінялися. Хоч з опублікування поеми пройшло вже 84 роки. Треба так само бути Шере, а не Артемієм. Пізніше дослідники змогли встановити лише справжнє ім'я Шере, натомість хто такий Артемій невідомо і досі.

Інший аспект – це пробачення. Воно повинно бути щирим і ви повинні показати, що ви довіряєте дітям. Сцена з грошима дуже значуща, якщо порівняти з сучасними, то 1000 рублів 1920-х років рівні нині приблизно 9000 гривням. Тобто довіра була величезна. Отже, потрібно робити дві речі з дітьми:

- 1) показувати гарний приклад;
- 2) щиро пробачати і довіряти їм.

Якщо робити ці прости дві речі, то можна завоювати величезний авторитет в їх очах.

Це і побачив Антон Семенович Макаренко, бо не даремно він входить у трійку відомих педагогів світу. Він прославив нашу країну і наш рідний край. Тому ми не дарма вивчаємо його поему, щоб іти його шляхом. Це величезна заслуга.

Редя О. І.

*Навчально-науковий інститут
культури і мистецтв*

ЗГУРТУВАННЯ КОЛЕКТИВУ (ЗА ГЛОВОЮ «СПРАВИ ДЕРЖАВНОГО ЗНАЧЕННЯ»)

Колектив є важливою складовою нашого життя. Від того, як кожен його член ставиться до оточення, до своєї роботи, залежить не тільки настрої колективу, а і його здатність виконувати певні завдання та працювати на результат.

Згуртування колективу є важливою темою для розгляду, адже вчитель – саме той, хто не тільки згуртує колектив, а й буде його частиною, товаришем, розв'язуватиме ситуації, які трапляються на їхньому шляху. Але кожен учитель

повинен шукати власні педагогічні методи роботи. Адже не завжди тематичні видання чи література можуть цілком задовольнити наші потреби. Найважливіше – це практика.

Саме темі колективу велику увагу приділяв А. С. Макаренко. Закон життя дитячого колективу – рух вперед, а зупинка означає смерть колективу. З власного досвіду А. С. Макаренко розробив і випробував методику колективного виховання, технологію її втілення. Це можна відстежити у його книзі «Педагогічна поема». Вона є повчальною для всіх наступних поколінь.

Важливою складовою розвитку колективу є створення таких умов, щоб діти змогли розв'язувати поставлені перед ними проблеми. Саме така ситуаційна умова виникла у главі книги «Справи державного значення»: «У той час, коли наші колоністи мало не байдуже ставилися до майна колонії, знайшлися сторонні сили, які поставилися до нього особливо уважно»...«Головні з цих сил розташувалися на Великому шляху в Харків, майже не минало ночі, щоб на цьому шляху когось не було пограбовано»...«Наприкінці зими хлопці почали вже знаходити сліди «мокрих» нічних подій»... «Колоністи до всіх цих явищ ставилися без ніякого страху і з щирою цікавістю».

Саме тоді у вихованців виникла загальна мета, що й згуртувала їх. «Вирушало чоловік десять. Інколи і я входив до складу загону, бо у мене був наган. Я не міг його довіряти всякому колоністові, а без револьвера наш загін здавався слабким. Тільки Задорову я інколи давав револьвер, і він з гордістю чіпляв його поверх свого лахміття».

У цьому епізоді педагог стає частиною колективу. Звичайно ж, ми розуміємо, що не кожному можна було давати свою зброю, але те, що він давав револьвер Задорову, свідчить саме про довіру А. С. Макаренка до своїх вихованців.

Отже, розвиток дитячого колективу, за А.С. Макаренком, повинний відбуватися постійно, він повинен направлятися педагогічним колективом, що творчо шукає найбільш ефективні шляхи для його руху вперед. Мистецтво педагога полягає в тому, щоб сполучати своє керівництво, свої педагогічні

вимоги з більшими реальними правами колективу. Така, стисло, сутність системи А. С. Макаренка, що є однією із частин його навчання про виховання й колектив. Правильно здійснювана в педагогічній практиці, вона будить у вихованців впевненість у їхніх силах, піднімає їхнє почуття власного достоїнства, розвиває волю і наполегливість, підтримує бадьорість і життєрадісність і спонукає колектив прагнути до нових досягнень. Можна підсумувати, що ситуація, викликана життям, в додаток до справжнього професіоналізму педагога можуть сприяти розвитку, згуртованості колективу. Сам А. С. Макаренко писав у своїй книзі: «Не скільки моральні переконання і гнів, скільки ось ця цікава і справжня ділова боротьба дала перші паростки доброго колективного тону. Вечорами ми і сперечалися, і сміялися, і фантазували на теми про наші пригоди, ріднилися в окремих скрутних випадках, згуртувалися в єдине ціле, чому ім'я – колонія імені Горького».

Рибіна Я. О.

*Природничо-географічний
факультет*

МОЇ ВРАЖЕННЯ ТА АНАЛІЗ ТВОРУ «ПЕДАГОГІЧНА ПОЕМА»

АНТОНА СЕМЕНОВИЧА МАКАРЕНКА

Я дуже довго роздумувала, як саме оформити своє есе. Великий проміжок часу я знаходилася під враженням поеми. Багато думок, вражень, суперечок виникло в моїй голові під час читання. І все ж так, зібравши все це у купу, зрозуміла, порівнювати та аналізувати тогочасні дії Антона Семеновича Макаренка буде досить некоректно. Я не маю такого великого досвіду, аби зробити аналіз його дій, можна тільки черпати і по маленьких крихтах вкладати у свій життєвий багаж той скарб, який подарував нам цей Великий педагог.

Вибір розділу, по якому писати есе – о, це також досить складна задача. Це знаєте, як від людини відрізати його половину. Саме так, «Педагогічна поема» – це маленьке життя А.С. Макаренка, і відкинувши одну його частинку, ти втрачаєш

щось дуже-дуже цінне. Цінніше гарного одягу, пафосного безтурботного життя, тим паче якихось там грошей, як казав сам автор. Звичайно, можна багато чого писати, але для себе я обрала три найбільш близьких та головних ідей поеми. Самопожертва, нелюбов до жалості та ходіння по лезу ножа.

Самопожертва... Так, саме на це я звернула увагу, це не педагогічний прийом і не принцип, це дещо більше. Жодний педагог, який має велику теоретичну базу, ніколи не досягне хоча б наближеного успіху Антона Семеновича Макаренка, якщо не матиме такої якості у своєму характері. До речі, жодного разу ніде мною не було прочитано, що він про щось жалкує. Ні, навпаки, він був задоволений, що доля його звела саме з цими дітьми. Він не задумуючись ходив у онучах, перев'язаних шнурками, не їв цукерок і білого хліба, жив у жахливих умовах. Та педагог знав, задля чого він це робить: «Ніяку справу неможливо добре зробити, якщо невідомо, чого хочеш досягти»... щоб виховати нову людину. Саме так, не перевиховувати злочинця у не злочинця, а виховати нову людину.

Нелюбов до жалості. Це його педагогічна основа тогочасного виховання. Та, загалом, та риса, яка відрізняла його. Він з сарказмом писав: «Бедные и несчастные детки», і дуже зневажав тих, хто їх жалів, але ображати їх ніколи і нікому не дозволяв. У цьому я зійшлась думками з Педагогом повністю. Жалість – останнє і найнижче почуття, яке ми можемо відчувати до людини. До будь-якої, це не тільки стосується якихось «особливих» людей чи дітей. Ця риса і була однією з тих, яка провокувала йому успіх у своїй справі. Проте важливо не плутати нелюбов до жалості і зневагу. Він поважав кожну людину, яка знаходилась поряд з ним.

Ходіння по лезу ножа. З початку поеми ми зіштовхуємося з тим, що А.С. Макаренко має сумнів, чи вистачить досвіду йому для такої справи чи ні. Він був першим, хто так рішуче вирішив змінити усю ту систему, яка тоді існувала. І він щоразу випробовував щось нове. Та дещо було не зовсім вдалим, і потім він цього не повторював більше, десть були хиткі рішення, десть цілком вдачі. Але не дивлячись на усе це, він завжди був на лезі ножа. Вдале чи невдале рішення, так

чи не так, вийде чи не вийде, це було на кожному кроці у педагога, але він цього не боявся і осуду не боявся. Він не в себе вірив, а в своїх дітей.

Пишучи про свої враження, я звісно не можу не звернути увагу на таке важливе слово в нашому і тогочасному світі – колектив. Як віртуозно, користуючись різними методами, він зробив з цих зовсім різних, і таких схожих дітей один колектив. (Колектив є вихователем особистості.) І крім того, зміни відбувалися не тільки з учнями, а й з дорослими, які жили поруч з цими дітьми. З якою теплотою Макаренко розповідає, як вихователь, котрий раніше не торкався навіть ліжок вихованців, з часом, увечері сидів і грав з ними у тогочасну «Мафію». Усі разом це робили, вони просто грали, але скільки всього це показує. Ось у чому насправді педагогіка – обережно, непомітно змінювати людину, і як не дивно це прозвучить, виховувати в ній людину.

А. С. Макаренко був дивовижним педагогом, це прозоро видно у його поемі. Він був авторитетом для своїх дітей, його думка була важлива, його присутність для них була важлива. А чи просто було це зробити?! З першого погляду – так. Вдарив хлопця, який був непроголошеним авторитетом у колективі, і все, ось тобі вже підкоряються хлопці. Але ні, це не так. Антон Семенович дуже переступив через себе, коли вдарив дитину, так, це відбулося не просто так. Скільки підтексту було в цьому вчинку. Звичайно, я і не підтримую цього вчинку, але й педагогічної засади в ньому не заперечую. Він думав, і я гадаю, багато думав, про кожен свій вчинок, про кожен крок, який він робив. Але в нього була мета, ціль, було розуміння того, задля чого це все. («Вихователь повинен вести себе так, щоб кожен його рух виховував, і завжди повинен знати, що він бажає в даний час, і чого він не хоче. Якщо вихователь цього не знає, кого він може виховувати?»)

Цей величний твір можна перечитувати багато-багато разів, і щоразу, я впевнена, ти будеш виносити і черпати з нього щось нове, щось дуже цінне для себе. Хотілось би закінчити своє есе дуже пам'ятними словами Антона Семеновича Макаренка: «Велика воля – це не тільки вміння чогось побажати і досягти, але й спроможність змінити себе і відмовитися від чогось, коли це тобі потрібно».

Семешин Е. В.

*Навчально-науковий інститут
історії та філософії*

**ПРОБЛЕМА ПИЯЦТВА ТА ІГРОМАНІЇ
В «ПЕДАГОГІЧНІЙ ПОЕМІ» А. С. МАКАРЕНКА
(ЗА ЧАСТ. 1 ГЛ. 9 «Є ЩЕ ЛИЦАРІ НА УКРАЇНІ»)**

Основна концепція «Педагогічної поеми» А.С. Макаренка – це проблема виховання і всебічного розвитку особистості. У 9-й главі 1-го розділу А. С. Макаренко торкається давньої проблеми людства – пияцтва. У своїй поемі видатний педагог визнає, що ця проблема існувала в його колонії, де вона, наче хвороба, вражала багатьох службовців і селян. Ця «хвороба» вражала здоровий організм, паралізуючи його, роблячи залежним. До 80 % побутових злочинів здійснюється в стані алкогольного сп'яніння. Багато з яких вражають своєю жорстокістю і абсурдністю. Людина втрачає свободу волі, свободу дій.

Як пише А.С. Макаренко, він приймає рішення діяти: здобуває мандат на безпощадну боротьбу із самогоном на всій території сільради. Він говорить колоністам: «Хлопці, прямо кажу вам: не дам пити нікому. І на хуторах розжену цю самогонну банду. Хто хоче мені допомогти?» Були й ті, хто завагався, але й були ті, хто з радістю прийшов на поміч у цій справі. Видатний педагог вважав боротьбу із алкоголізмом, як не дивно, одним із невід'ємних елементів педагогічної роботи, способом позитивного виховання особистості. Не всі з ним погоджувалися, але його підтримували. Він був людиною слова. Сказав – зробив. І дійсно, за його ініціативи почалося знищення самогонних апаратів, нищівна боротьба із самогоноварінням.

Рішучі заходи дали свої результати. Пияцтво в колонії припинилося. Але появилася нова біда – карточна гра. Стали помічати, що в їдальні той чи інший колоніст обідає без хліба, прибирання або якась інша із неприємних робіт робиться не тим, кому слід. Вихованці просто ухилялися від їжі, віддаючи свою частину товаришам. Про гру в карти педагог говорив, що не може бути більшого нещастя в дитячій колонії. Вона виводить колоніста із загальної сфери

споживання і змушує його добувати додаткові кошти, а єдиним шляхом для цього є злочинство.

Картковий борг в колі вихованців колонії вважався справою честі. Відмова від виплати цього могла привести не тільки до побиття й інших способів насилля, а й до загального презирства. Не всі витримували. А.С. Макаренко пише про такого собі Овчаренка, котрий втік із дитячої колонії. На другий день А.С. Макаренко зустрів його у місті, але не дивлячись на всі вмовляння повернутися до колонії, той не хотів цього. У ту же ніч за ініціативою педагога в колонії було проведено загальний обшук. Результати обшуку його вразили: під подушками, в сундучках, в коробках, в карманах у деяких колоністів були знайдені цілі цукрові скарби. В одного із хлопців, за висловом А.С. Макаренка, «найбагатшого» на цукор, в сундуку, котрий той зробив за дозволом А. С. Макаренка в столярській майстерні, було виявлено понад тридцять фунтів. Ще в одного вихованця, Митягіна, під подушкою, в старій шапці, були знайдені мідні і срібні монети на суму в п'ятдесят рублів. Хлопці зізналися, що виграли свій скарб в карти.

На думку А.С. Макаренка, грали за дурістю. Педагог дає боротьбу новому ворогу. Він говорив: «Гру в карти я рішуче забороняю. Більше ви грати в карти не будете. Грати в карти – значить обкрадати товариша». А. С. Макаренко із притаманною йому наполегливістю починає нищівну боротьбу і невдовзі досягає певних результатів. Не можна не погодитися із тим, що пияцтво та ігроманія – це зло. Безумовно, А.С. Макаренко, будучи досвідченим практиком, чудово усвідомлював ці пороки і вів боротьбу з ними. Він не закривав на це очі, як могли б зробити це інші. І був правим.

Отже, можна сказати, що А.С. Макаренко прагнув виховати у своїх вихованців моральні якості, почуття відповідальності і позбавити їх негативних звичок, котрі руйнують душу і тіло. Він прагнув виховати в них людей в найбільш позитивному сенсі цього слова.

Про А. С. Макаренка можна сказати, що він досягнув свого успіху тому, що не боявся братися за складні справи. Його видатні досягнення базувалися передусім на власному великому досвіді.

Скрипка А. О.

*Природничо-географічний
факультет*

**ЕСЕ ЗА ГЛАВОЮ «ПЕДАГОГІЧНОЇ ПОЕМИ»
АНТОНА СЕМЕНОВИЧА МАКАРЕНКА «Є ЩЕ ЛИЦАРІ НА УКРАЇНІ»)**

«Виховання полягає у тому, щоб більш доросле
покоління передавало свій досвід, свою пристрасть,
свої упередження молодшому поколінню»

Антон Макаренко

З самого початку мене вразило загалом написання поеми. Це не твір для педагогів, для спеціалістів, це поема для великого загалу людей. Щоб звичайний студент, або звичайна мама, прочитавши, могли зробити певні висновки. Антон Семенович Макаренко хотів перш за все бути почутим. І його почули. Хочу зауважити, що усі герої, вони абсолютно реальні, як і події, які з ними відбуваються.

Колектив, ось що є головним у розповіді А.С. Макаренка. Вихованців було чимало, але перед нами постають постаті не всіх. Чому? Тому, що Педагог відразу відсіював банальні кадри, які не будуть цікавими для наших роздумів. З нами залишилися такі цікаві постаті – Задоров, Бурун, Таранець, Карабанов, Братченко, Геогієвський, Ветковський. Автора цікавлять моменти формування людини, а також ситуації, в яких проявляються ті чи інші якості. І тому не випадково поему називають «романом виховання».

Три частини «Педагогічної поеми» – три етапи становлення і розвитку колективу колонії імені Горького.

Гострий сюжет, іскри українського гумору, щирі монологи автора, глибока віра в дітей, і звичайно – повага їх людських якостей. У першій же частині поеми ми звертаємося до думки про погані звички підлітків і на сьогодні.

У главі «Є ще лицарі на Україні» гостро підіймаються дві проблеми – пияцтво та азартні ігри підлітків. Автор дуже глибоко розкриває цю тему. Бо пияцтво, крадіжки тощо – це ще не обдуманий вибір вихованців. І допоки цей вибір не став обміркованим, ситуацію потрібно було швидко

змінювати. Необхідна була допомога не тільки з фізичної точки зору, а й з психологічної насамперед.

Антон Семенович показав свою відразу щодо вільного виховання, яке було тоді розповсюджене в інтелігентному середовищі. Це можливо побачить і не кожен, але це так би мовити написано поміж строками.

Педагог вивів для себе так би мовити девіз: «Людина не ангел, і не злодій, у неї немає вродженої дефективності. Є тільки в найвищій ступені дефективний соціальний досвід, який необхідно переробляти. У цьому і є сенс перевиховання».

Щодо питання про крадіжки, то мені здається, у ньому розкривається майже уся суть цієї глави. Бо дуже легко покарати винного, але складніше, щоб він визнав свої помилки, і знайти першопричини їх виникнення.

І наразі, як і в часи Макаренка, питання по вихованню дітей та підлітків стоїть дуже гостро, так особливим чином не вирішено.

Поема дає гідний урок щодо справжньої любові до дітей, стриманої, без усілякого «сюсюкання» любові.

Дуже хотілось би вірити в те, що і сучасні педагоги, які будуть наслідувати вчення Макаренка про “Виховання справжньої людини”, будуть приділяти увагу моральним якостям, які потрібно виховувати усюди, вдома, у школі, поза школою.

Фененко А.

*Природничо-географічний
факультет*

МОТИВАЦІЯ КОЛЕКТИВНОГО ІНТЕРЕСУ ЯК СПОНУКАЛЬНОЇ СИЛИ (ЗА ГЛОВОЮ «У ПІДНІЖЖЯ ОЛІМПУ»)

«Зглянувшись до слабкості людської природи, ми терпимо і надалі деякі мотиви особистого задоволення, мотиви власного достатку, але ми незмінно намагаємося виховувати необмежені мотивації колективного інтересу. Та все ж багато проблем у сфері цього питання дуже заплутані й в Куряжу доводилось вирішувати їх без допомоги зі сторони...»

На мою думку, Антон Семенович досить точно описав важливість мотивації до колективної діяльності, а чому я так вважаю, буде описано нижче.

По-перше, А. С. Макаренко вважав, що необхідним для колективу є стиль, який вироблявся в праці, стосунках в колективі та навчанні. Антон Семенович боявся, що горьківці швидко втратять хист до праці під час проведення травневого виїзду до Куряжу. «Сферу стилю й тону завжди ігнорувала педагогічна «теорія», але в цей час це найбільш істотний, найважливіший відділ колективного виховання...», – навіть зараз педагоги продовжують пропускати цей пункт, не звертаючи уваги на позитивні властивості стилю, можливо, причиною є розуміння наступної фрази: «Стиль створюється дуже повільно, тому що він немислимий без накопичення традицій... які приймаються вже не лише свідомістю, а й адекватною повагою до досвіду старших поколінь. Невдача багатьох дитячих установ відбувалася через те, що в них не вироблявся стиль і не складались звички й традиції, а якщо вони почали складатися, змінні інспектора народної освіти регулярно руйнували їх, керуючись при цьому найдобрішими намірами», – писав у поемі Антон Семенович, і це спостерігається дотепер.

По-друге, педагог пояснював, що для творення колективу та його сумлінної роботи важливі такі об'єднуючі ключі: «традиції, історія, заслуги, слава», – все те, що відрізняє їх від інших. Та головним надбанням Антона Семеновича є саме так званий метод «колективної перспективи». Людина не може жити у світі, якщо попереду немає нічого радісного. Істинним стимулом людського життя є радість наступного дня. У педагогічній техніці ця радість є одним з найважливіших об'єктів роботи. Спочатку треба організувати дану радість, викликати її до життя й поставити як реальність.

По-друге, треба наполегливо перетворювати більш прості види радості в більш складні й важливіші для людей. «Так проходить цікава лінія: від примітивного задоволення яким-небудь пряником до глибокого почуття боргу»

Що ж саме хотів сказати нам педагог? Завдання керівника колективу полягає в тому, щоб мотиваційні цілі кожного з членів у великій мірі співпадали з інтересами колективу й вели в кінцевому результаті до успіху в усіх справах. Добре спланована система мотивації дозволяє суттєво підвищувати ефективність роботи (травневих робіт горьківців).

Ще одна проблема – спроба мотивувати всіх і вся, припускаючи, що всі керуються такими ж мотивами, що й сам керівник.

Що ж потрібно, щоб гарантувати мотивацію? Перше й основне – підібрати правильних людей. Хто вони? Це ті люди, для яких конкретна робота в конкретних умовах із конкретними цілями – бажана сама собою. Важливо не демотивувати людей, які хоч щось хочуть робити.

Головний мотив, головна перспектива звучить у словах Антона Семеновича: «Вони побачили перед собою найбільш радісну перспективу: ціну людського життя». Саме це, напевно, і є головним у створенні колективу.

Хандюк Т. В.

*Природничо-географічний
факультет*

**ПОВЕРНЕННЯ ДОДОМУ, АБО ДРУГИЙ ШАНС
(ЗА ЧАСТИНОЮ 1 ГЛАВИ 24 «ХОДІННЯ СЕМЕНА ПО МУКАХ»
«ПЕДАГОГІЧНОЇ ПОЕМИ» А.С. МАКАРЕНКА)**

На сторінках «Педагогічної поеми» А.С. Макаренка перед нами постають безліч глав-історій. Кожна з них залишає після себе враження, питання, які і наштовхують до неабияких роздумів. Особисто для мене одним із найяскравіших епізодів I частини, глави 24 стали дві події. Перша з них пов'язана з поверненням Семена Карабанова ...

Завинивши, Семен був покараний вигнанням з колективу. Через деякий час він зрозумів свої помилки, усвідомив усю важливість переосмислення ситуації. Отож, одного разу хлопець зайшов в гості в колонію, але не просто подивитися, а попроситися назад. При розмові з А. С. Макаренком він говорить: «...Не можу, розумієте, не можу!...І ходжу, роблю, чи за обідом як згадаю, то хоч кричи!.. Тут же у вас як добре!». Чому ж він захотів обміняти свободу на перебування у колонії для неповнолітніх?

На мою думку, причиною цього було те, що згаданий заклад для юнака став домівкою, рідною домівкою, де його прийняли таким яким він є, де він почав рости як особистість, де зрозумів, що задоволення можна отримувати не тільки від крадіжок та погромів, але й від спільної трудової справи, від того, що

ти можеш щось зробити і бути корисним, отримати шанс стати гідним громадянином. С. Карабанов знайшов себе у колонії як чудовий робітник, який умів у роботі знаходити радість і ділитися нею з іншими. У нього з-під рук буквально розсипалися іскри енергії та натхнення. Серед однолітків мав достатньо високий авторитет, що мало неабияке значення для інших вихованців. Вважаю, ситуація, яка склалася, стала новою сходинкою морального росту Семена і в цьому є своя неперевершена цінність!

Праця Антона Семеновича та інших викладачів була не даремною. Адже вся любов до дітей, до своєї справи, залізна витримка, колосальна кількість годин, проведених з вихованцями, бесіди, особистий яскравий приклад, постійна готовність до роботи, ентузіазм дали свої результати – неповнолітні правопорушники поступово стають повноцінними членами суспільства, людьми, які знають, що хочуть отримати від життя, мають прагнення та мрії.

Другий момент, який мене вразив, то це дозвіл А.С. Макаренка на прохання Семена повернутися в колонію. Яке ж повинне бути серце вихователя, щоб пробачити серйозну провину свого учня? Мало того, що Антон Семенович сказав: «Не хвилюйся так, чого ти? Ну було б одразу прийти. Навіщо так мучитися?», але ще довірив юнакові відповідальне завдання – забрати із фінансового відділу п'ятсот рублів, й пізніше – ще дві тисячі. Вихователь жодного разу не докоряв хлопцеві, не читав моралі, а довіряв, педагог не відвернувся від Семена, який оступився, а навпаки, протягнув йому руку допомоги. У свою чергу це дуже тривожило хлопця і він, не витримавши, сказав: «Ви наді мною знущуєтесь! Не може бути, щоб ви мені так довіряли. Не може бути! Чуєте? Не може бути! Ви навмисне ризикуєте, я знаю, навмисне...». Насправді навмисності не було ніякої... А.С. Макаренко демонструє, яка саме повинна бути душа вчителя – щира, милосердна, здатна до того, щоб вибачити і знову повірити учневі, дати можливість виправитися. На мою думку, Антон Семенович нам дає приклад того, як саме повинен чинити вчитель щодо дітей, які завинили.

У свою чергу С. Карабанов став правою рукою агронома Е. М. Шере, слідував за його діями, старався показати не тільки Едуарду Миколайовичу, але й А. С. Макаренку, що він здатен старанно і безупинно працювати, готовий виправдати дозвіл на повернення в колонію. Це говорить про те, що Семен

усвідомив і проаналізував минулий свій досвід перебування в колонії і був готовий розпочати все з «чистого аркушу», зрозумів помилки.

Отже, особисто для себе я зробила висновок, що кожна людина має право на другий шанс, має право виправити помилки, показати себе з іншого, кращого боку. Інколи людині потрібен час для обміркування своїх вчинків, усвідомлення правильності чи неправильності дій. Вчителям треба пробачати своїх вихованців, адже це прощення надзвичайно важливе для тих, хто досягнув свою провину і хоче почати все спочатку. Потрібно вірити в дитину і показувати їй це.

«Педагогічна поема» вкотре підтвердила мою думку, що праця вчителя є колосальною, надзвичайно важливою і водночас непростою!...Але в цьому і є неповторність професії творця душі і розуму дитини.

Чичикало Д.

Природничо-географічний

факультет

**КОЖНА ЛЮДИНА Є ОСОБИСТІСТЮ
ЕСЕ ЗА ПЕДАГОГІЧНОЮ ПОЕМОЮ А.С. МАКАРЕНКА
(ЗА ГЛОВОЮ «ВРЯТУЙТЕ ХЛОПЧИКА»)**

Мабуть, кожна людина в Україні знає, хто такий Антон Семенович Макаренко. Це був не просто педагог, а людина з великої літери. На мою думку, кожен сучасний вчитель хотів би бути схожим вихователем, і мати у своїх вихованців такий авторитет, який мав Антон Семенович. Він відомий тим, що організував і очолив колонії для неповнолітніх порушників і безпритульних дітей. Основу своїх педагогічних поглядів він виклав у своїй «Педагогічній поемі», яку писав протягом 10 років.

У поемі розповідається, як у дитячій колонії, яка була створена у перші роки після громадянської війни, відбувалося формування «справжньої людини» з числа безпритульних, дрібних злодіїв, людей, які були покалічені важкими і жорстокими умовами громадянської війни. Під час роботи над книгою Макаренко намагався викласти все у вигляді розповіді (твору), а не так, щоб це виглядало як «книга з педагогіки». У написанні йому дуже допоміг А. М. Горький. Він був першим читачем і редактором «Педагогічної поеми».

Він писав: «На мій погляд, поема дуже вдалася Вам. Не кажучи про значення її сюжету, про найцікавіший матеріал, Ви зуміли як вдало розробити цей матеріал і знайшли вірний, живий і щирий тон розповіді, в якому гумор Ваш доречний, як можна більш». Він не переграв з цим. Все було в міру. Навіть в деяких діалогах, які були між героями, він намагався розкрити суть виховання. І своїми цитатами це підтверджував. Кожний розділ не схожий на попередній. Кожна глава по своєму цікава. Хоч всі дії проходять в колонії, але в них описані різні соціальні проблеми і методи їх вирішення.

Я б хотіла детальніше розповісти про главу «Допоможіть хлопчику». Основою цієї глави стала розповідь про крадіжку. До колонії приїхали робітфаківці на відпочинок, але цей відпочинок був невдалим, адже в них був вкрадений портфель з грошима. Колоністи дуже любили робітфаківців, тому досить неприємно було усвідомлювати, що з'явилася людина, яка обкрадає своїх. Правильно А.С. Макаренко говорить: «Крадіжка в тісному колективі не тому жахлива, що пропадає річ, і не тому, що один буває ображений, і не тому, що інший продовжує злочинський досвід, а головним чином тому, що вона руйнує загальний тон благополуччя, знищує довіру товаришів один до одного, викликає до життя найнесимпатичніші інстинкти підозрілості, занепокоєння за особисті речі, обережний, що причаївся, егоїзм». З цими словами не можна не погодитися, адже після крадіжки в колективі ми перестаємо вірити близьким людям. Ми не можемо довіряти нікому, окрім себе. Ця проблема існувала і існує в наш час.

Тому видатний Педагог закликає нас жити чесно, не лукавити. Крадій все рівно буде покараний, можливо не за даний вчинок, а за щось інше. Та це не поверне довіри, того спілкування, яке було раніше в колективі. «Крадіжка в колективі викликає розкривання таємничих думок, знищує необхідну делікатність і витримку колективу, що особливо погано в спільноті з «правопорушників». Також поема вчить нас пробачати, і в ніякому разі не намагатися досягти помсти. «Карати Аркадія – значить мститися, а ви не повинні принижуватися до помсти». Якщо людина ступила на хибний шлях, ми повинні спробувати допомогти їй, а не відштовхувати. Ми ніколи не можемо знати напевно, що змусило людину зробити такий огидний вчинок. Тому ніколи не

будьте байдужими до чужих проблем. Можливо, невелика проблема може зіштовхнути людину на хибний шлях. Бути чесними перед собою, жити по совісті, бути справжніми людьми закликає нас один з великих педагогів нашого світу.

Отже, головним в його праці педагога було становлення дитячого колективу, формування особистості нової людини. Він показував нам, що кожна людина є особистістю. І ми, як майбутні вчителі, повинні вміти формувати дитину так, щоб нею всі гордились, щоб вона буда людиною, яка знає, чого хоче від життя.

Яхненко Д. О.

*Природничо-географічний
факультет*

АВТОРИТАРНИЙ СТИЛЬ ВИХОВАННЯ: ЧИ ЗАВЖДИ ЦЕ ДОЦІЛЬНО? (ЗА ГЛОВОЮ: «БЕЗСЛАВНИЙ ПОЧАТОК КОЛОНІЇ ІМ. ГОРЬКОГО»)

Говорять, що важливою є не мета, а шлях, який ми проходимо заради цієї мети. Цей шлях не буває легким, він складний, тернистий та неприємний. На жаль, неможливо передбачити, що нас очікує в фіналі, тому іноді доводиться обґрунтовувати свої вчинки лише інтуїцією. Але, як показує життя, то експерименти також бувають вдалимими.

Як відомо, існує чотири типи темпераменту особистості: сангвінік, холерик, флегматик та меланхолік. Тож у спілкуванні з оточуючими, а особливо у вихованні дітей, треба бути пильними та уважними, зважаючи на особливості їх поведінки, способу життя і погляди на нього, а також ставлення до тих чи інших правил. Отже, постає питання: який стиль виховання буде найбільш актуальним у незнайомому колективі: авторитарний, демократичний чи ліберальний? Як же не втратити повністю свій авторитет перед вихованцями, ще не затвердивши його?

У своїй «Педагогічній поемі» (глава 2, «Безславний початок колонії ім. Горького») Антон Семенович Макаренко демонструє авторитарний стиль лідерства серед вихованців колонії. Він хвилюється і не знає, чи робить правильно. Проте не зупиняється і стоїть на своєму, цим самим досягає успіху.

Але ж могло все бути зовсім по-іншому. Наприклад: якщо розібратися з ситуацією, коли А.С. Макаренко звернувся до вихованців з пропозицією нарубати дрова для кухні, а один з них відповів: «Іди сам нарубай, багато вас тут!», на що вихователь відповідає агресією, вдаривши вихованця. Як пояснює сам автор, передусім його розізлило те, що до нього звернулись на «ти», а далі його розлютила відмова від роботи. Порівнюючи з сучасною молоддю (яка часто ставить свою недоторканість вище моральних та суспільних принципів), власне я не розумію даної ситуації, чому саме так. Маю лише гіпотезу: з психологічної точки зору, хлопець невихованою поведінкою намагався приховати свої негативні сторони і хотів показатись сильним та непокірним, а насправді виявилось навпаки. Оскільки він знаходиться в умовах колонії, неможливості себе захистити, де кожен сам за себе, все і вийшло так, як мало бути. Антон Семенович став авторитетом не тільки на словах, але й на ділі. Педагог показав вихованцям, що у випадку неслухняності та невиконання даних їм завдань хлопці будуть вигнані з колонії. Знов таки виникає питання, чому ж вони всі залишилися і почали працювати, навчатись і робити все, що їм говорили? Невже справа лише в тій самій, описаній вище, психологічній точці зору, і вони побачили в своєму вихователі не тільки авторитет, але і те, що життя має сенс і варто змінювати свої принципи, якими вони жили раніше, щоб цього досягти, а саме Макаренко може їм допомогти?

На мою думку, насправді це для всіх був експеримент: для вихователів, для вихованців і для самого Антона Семеновича. Ніхто не знав, чим це може закінчитися і чи проіснувала б надалі колонія, аби Антон Семенович не проявив свою авторитарність з самого початку. Взагалі-то, оскільки це колонія, то можна навіть подумати, що усе могло би закінчитись вбивством, чи масовою бійкою, чи відмовою Макаренка А.С. від цієї колонії. Але сталося так, як сталося, і я вважаю, що це все завдяки педагогічній майстерності самого Антона Семеновича. У своїй поемі він наголошує, що не знає, як з цими юнаками справлятися, але він вивчає літературу, він працює над собою і крок за кроком йому все ж таки вдається досягти успіху.

Отже, розглядаючи саме дану ситуацію, можна зробити висновок, що зараз авторитарний стиль виховання є доречним. Враховуючи ті обставини та

життєві ситуації і те, що життя кожного з хлопців могло обірватись в будь-який момент (відповідно до їх способу життя), Антон Семенович не здався і робив усе можливе, заради їх же майбутнього: привчав до дисципліни, до колективної роботи, до навчання та роботи в цілому. Що педагог з цього отримав? Я думаю, що це величезна повага до нього і як до людини і як до педагога, тому що на той час власне для нього не було жодної вигоди в цій справі.

Яценко Ю. В.

Навчально-науковий інститут

культури і мистецтв

ВИБІР ЗМІНЮЄ ЖИТТЯ

(ЗА «ПЕДАГОГІЧНОЮ ПОЕМОЮ» А.С.МАКАРЕНКА

РОЗДІЛ 1, ГЛАВА 22 «АМПУТАЦІЯ»)

Життя – це довга дорога, іноді терниста і крута, іноді широка і простора. Життєвий шлях має безліч поворотів, багато стежин і напрямків. І кожен день людина самостійно обирає стежину, якою йтиме, вірну чи ні, але все ж свою. Часто на перший погляд незначний вибір на користь тієї чи іншої поведінки у певній життєвій ситуації призводить до жахливих наслідків у майбутньому.

Проблемі вибору у складній життєвій ситуації присвячено 22 розділ 1 частини «Педагогічної поеми» А. С. Макаренка під промовистою назвою «Ампутація». Саме слово «ампутація», тобто відтинання хворої периферичної частини органу, стосується людського тіла. Але згодом сюжет розділу переконує нас у точності своєї метафоричної назви. У центрі подій вже знайомі читачу герої – Мітягін і Карабанов.

Антон Семенович прагнув перетворити учнів колонії на освічених та гідних представників суспільства, допомогти їм знайти місце в житті, здобути щастя. На жаль, не всі учні прагнули змін, не вбачали щасливої можливості реалізувати себе, як повноцінну особистість, нехтували щасливим квитком у вигляді перебування у колонії. Такими і були Мітягін і Карабанов. Здавалося б, ніщо не заважало їм ухопитися всіма силами за той щасливий шанс, який їм дав великий педагог, бо ж до потрапляння в колонію життя цих дітей було зовсім не

безхмарним. Але ж ні, вони відкидають мудрі настанови педагога, думаючи, що самі знають «як буде краще». Тому у жодному разі не можна засуджувати реакцію Макаренка на їхню поведінку – він вирішує вислати хлопців геть із колонії, бо вони, будучи уже повнолітніми, сформованими особистостями роблять свій упевнений вибір на користь злочинного життя. Педагог розуміє, що це остаточне їхнє рішення, і давати вже третій шанс юним злочинцям буде безглуздом. Вони врешті-решт не оцінять цей широкий жест довіри, і знову ж не підтвердять покладених на них надій.

Колонія А. С. Макаренка – це дійсно живий організм, де кожний «орган» тісно взаємодіє з іншим, а хвороба одного живого елемента вплине на функціонування всієї системи. Тому така суперечлива, з педагогічного погляду, ситуація потребує нагальної реакції і кардинальних дій. Саме тому очільник дитячої колонії, Антон Семенович, приймає жорстке, але єдино правильне рішення – він «ампутує» хворі органи, тобто Мітягіна і Карабанова, щоб вони не спричинили хворобу всього організму – колонії. Немає ніякого сенсу навчати та виховувати людей, які не тільки самі не хочуть цього, але й заважають іншим.

Далі, після колонії, хлопці починають займатися грабіжництвом і розбоями. Чи не несе відповідальності за дії своїх колишніх учнів А. С. Макаренко, бо ж це він випустив хлопців у світ? Справедливою відповіддю буде – ні. Дійсно, педагог і наставник має величезний позитивний вплив на своїх учнів, але цей вплив буде ефективним лише в тому разі, коли учень сам прагне навчатися і розвиватися. На жаль, не завжди педагог може врятувати дитину від антисоціального життя, бо може бути лише мудрим наставником і радником на життєвому шляху, а свій вибір людина робить сама і нести відповідальність за свої вчинки теж мусить сама. Наголосимо, що Мітягін і Карабанов були повнолітніми і розуміли наслідки своїх дій. Тому видалити їх з колонії було необхідним злом заради світлого майбутнього більшості інших учнів колонії.

Саме цей важкий і неоднозначний вибір Макаренка відіграв вирішальну роль для становлення Карабанова як особистості. Він дав можливість усвідомити Семену істинність його власних бажань і потреб. Пройшло доволі небагато часу, і він зрозумів, що зробив велику помилку залишивши колонію. Усвідомлюючи це, він повертається назад, в свій маленький «організм».

Наукове видання

Наукові пошуки

Збірник наукових праць молодих учених
Випуск 15

Збірник засновано у 2009 році

Суми : Вид-во СумДПУ, 2018 р.
Свідоцтво ДК № 231 від 02.11.2000 р.

Відповідальна за випуск **А. А. Сбруєва**
Комп'ютерна верстка **О. Л. Суріна**

Здано в набір 03.05.2018. Підписано до друку 30.05.2018.
Формат 60х84х16. Гарн. Calibri. Друк. ризограф. Папір офсет.
Умовн. друк. арк. 10,69. Обл.-вид. арк. 11,18.
Тираж 100. Вид. № 30.

Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка
40002, м. Суми, вул. Роменська, 87

Виготовлено у видавництві СумДПУ імені А. С. Макаренка